

Міністерство освіти і науки України
Сумська обласна рада
Департамент освіти і науки Сумської військової адміністрації
Комунальний заклад
Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Комунальний заклад Сумської обласної ради
«Сумська обласна універсальна наукова бібліотека»
Сумський обласний краєзнавчий музей
Центр професійного розвитку
педагогічних працівників Сумської міської ради

МАТЕРІАЛИ

**міжрегіонального круглого столу
з онлайн трансляцією
«НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ
ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ
УКРАЇНИ В ЧАС РОСІЙСЬКО-
УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ:
ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ КОНТЕКСТІВ»**

1 жовтня 2025 року

Редакційна колегія:

Драновська С.В. – завідувач кафедри соціально-гуманітарної освіти Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти кандидат педагогічних наук, доцент кафедри СГО;

Дудко Н.В. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри СГО Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти кандидат педагогічних наук;

Стукалова Т.Г. – старший викладач кафедри СГО Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти кандидат педагогічних наук;

П'ятаченко Ю.В. – старший викладач кафедри СГО Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти кандидат педагогічних наук.

Національно-патріотичне виховання в закладах освіти України в час російсько-української війни: переосмислення контекстів»: збірник наукових праць / За заг. ред. С.В.Драновської. – Суми, 2025. – 72 с.

У збірнику представлено матеріали міжрегіонального круглого столу з онлайн трансляцією «Національно-патріотичне виховання в закладах освіти України в час російсько-української війни: переосмислення контекстів», що розкривають теоретичні та практичні аспекти національно-патріотичного виховання як проблеми внутрішньоукраїнської інтеграції; висвітлюють значення української героїки та меморіалів пам'яті звиязцям-краянам у хронотопі російсько-української війни 2014-2025 років; розглядають військово-патріотичне виховання і волонтерську діяльність як процес громадянської ідентифікації в сучасній українській школі а також демонструють можливості національно-патріотичного виховання учнівства у процесі опанування основ наук та позашкільній роботі

Міжрегіональний круглий стіл проводиться за ініціативою КЗ Сумський ОППО з метою обговорення проблем національно-патріотичного виховання в закладах освіти та формування національно-культурної ідентичності дітей та молоді.

Представлені матеріали розраховані на широке коло читачів.

Організатори конференції не завжди поділяють думку учасників.

Матеріали друкуються в авторській редакції, зверстані з електронних носіїв та наданих авторами публікацій. Відповідальність за зміст представлених матеріалів несуть автори публікацій.

**НАУКОВА ПРОБЛЕМАТИКА
МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО КРУГЛОГО СТОЛУ**

I Панель. НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ КОНТЕКСТІВ

СЕКЦІЯ I. НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ПРОБЛЕМА ВНУТРІШНЬОУКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: СВІТОГЛЯДНА ВІЙНА ЗА УКРАЇНЦІВ ТА УКРАЇНУ В ОКЦИДЕНТАЛЬНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

СЕКЦІЯ II. УКРАЇНСЬКА ГЕРОЇКА І МЕМОРІАЛИ ПАМ'ЯТІ ЗВИТЯЖЦЯМ-КРАЯНАМ У ХРОНОТОПІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 2014-2025 РОКІВ.

СЕКЦІЯ III. ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ І ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПРОЦЕС ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

СЕКЦІЯ IV. НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВСТВА У ПРОЦЕСІ ОПАНУВАННЯ ОСНОВ НАУК ТА ПОЗАШКІЛЬНІЙ РОБОТІ

ЗМІСТ

І ПАНЕЛЬ

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ КОНТЕКСТІВ

ДРАНОВСЬКА Світлана Вікторівна ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ МОЛОДІ.....	5
ГРАМАЖОРА Ніна Василівна ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ В СУЧАСНІЙ ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЧЕРЕЗ РЕАЛІЗАЦІЮ ШКІЛЬНИХ ПРОЄКТІВ.....	8
КАРПЕНКО Надія Йосипівна ВІЙНА У ЖИТТІ І ПОЕЗІЇ ЙОСИПА МИХАЙЛОВИЧА ДУДКИ.....	9

СЕКЦІЯ І

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ПРОБЛЕМА ВНУТРІШНЬОУКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: СВИТОГЛЯДНА ВІЙНА ЗА УКРАЇНЦІВ ТА УКРАЇНУ В ОКЦИДЕНТАЛЬНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

БІДНА Світлана Петрівна ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ (З ДОСВІДУ РОБОТИ).....	12
БОЙКО Світлана Миколаївна ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ: СУЧАСНІ ПРОЄКТИ ТА ЕКСПЕРИМЕНТИ.....	14
СТУКАЛОВА Тетяна Георгіївна ГРОМАДЯНСЬКА ІДЕНТИФІКАЦІЯ УЧНІВ: ШКОЛА ЯК СТАРТОВИЙ МАЙДАНЧИК.....	17

СЕКЦІЯ ІІ

УКРАЇНСЬКА ГЕРОЇКА І МЕМОРІАЛИ ПАМ'ЯТІ ЗВИТЯЖЦЯМ-КРАЯНАМ У ХРОНОТОПІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 2014-2025 РОКІВ

ДАНИЛОВА Олена Олексіївна НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ КРАЄЗНАВСТВА.....	20
КАЛАШНИКОВА Інна Євгенівна, КУРИЛО Наталія Григорівна НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСТВА ЧЕРЕЗ ОБ'ЄКТИВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ПІДГОТОВКИ В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ.....	22

СЕКЦІЯ ІІІ

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ І ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПРОЦЕС ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

БОРТНІК Любов Іванівна НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ:ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ.....	25
ЗАГОРУЛЬКО Світлана Леонідівна НОВЕ ПОКОЛІННЯ ЗАХИСНИКІВ. РОЛЬ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ВОЛОНТЕРСТВА У ГРОМАДЯНСЬКІЙ ІДЕНТИФІКАЦІЇ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ.....	27
КОЛЕСНИК Оксана Володимирівна ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ І ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПРОЦЕС ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ В СУЧАСНОМУ ЗАКЛАДІ ОСВІТИ.....	29
ПИШНЕВСЬКА Олена Михайлівна ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ 8 КЛАСУ ЧЕРЕЗ ВИВЧЕННЯ ПОДІЙ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	31
МІРОШНИЧЕНКО Валентина Григорівна ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «МИСТЕЦТВО» ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	34

МОРОЗ Оксана Миколаївна ОРГАНІЗАЦІЯ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВСЬКИМ САМОВРЯДУВАННЯМ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЯК ПРОЦЕС ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ.....	37
---	-----------

СЕКЦІЯ IV

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВСТВА У ПРОЦЕСІ ОПАНУВАННЯ ОСНОВ НАУК ТА ПОЗАШКІЛЬНІЙ РОБОТИ

БАЗУРІНА Тетяна Анатоліївна ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ УЧНІВ ЧЕРЕЗ ВИВЧЕННЯ ФОЛЬКЛОРНИХ ТВОРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У 5 КЛАСІ НУШ.....	40
ДУДКО Наталія Василівна ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	41
ГАРБУЗОВА Наталія Олексіївна СПІВПРАЦЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА РОДИНИ У НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	44
КЛЮНІНА Наталія Василівна ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....	47
КОБЗАР Михайло Іванович ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ МОЛОДІ ДО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ТА ДЕРЖАВИ В ПЕРІОД РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	50
ЛАЗЕБНА Людмила Леонідівна НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВСТВА У ПРОЦЕСІ ОПАНУВАННЯ ОСНОВ НАУК ТА ПОЗАШКІЛЬНІЙ РОБОТИ.....	52
ЛЕОН Вікторія Вікторівна НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	55
ЛОГВИНЕНКО Юлія Володимирівна ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА ЯК ІНСТРУМЕНТ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ УЧНІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ.....	57
МАНЖАРА Дарина Павлівна ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ У ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ГРИ.....	58
ОМЕЛЬЧУК Емма Анатоліївна ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ – ПРОБЛЕМИ ТА ЗАВДАННЯ.....	61
САПУХІНА Олена Василівна НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МУЗЕЮ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ІНСТИТУТУ ТЕХНІКИ.....	63
ТУРЧЕНКО Юлія Олександрівна ОСНОВНІ НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ УКРАЇНИ.....	64
ЦІНЬКО Світлана Василівна ЛІТЕРАТУРА ЯК ДЗЕРКАЛО ЕПОХИ: ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ УЧНІВСТВА ЧЕРЕЗ ХУДОЖНІЙ ТЕКСТ.....	67
ЧЕРНИХ Ольга Володимирівна ОРГАНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ МОНІТОРИНГОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ).....	69

І ПАНЕЛЬ

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ КОНТЕКСТІВ

Драновська Світлана Вікторівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціально-гуманітарної освіти
Комунального закладу Сумський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ МОЛОДІ

Анотація. У статті розглядається роль закладів освіти у формуванні національної самоідентифікації молоді України; проаналізовано педагогічний потенціал освітніх закладів як провідного чинника становлення національної свідомості учнівської та студентської молоді, досліджено сучасні підходи до організації освітнього процесу, спрямованого на утвердження української національної ідентичності.

Ключові слова: національна ідентичність, молодь, заклади освіти, педагогічний потенціал, національно-патріотичне виховання, освітнє середовище, самоідентифікація.

Вступ. В умовах сучасних глобалізаційних процесів та воєнного стану в Україні питання формування національної ідентичності молоді є особливо актуальним. Російська військова агресія проти України загострила потребу в зміцненні національної єдності та консолідації суспільства навколо спільних цінностей та ідеалів.

Прийнята урядом у 2023 р. Стратегія утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 р. визначає освітні заклади як ключові інституції у процесі формування національної свідомості громадян. Національно-патріотичне виховання розглядається як комплексна системна діяльність освітніх закладів щодо формування у молодого покоління патріотичної свідомості та готовності до захисту національних інтересів [8].

Сучасні виклики вимагають переосмислення педагогічних підходів до формування національної ідентичності, врахування психологічних особливостей молоді та використання інноваційних освітніх технологій.

Мета статті полягає в обґрунтуванні педагогічного потенціалу закладів освіти у процесі формування національної самоідентифікації молоді України.

Національна ідентичність є складним соціально-психологічним феноменом, що формується через засвоєння історичних, культурних та ціннісних основ нації. Сучасне українське законодавство визначає українську національну ідентичність як систему духовних, культурних та історичних цінностей, що об'єднує громадян України [8].

У контексті педагогічної науки формування національної ідентичності розглядається як цілеспрямований процес розвитку особистості, спрямований на засвоєння національних цінностей, традицій та культурних надбань. Провідну роль у цьому процесі відіграють заклади освіти як соціальні інституції, що забезпечують систематичний та організований вплив на свідомість молоді людини.

Важливим завданням у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності є поширення інформації про досягнення українців та їх внесок у скарбницю світової цивілізації, зокрема у сферах освіти, науки, культури, мистецтва, спорту, висвітлення внеску представників корінних народів, національних меншин (спільнот) України та громадян інших держав у боротьбу за державну незалежність і територіальну цілісність України [2].

Разом з тим, формування національно-культурної ідентичності в закладі освіти має опиратися на:

- когнітивний компонент: історична правда та пам'ять, знання про героїчне минуле та сучасні досягнення нації, повага до культурної спадщини та традицій українського народу;
- ціннісно-емоційний компонент: національні ідеали, національна гідність, національна самосвідомість, патріотизм, мовна ідентичність та культура;
- діяльнісний компонент: розуміння загроз національній безпеці, готовність до захисту державного суверенітету, громадянська компетентність та соціальна активність, критичне мислення та медіаграмотність [1].

Педагогічний потенціал закладів освіти у формуванні національної самоідентифікації дітей та молоді реалізується через декілька основних напрямів. Пропонуємо їх розглянути:

- Змістовий компонент освіти, що реалізується через інтеграцію національно орієнтованого змісту в усі навчальні предмети, особливо гуманітарного циклу: вивчення української мови, літератури, історії України, громадянської освіти, мистецтва сприяє формуванню глибоких знань про національну культуру та історичну спадщину.

- Виховний процес в організації позакласної та позашкільної роботи спрямованої на формування патріотичних почуттів через проведення національних свят, історичних реконструкцій, зустрічей з ветеранами та героями України, що створює емоційно-ціннісне ставлення до Батьківщини.
- Освітнє середовище через створення національно орієнтованого простору навчального закладу: символіка, музейні експозиції, інформаційні стенди про видатних діячів української культури та науки тощо.
- Інноваційні педагогічні технології у використанні інтерактивних методів навчання, проєктної діяльності, цифрових технологій для поглиблення знань про українську культуру та історію, мистецтво [5].

У контексті реалізації означених напрямів, система закладів освіти постає дієвим механізмом формування національної самоідентифікації молоді. Через змістове наповнення навчальних предметів / інтегрованих курсів освітні установи втілюють ключові стратегічні напрями, де провідна роль належить предметам гуманітарного циклу та національно-патріотичної спрямованості. Доцільно проаналізувати це на конкретних прикладах.

Так, предмет «Історія України» є фундаментальним у формуванні національної ідентичності, оскільки саме історична пам'ять визначає колективну свідомість народу. Вивчення вітчизняної історії дозволяє дітям та молоді усвідомити безперервність національного розвитку, зрозуміти витоки сучасних процесів та сформувати власну позицію щодо історичних подій. Особлива увага на уроках історії України приділяється вивченню героїчних сторінок історії Русі-України, Козацької доби, УНР, боротьби за незалежність у різні історичні періоди, участь у світових війнах, Помаранчевій революції, революції Гідності, боротьбі проти російської агресії з 2014 року, що дозволяє сформувати розуміння тривалості державницьких традицій українського народу [4].

Разом з тим на уроках «Історії України» вивчають культурні та наукові досягнення – внесок українців у світову цивілізацію, видатні постаті науки, мистецтва, літератури; розвивають здатності аналізувати причинно-наслідкові зв'язки, розпізнавати історичні маніпуляції та фальсифікації.

Сучасний курс історії України враховує реалії російсько-української війни та необхідність протидії російській пропаганді, що намагається присвоїти українську історію та заперечити самобутність української нації.

Інтегрований курс «Захист України» в закладах освіти має на меті розвиток особистості здобувачів та здобувачок освіти шляхом утвердження у них національної та громадянської ідентичності і формування компетентностей, необхідних для їхньої життєвої стійкості, самостійності, відповідальності, комунікації та взаємодії з іншими, соціалізації та громадянської стійкості й активності. Учні вивчають основи національної безпеки, управління БПЛА, домедичну допомогу, а також розуміють, чим кожен може бути корисним у захисті країни. Оновлений формат предмета, що запроваджується з 2024 року, передбачає:

- практичну спрямованість навчання – інтенсивні 6-8-годинні практичні тренінги раз на місяць у спеціально обладнаних осередках;
- сучасне технічне оснащення – використання симуляторів дронів, обладнання для домедичної допомоги, засобів зв'язку;
- розвиток оборонної свідомості – формування розуміння важливості національної безпеки та готовності до захисту держави;
- гендерну рівність – спільне навчання хлопців та дівчат, подолання стереотипів щодо «жіночих» та «чоловічих» ролей у захисті країни [3].

Курс «Захист України» не лише формує практичні навички, а й виховує патріотизм через усвідомлення цінності незалежності, розуміння загроз національній безпеці та готовності захищати свою державу.

Предмет «Українська література» відіграє унікальну роль у формуванні національної самоідентифікації через емоційне та естетичне сприйняття національної культури. Завдяки літературі передаються цінності, мова та ідеї, які формують національну ідентичність та сприяють збереженню культурної спадщини. Вивчення української літератури сприяє:

- формуванню національної свідомості через пізнання духовного світу нації, її етичних та естетичних ідеалів через твори Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки, М. Коцюбинського, В. Стуса розкривають національний характер, ментальність та прагнення українського народу до свободи;
- розвитку патріотичних почуттів через аналіз творів про героїчне минуле України, боротьбу за незалежність, любов до рідної землі;
- збереженню мовної ідентичності через вивчення красномовності української мови, її багатства та виразності так як українська мова є носієм національного коду, і саме література демонструє її потенціал та унікальність [7].

Предмети мистецького циклу (образотворче мистецтво, музика, інтегрований курс «Мистецтво») в закладах освіти мають потужний емоційний вплив на формування національної ідентичності молоді через естетичне переживання краси національної культури.

Українське образотворче мистецтво знайомить учнів з творчістю Т. Шевченка-художника, М. Бойчука, К. Малевича, М. Примаченко, К. Білокур та сучасних українських художників. Вивчення національних особливостей українського живопису, графіки, скульптури формує естетичні смаки та гордість за культурні досягнення нації.

Українська музика – від народних пісень до класичної та сучасної музики є потужним засобом емоційного впливу. Вивчення творів М. Лисенка, Л. Ревуцького, В. Сильвестрова, виконання народних пісень різних регіонів України сприяє формуванню музичної культури та національної самосвідомості [6].

Особливої актуальності набуває вивчення сучасного українського мистецтва, що відображає реалії російсько-української війни. Твори сучасних художників, музикантів, театральних діячів формують у молоді розуміння того, що українська культура є живою, динамічною та актуальною.

У той же час, ефективне формування національної самоідентифікації дітей та молоді вимагає інтеграції змісту різних навчальних предметів: міжпредметні зв'язки – поєднання вивчення історичних подій з літературними творами епохи, музичними та мистецькими творами того часу; проєктна діяльність – створення комплексних проєктів, що поєднують історичні дослідження, літературний аналіз, мистецьке оформлення; інтегровані уроки – проведення спільних занять учителів історії, літератури, мистецтва для розкриття окремої теми; позакласна робота – організація літературно-мистецьких вечорів, історичних реконструкцій, виставок, концертів [1]. Така інтеграція створює цілісну картину національної культури, дозволяє молоді сприймати українську ідентичність як багатогранний феномен, що охоплює всі сфери життя.

Заклади освіти не можуть ефективно формувати національну ідентичність без взаємодії з родиною та громадою. Необхідна синергія всіх соціальних інституцій: просвітницька робота з батьками – організація батьківських лекторіїв, спільних патріотичних заходів, залучення батьків до збереження родинної історії; співпраця з громадськими організаціями – взаємодія з патріотичними об'єднаннями, ветеранськими спілками, культурними центрами збагачує освітній процес реальним досвідом; локальна історія у вивченні історії рідного краю, міста, села формує відчуття приналежності та відповідальності за свою землю.

Сьогодні заклади освіти стикаються з низкою викликів у процесі формування національної ідентичності молоді:

- інформаційна війна та пропаганда, що спрямована на деформацію національної свідомості;
- глобалізаційні процеси, що можуть призводити до нівелювання національних особливостей;
- недостатня матеріально-технічна база для реалізації інноваційних методів національно-патріотичного виховання;
- потреба в підвищенні кваліфікації педагогічних працівників з питань національно-патріотичного виховання.

Для підвищення ефективності формування національної самоідентифікації молоді в закладах освіти доцільно: розробити комплексні програми національно-патріотичного виховання з урахуванням вікових особливостей; забезпечити міждисциплінарний підхід до інтеграції національного компоненту в освітній процес; створити мережу шкільних музеїв, краєзнавчих центрів та патріотичних клубів; налагодити співпрацю з громадськими організаціями, ветеранськими спілками та культурними центрами; впроваджувати цифрові технології для створення інтерактивних освітніх ресурсів з української історії та культури.

Висновок. Сьогодні, в умовах повномасштабного вторгнення рф в Україну, заклади освіти мають потужний педагогічний потенціал у процесі формування національної самоідентифікації молоді. Ефективність цього процесу залежить від системного підходу, що поєднує змістовий, організаційний та методичний компоненти освітньої діяльності.

В умовах російської збройної агресії та інформаційної війни особливої актуальності набуває формування критичного мислення та медіаграмотності молоді. Заклади освіти повинні готувати молодих громадян, здатних протистояти маніпулятивним впливам та відстоювати національні інтереси в інформаційному просторі.

Успішне формування національної самоідентифікації молоді можливе лише за умови консолідації зусиль закладів освіти, родини, громадських організацій та державних інституцій. Створення патріотично спрямованого освітнього середовища, використання інноваційних методів виховання та врахування психологічних особливостей молоді в умовах війни є пріоритетними завданнями сучасної української педагогіки.

Формування національної самоідентифікації молоді є стратегічним завданням української освіти, що визначає майбутнє незалежної, консолідованої та культурно багатой України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І.Д. Виховання особистості: підручник. Київ: Либідь, 2021. 344 с.
2. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 01.07.2024 № 3509-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3509-20>
3. Модельна навчальна програма «Захист України. Інтегрований курс» для закладів, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти. URL: <https://bit.ly/48GU0pQ>
4. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Історія України. Всесвітня історія 6-11 класи. URL: <https://bit.ly/42U0iP6>
5. Національно-патріотичне виховання дітей та молоді / Інститут модернізації змісту освіти. 2024. URL: <https://bit.ly/4nVHl6U>
6. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Мистецтво. 10-11 класи. Рівень стандарту. URL: <https://bit.ly/4mHgHh1>

7. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Українська література. 10-11 класи. Рівень стандарту. URL: <https://bit.ly/48Cq1zm>

8. Стратегія утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.12.2023 № 1322. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1322-2023-%D0%BF#Text>

Грамажора Ніна Василівна
старший вчитель історії Конотопського ліцею № 13
Конотопської міської ради
Сумської області

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ В СУЧАСНІЙ ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЧЕРЕЗ РЕАЛІЗАЦІЮ ДОСТУПНИХ ШКІЛЬНИХ ПРОЄКТІВ

Анотація. *Дана стаття містить опис практичного досвіду вчителя історії, який сприяє формуванню національної свідомості через призму власної значимості. Важливу увагу приділено практичним формам роботи, що відповідають Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2915, оновлена 2020). Наголошено на те, щоб приділяти належну увагу інтеграції національно-патріотичного компонента у навчальні предмети та позакласну діяльність.*

Ключові слова: *національна свідомість, військово-патріотичне виховання, національна ідентичність, шкільні проєкти, громадянська освіта, українська школа.*

Мета статті: проаналізувати шляхи формування національної свідомості, української ідентичності шляхом впровадження цікавих, доступних, шкільних проєктів та запропонувати практичні рекомендації для вчителів, котрі сприяють реалізації Концепції національно-патріотичного виховання.

1. Теоретичні засади

Національна свідомість – це усвідомлення людиною своєї належності до нації, її культури, мови, традицій і відповідальності за майбутнє держави. Важливість цього поняття підкреслює Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді, ухвалена МОН України (2015 р., оновлена 2020 р.), де зазначено, що виховання патріотизму є одним із головних завдань сучасної української школи. Найкращий спосіб стати патріотом — досягати успіхів у своїй країні. Нехай Україна про них дізнається не відразу. Важливіше, аби людина могла реалізуватися у своїй країні. Стати тим, ким хоче й може стати. Бути собою й розуміти: твоя держава створила для цього все необхідне. Не дала грошей, натомість дала можливості. Ось найкраща стратегія патріотичного виховання: зробити Україну комфортною для життя громадян країною. А «уроки патріотизму» замінити заохоченням читати, слухати, дивитися, поширювати своє.

2. Шкільні проєкти як інструмент формування свідомості

Доступні проєкти не потребують значних фінансових ресурсів і можуть бути реалізовані у будь-якому навчальному закладі. Серед ефективних практик і власного досвіду:

- проєкт «Україна без українців неможлива» – учні досліджують ключові досягнення українців в галузях «Мистецька Україна», «Олімпійська надія», «Спортивна», «Талановита», «Патріотична» відповідно обирають визнаних загальнодержавних, міських та діячів своєї школи. Відбувається усвідомлення національної ідентичності, гордості за приналежність до української нації;

- шкільні волонтерські акції – допомога військовим, переселенцям, плетіння сіток, збір коштів;

- культурний марафон та створення виставки постерів «Історія України в кадрі» – перегляд стрічок українського патріотичного кіно та написання відгуків, есе, створення творчих робіт відповідно темі. Для національно-патріотичного виховання ця тема на даний час не має меж, українські актори відомих фільмів добровільно йдуть до ЗСУ. З творців фільму «Олекса Довбуш» вже 5 чоловік загинуло в російсько-українській війні. Головний актор фільму «Максим Оса» Василь Кухарський віддав життя в боротьбі за незалежність України так як і Паша Лі з фільму «Мирний». Головний герой фільму «Крути1918» Євген Ламах прийняв важливе рішення і став до лав ЗСУ.;

- міні-музеї у школі «Чому навчав мене Майдан», «Хто за свободу вийшов проти смерті, тому немає смерті на землі» – куточок пам'яті Героям Небесної сотні;

- патріотична витинанка – створення учнями тематичних витинанок, розвиває не лише дослідницькі навички, але й вміння створювати витинанки, поєднує уроки технології, образотворчого мистецтва. Дітьми виготовлено 18 тематичних витинанок це і зображення «ДАП», портрет Героя України Дмитра Коцюбайла, Олександра Мацієвського та багато іншого;

- «Героїчні жінки України» – проєкт, який передбачає висвітлення ролі жінок в історії державотворення, починаючи від XX століття і закінчуючи сьогоденням. Даний проєкт поглиблює не тільки дослідницьку діяльність, а й розвиває літературну, музичну творчість. Учні проводять міні-екскурсії, ставлять літературно-

музичні композиції власного авторства;

- «Від козацтва до сьогодення» – даний проєкт дозволяє чітко прослідкувати зв'язок між героїчним минулим і подвигами сьогоденних воїнів. На основі нього розроблено ряд екскурсій для молодшого, середнього та старшого віку. Вдало підібраний матеріал особливо засвоюється дітьми під час уроків мужності, до Дня захисників України.

Такі форми діяльності дають учням можливість бути не пасивними слухачами, а активними учасниками творення національного культурного простору.

3. Інтеграція з навчальними предметами

Формування національної свідомості не обмежується уроками історії чи громадянської освіти.

Наприклад:

- на уроках літератури – написання творів, есе, відгуків у соціальних спільнотах після перегляду патріотичних фільмів;

- на уроках технології – виготовлення витинанок;

- на уроках образотворчого мистецтва, інформатики – створення малюнків, презентацій і відеороликів про культурну спадщину краю.

4. Очікувані результати

Завдяки таким проєктам учні формують активну громадянську позицію, розуміння цінності незалежності України та готовність брати участь у суспільному житті.

Висновки

Реалізація доступних шкільних проєктів є ефективним засобом формування національної свідомості учнів. Вони дозволяють інтегрувати патріотичне виховання в навчальний і виховний процес, виховують відповідальних громадян, які розуміють свою роль у розвитку держави. Найголовніше наше завдання – зберегти пам'ять про життя кожного Героя, і життя Героїв та наших дітей. Так, чин Героїв на фронті важливий, але ще важливіше те, що люди, які люблять Україну і є цвітом Нації – мають жити і розбудовувати Державу! Тільки той, хто пропускає через себе подвиг крутянців та подвиг Небесної Сотні, воїнів ЗСУ, може побудувати справжню Українську Державу, яку ми передамо майбутнім поколінням українців. Адже саме історія є ключем до розуміння процесів народження і життєдіяльності націй.

Список використаних джерел

1. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. – МОН України, 2015 (оновл. 2020).
2. Бех І. Д. Виховання особистості: сходження до духовності. – К.: Либідь, 2019.
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. – К.: Радянська школа, 2018.
4. Савченко О. Я. Сучасні підходи до виховання громадянина України. – Освіта і управління, 2021.

Карпенко Надія Йосипівна,
вчитель-філолог, ветеран праці,
член НСЖУ,
виконавчий директор ГО "Роменське земляцтво"

ВІЙНА КОЛИШНЯ Й НИНІШНЯ

(за матеріалами родинного архіву вчителя і письменника **Йосипа Михайловича Дудки**)

У Ромні діє бібліотека імені Йосипа Дудки. На Роменщині знають творчість поета. Ця ж розповідь про людину, яка пережила лихоліття Другої світової війни. Після закінчення Ніжинського педінституту Йосип Дудка від 30 серпня 1940 року став учителем російської мови Бобрицької середньої школи. Але недовго довелося учителювати. Братів Дудок, Михайла і Йосипа, готували для підпільної роботи в час війни. Для підкріплення і підсилення зв'язку висадили в Широкий Яр (хутір поблизу Ромен) десант парашутистів. Та підлий зрадник видав патріотів. Гітлерівці захопили парашутистів і стратили (лише один вижив). Михайло Дудка теж був розстріляний. Йосипа та інших підпільників довго катували в роменській тюрмі, а потім відправили в нацистську неволю.

Про ту страшну війну написано багато. Але чомусь ветерани не дуже хотіли ділитися спогадами. Певно, дуже тяжким було те пережите... Вважаю дуже цінним кожне слово істини, передане з тих часів у сьогодення.

Майже відразу після студентської лави потрапив Йосип Дудка в жорстоке жахіття війни – назавжди вкарбоване в дивом уцілілі сторінки щоденника, який був збережений(бо саморобний блокнотик – нетлінний свідок про злочини нацистського режиму на вселюдському(Божому) суді) й привезений із невідомої Німеччини. Нині ці хвилюючі сторіночки турботливо береже хранителька спадщини поета, ініціаторка створення музею Йосипа Дудки при Пустовійтівській школі, Заслужена вчителька України – Тамара Анатоліївна Марченко.

(Принагідно запрошуємо педагогів Сумської області побачити воєнні свідчення й інші експонати в літературному музеї поета в селі Пустовійтівка). Тамара Марченко переконана, що той щоденник про життєвий шлях Великого Українця, одного з тих, хто не зламався. Вона стверджує, що у своєму юному віці Дудка був провидцем, бо залишив прогностичні записи на сторінках щоденника про свою долю, і про свій тернистий шлях повернення з неволі. Чи на волю?.. У записах оповідь-роздум про війну, життя і смерть, своєрідний погляд на долю свою і собі подібних. Вижив, вистояв і пристрасним поетичним словом озивається до нас:

*Моїх братів
стріляв підступний кат,
фашисти прирекли до смерті.
Моїх братів розтерзано стократ,
щоб з України шкуру здерти!*

Два роки в глибинах Вестфальських шахт довбав вугілля в'язень № 42-17 (Йосип Дудка), жив у промерзлих бараках і гриз мерзлу брукву. Раз був засипаний обвалом у шахті, двічі – в час бомбардування. У щоденнику того часу – запис про 22 березня 1945 року: "Назавжди пам'ятний день повернення з мертвих: засипаний цеглою і землею від стін "Брухштрассе" на глибині більше метра, мертвим відкопаний братами Забавськими з Білорусі. Яка легка і прекрасна смерть! 23.03.45."

Записи зроблені олівцем у блокноті в клітинку. Пожовтілі, стерті часом сторінки відкликаються щемним болем співчуття. Минули роки, а хвилювання проймає. Важко було тоді юнакові виживати в безнадії...

Світлим променем у темряві воєнного жаху стала для Йосипа Дудки зустріч тут, у Німеччині, із другом юності і земляком Леонідом Пархомовичем, більше знаним як Леонід Полтава. Він посприяв навіть видруку окремих творів Й. Дудки в українському самвидавньому журналі "Дозвілля", що виходив у Німеччині. Те було неабиякою підтримкою для бідолахи.

10 квітня 1945 року Йосип Михайлович писав у своєму блокноті: «Я не знаю, хто й коли прочитає ці сторінки... Життя людини – божевілля... Існує щось вище нас і кидає, як пилінки... Злий чи добрій долі було наречено кинути мене в місцевість Ваймар на роботу в хлібопекарні... У четвер, 5.04, прибули на хлібопекарню, зі мною ще п'ять осіб. Печемо хліб... Для кого?.. А обставини цікаві, як ніколи... Гримлять орудія, день і ніч строчать кулемети, сотні літаків, через нас з того й другого кінця перелітають снаряди... Нарешті, до цього цілком звикли й відчуваємо себе, як дома... Ночі місячні і спів солов'їв Рурської долини урочисто зливається з ревом канонади. Вогні палають навколо... Зенітки німці вже зірвали, їдуть танки, тікає оборона... Яке б не було майбутнє, ми ждемо його. І повторюю, як спів весни, як вечори рідної України – привіт грядущому!.. Привіт тим, хто вирве нас із темниці... О, як хочеться вгадати дату, коли кінець цій комедії».

Рев канонади, танки, снаряди – який переклик із війною нинішньою... І знову – коли кінець?! Коли – перемога?!

26 квітня 1945 року з'явився такий запис: «Сидимо знову за дротом, тільки що під американською охороною. Замість хліба дають інколи галети, ніби з тих міркувань, що хліб небезпечно отримувати з німецьких пекарень. Їжі не вистачає, але на роботу не ходимо. Наші наступають на Берлін. Принаймні, чуємо радіо з рідної землі, а землю – не знаю, коли побачимо. Яка смішна історія життя – так ніби нитку хто перервав жорстокою рукою, і ніколи, ніколи цієї нитки не з'єднати. Два роки мук..., два роки страшного досвіду в світах далеких на чужих дорогах... І розбиті надії молодості, і немає майбутнього...»

Боляче й гірко читати. А пережити...

Далі ще один запис-передбачення: «6 травня 1945, Бохум. Життя страшне. Появилися нові слова: «вільна» лексика... Я тільки тепер справді розумію, що не придатний до життя і по-серйозному жалю, що лишився ще жити після всіх мук і бомбардувань, знаю, що і там, «дома», я буду зайвий і нікому не потрібний...»

*Чи судилося так?
Все негода надворі,
все щось доля недобре пряде.
Не вписавсь я в єдиному хорі
ані тут, ані там, аніде!..*

*Може, й краще: не зрадивши ліри,
не схилять голови таки вниз...
Йй до останнього подиху вірить,
що й тебе – зрозуміють колись...*

«7. 05. 1945. Тут прийнято ходити тільки через вікна, здороватись тільки матом, пити воду чи їсти суп... тільки навхилки з відра, любити дівчат тільки на довгу чергу. Кожна кімната, кожна стіна – тир для стрельбища. Вікна б'ють кирпичем, людей обливають кип'ятком, дівчат підрізають бритвами. Ні, я таки збожеволію і не вірю, що доживу до чогось кращого».

ТАБІР ЗВИЧАЙНИЙ

*Вийшов катюга, брязнув ключами,
різко зірвався окрик чи свист.*

*Ніч... Завмирає табір звичайний,
тіні в мертвецьку
гулькнули вниз.
Навстіж, як пацу, двері відкрито,
лайка почувалась, блиснув огонь...
Крешуть об камінь
грізні копита –
мертвих вивозять. Повен фургон!..
Голод барачний висмокче груди,
штайгер на шахті кине:
– Капут!..
Завтра в мертвецьку –
нові прибудуть,
хто недомерлий –
встигне і тут...
Сам комендантик
всипле припарки,
в жили упнеться люто, як гном.
З неба хмарина – чорна вівчарка –
зорить в барачне темне вікно.*

Урешті табір звільнили американці. Запис з останньої сторінки блокнотика : «...Поштові зв'язки всі обірвались. З дня на день чекаєм евакуації, міцно затягається залізне кільце. Куди потрапимо і що чекає «там»?.. Неспокійні ночі приносять страшні сни»...

Записи обриваються...

Потім була довга дорога додому. Після закінчення війни(по вересень 1945 року) працював писарем у таборі 369 перевірконо-фільтраційного пункту НКВД СРСР у м. Бург. І лише в жовтні 1945 року повернувся на Україну. Повернувся, щоб жити українством, навчати справедливості, втілювати вільнолюбство не лише своїм учням, а й тим, із ким зустрічався. Учителю передавав прийдешнім поколінням настанови надії і віри в майбуття:

*Мої тривоги зрозумій,
вітрам ядучим не скорися.
Хто будеш ти, нащадку мій?
Крізь невідомість озовися!..*

Йосип Дудка мріяв, щоб кожен українець плекав духовний Собор своєї душі. Без наших Соборів душ не пережити нинішню жорстоку війну – гибель душ. Величний і Непоборний Український Соборний Дух допоможе вистояти. Поет стверджував, що сила українців у єднанні: «Мов зір один тисячоокий, один порив, одна мета».

*Відступить смерть лиха і грізна,
не здійснить ворог намір злий,
допоки йде з тобою пісня,
допоки дух ще твій живий!..*

Нині ювілейний рік Йосипа Дудки – 110 років від дня його народження. І я, як продовжувачка Дудківського роду, йду батьківськими стежками й намагаюся донести нащадкам мудрі татові заповіти. Цьому і присвячую свій рондель «Барвінкові роси» (під такою назвою поет мріяв видати свою збірку).

*Барвінкові роси
Йосипові Дудці
По краплині ти роси збирав барвінкові –
до твоїх припадаю стежок я уклінно,
світобачу душею себе українно.
Так відлунює батьківським віршем ізнову –*

*зі світань чути голосу рідного мову,
що звучить особливо, євшано-полинно.
По краплині ти роси збирав барвінкові –
до твоїх припадаю стежок я уклінно...*

*Світлодивом ясніють твої настанови,
і летить тихим леготом спомин нетлінно.
Твердо вірив, що буде завжди Україна,
збережем українства козацьку основу.
По краплині ти роси збирав барвінкові...*

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ПРОБЛЕМА ВНУТРІШНЬОУКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: СВИТОГЛЯДНА ВІЙНА ЗА УКРАЇНЦІВ ТА УКРАЇНУ В ОКЦИДЕНТАЛЬНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Бідна Світлана Петрівна,
вихователь (вища категорія)
Сумського дошкільного навчального закладу
(центр розвитку дитини) № 13 «Купава»
Сумської міської ради Сумської області

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ (З ДОСВІДУ РОБОТИ)

Аспекти *проблеми* патріотичного виховання, а саме, ідея створення національної системи освіти була глибоко розкрита відомою реформаторкою і засновницею українського дошкілля Софією Русовою у працях «Дитячий садок на національній ґрунті», «Націоналізація дошкільного виховання», «Суспільні питання виховання» тощо.

Виховання патріотичних почуттів у молодого покоління, формування активної життєвої позиції широко розкривається у Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Державних національних програмах «Діти України», «Освіта» («Україна ХХІ століття»), «Національній програмі патріотичного виховання громадян, розвитку духовності».

Ціннісні аспекти патріотичного виховання мають дуже важливе значення для збереження територіальної цілісності самої країни, багатства її мови, зміцнення державності, автентичного культурного пласту вікових традицій та історії, тому розглядаються в площині загальнодержавних інтересів та знайшли своє відтворення в авторських парціальних програмах, які спрямовані на виконання завдань згідно освітньої лінії «Дитина в соціумі», «Дитина в світі мистецтва»: «Моя країна – Україна» (авт. кол.: Н. В. Гавриш, О. Г. Косенчук, Т. О. Піроженко), «Україна – моя Батьківщина» (авт. кол.: О. М. Каплуновська, І. І. Кичата, Ю. М. Палець; наук. кер. О. Д. Рейпольська), «Лідер живе у кожному» (авт. кол.: О. К. Безсонова, В. А. Воронов, О. В. Воронова, Н. В. Гавриш).

Досить цікавою і актуальною проблемою виховання патріотичних почуттів красою традиційного народного мистецтва в дошкільному віці є ідея нашої сучасниці і провідного наукового співробітника лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України Вікторії Рагозіної «Учимося в майстрів декоративно-ужиткового мистецтва: малюємо, ліпимо» (В. В. Рагозіна, Н. В. Очеретяна).

На сучасному етапі розвитку суспільства патріотичне виховання є одним із найважливіших у системі освітніх завдань. Його основною *метою* є формування почуття любові до батьків, землі, родини, держави, патріотичної свідомості, самоідентичності та поваги до державної символіки, Конституції і Законів України, пошани до її героїв та захисників, готовність до виконання обов'язків перед Батьківщиною.

Відомі науковиці та авторки хрестоматії для дошкільнят з національно-патріотичного виховання «Моя країна – Україна» Н. Гавриш та О. Косенчук так визначили основні аспекти даної проблеми: «Патріотизм означає любов до рідної землі, відданість їй і своєму народові. Патріотичне виховання має починатися з дошкільного віку, коли відбувається закладання культурно-ціннісних орієнтирів духовно-етичної основи дитини, розвиток її емоцій, відчуттів, мислення, механізмів соціальної адаптації в суспільстві, починається процес національно-культурної самоідентифікації, усвідомлення себе в навколишньому світі» [2, с. 4].

На першому етапі формування у дитини дошкільного віку патріотичних почуттів особливу роль відіграє родинне виховання, адже сім'я – найважливіша частинка соціуму, де малюк вчиться любити і поважати батьків, свою родину, де вперше промовляє слова рідною мовою, залучається до сімейних традицій і цінностей, набуває досвіду міжособистісних стосунків. Ще Софія Русова зазначала, що виховання дитини має починатися з її народження засобами ніжної колискової, народних казок, загадок, ігор, забавлянок, матусиних пісень, лічилок. Це світ, який формує особистість і «нація народжується коло дитячої колиски, лише на рідному ґрунті, серед рідного слова, пісні здатна вирости національно свідомою людиною», а «навчання має будуватися на тому ґрунті, де зростала дитина, щоб воно було міцно зв'язано з тими враженнями, що їх заклала в душу рідна сім'я, рідна хата» [8, с. 36].

Формування мовного середовища, яке впливає на особистість, як було зазначено, зароджується в сімейному міні - соціумі, продовжує розвиватися в дошкільлі, школі та протягом усього життя, накопичуючи і вдосконалюючи знання і комунікативний досвід через спілкування, освіту і самоосвіту.

Наступним і досить важливим етапом у формуванні патріотичних почуттів є позитивне ставлення до міста, села чи регіону, в якому народилася і мешкає дитина, адже поняття «мала батьківщина» визначає і формує етнічну самоідентифікацію. Сила роду і духовний зв'язок, традиції та легенди, якими оповита земля, усвідомлення себе частинкою великого народу надихає і спонукає в подальшому житті відчувати гордість за свій

край, викликає усвідомлене патріотичне почуття і бажання ушляхетнити та захистити цю територію від ворожих посягань.

Виховання позитивного ставлення до своєї країни, любові до Батьківщини, відданість їй і своєму народу є **ще одним важливим фактором** і показником у формуванні справжнього патріотизму. Це суспільні і моральні принципи, в яких розкривається повага до символіки держави, Конституції, законів нашої країни, культивування шанобливого ставлення до захисників і героїв України, видатних діячів минулого і сучасності, які гідно виконували обов'язки перед Батьківщиною, що по суті має робити кожен громадянин країни. Вважаю, що на протязі багатьох років гідна презентація власних досягнень (як педагога, члена Національної спілки майстрів народного мистецтва України, а саме, близько 20 гран-прі на міжнародних та республіканських конкурсах), а особливо робіт талановитих дошкільників, які прославляють країну, є вдалим початком у формуванні патріотичних почуттів. Слід зазначити, що під моїм керівництвом вихованці творчого гуртка «Мальоничий дивосвіт» дошкільного навчального закладу неодноразово ставали призерами і переможцями конкурсів, які проходили в Україні, а також у Франції, Японії та конкурсі від Національного банку України під назвою «Майбутній мільйонер», багато років поспіль були учасниками Міжнародної виставки художніх робіт дітей Лідіце (Чехія). Вихованка гуртка Вікторія Федірко отримала 1 місце в конкурсі «TOKYO ART NINJA» (Японія), «Різдвяна Україна» (1 місце), «GOLDEN AUTUMN 2022» (Франція, 2 місце), «Мистецькі промені України» (2 місце). Важливо, що посильна участь у таких заходах викликає почуття гордості і власної значимості у вихованців, зміцнює національну ідентичність маленького творця, створює позитивний імідж країни на міжнародному рівні.

Цікаві та змістовні форми роботи з дошкільнятами, проведені до Дня Незалежності України, Всесвітнього Дня Миру, Дня Гідності та Свободи, Дня української писемності та мови (квест), Дня Соборності, Дня захисників і захисниць України, Дня Єднання, Шевченківських днів, Дня матері, Дня вишиванки, Дня української хустки та багатьох інших методично продуманих і виважених для дитячого сприйняття заходів, формують і виховують у малят знання про державні свята, усвідомлення прекрасних традицій нашого народу, свою належність до історичної спільноти та її культури, культивують і ще змалечку зароджують почуття патріотизму та толерантності.

З досвіду роботи останніх років зазначу, що неординарний підхід до проблеми ознайомлення малят із сучасними митцями став вагомим аргументом для створення моєї авторської парціальної програми з декоративно-ужиткового мистецтва для дітей старшого дошкільного віку на основі робіт двадцяти сучасних майстрів нашого краю під назвою «Мистецька скарбниця Сумщини», яка включає напрями декоративного розпису, витинанки, кераміки, різьблення по дереву, вишивки, вибійки, Крелевецького ткацтва, писанкарства та використовується в гуртковій роботі і тематичних заняттях з народознавства. У конкурсі на міському та обласному етапі фестивалю «Світ дошкільця 2023» у номінації «Краща методична розробка з досвіду роботи педагогічних працівників ЗДО» отримала призове 1 місце.

Традицією закладу стали благодійні акції, спрямовані на допомогу для наших захисників і захисниць. Створення малюнків для воїнів, орнаментування листівок-сердечок, виготовлення ляльок-мотанок, лялечок-янголят з паперу чи ниток, міні та Big Art колажів та передача їх через волонтерські організації бійцям – реальна складова зародження і формування патріотичних почуттів у дошкільнят, які мають продовження у шкільному і дорослому житті. Проявляти вдячність, співпереживати, бути готовими допомагати, розуміти, поважати, мати відповідальність і честь – все це і є утвердження в почуттях та свідомості патріотичних цінностей. Не приховати той факт, що зараз діти стали дуже вразливими і значно «подорослішали», бо горе і емоції дорослих відчувають надто гостро. Тому на даному етапі педагоги нашого закладу у тісній співпраці з батьківською спільнотою сумлінно працюють, враховуючи такі основні принципи і методи:

- позитивний вплив на емоційно-чуттєву сферу дітей, сприяння засвоєнню загальнолюдських цінностей, виважений добір інформації для дітей згідно вікових особливостей;
- залучення малят до дієвої участі у волонтерських акціях, суспільно корисних справах;
- формування толерантного відношення до громадян інших національностей, які проживають на території міста, села, країни чи відвідують групу в дитячому садочку, не втрачаючи почуття власної гідності, що допоможе в майбутньому вибудувувати правильні міжособистісні стосунки в соціумі;
- цікаві розповіді вихованцям про однолітків, які роблять внесок у перемогу країни та у різний спосіб посильно допомагають воїнам;
- тісна співпраця (за можливості в умовах воєнного стану) із установами культури міста (музеї, галереї, виставкові зали), які дозволяють розширити світогляд дітей та дорослих, поповнити інформацією про героїчне минуле, історію і сьогодення, традиційне народне мистецтво, яке є своєрідним кодом нації;
- увага до природоохоронної діяльності, бережливе ставлення та посильна участь в озелененні території, догляді квітиків;
- активне заохочення до участі у творчих виставках і конкурсах, які б допомагали створювати позитивний імідж України на міжнародній арені, плекаючи почуття гордості за власні успіхи та свою країну;
- організація заходів за участі дошкільників та батьків, які могли б поділитися традиціями своєї сім'ї чи родини;

- ініціація засідання круглих столів за участі педагогів, батьків, дітей, народних майстрів – носіїв культурних традицій свого краю;
- конструктивна взаємодія педагогів із батьківською спільнотою з питань соціально-громадянської компетентності: норми поведінки, усвідомлення дитиною власної цінності і значимості, встановлення своїх меж та повага до особистих меж інших людей.

Висновок: патріотичні почуття у дітей дошкільного віку не формуються самі по собі на недбало підготовленому чи зовсім пустому ґрунті, а є тривалим злагодженим процесом зі спільними зусиллями багатьох ланок: сімейного і родинного виховання, ідейно налаштованих педагогів та наявності важливих моментів у визначенні, підборі найбільш цікавих форм роботи, коли виховні зусилля можуть і повинні мати найвищий ефект та бажаний позитивний результат. Вищезазначені досягнення наших вихованців є тому красномовним доказом.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти України URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Гавриш Н. В., Косенчук О. Моя країна – Україна: хрестоматія для дошкільнят з національно-патріотичного виховання. Харків. Ранок. 2022. 96 с.
3. Рагозіна В. В., Бідна С.П. Як ознайомлювати малюків із декоративно-ужитковим мистецтвом. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2022. № 10. С. 36 – 40.
4. Рагозіна В. В., Очеретяна Н.В. (2019). Учимося в майстрів декоративно-ужиткового мистецтва. Малюємо, ліпимо. Третій рік життя. Альбом для дитячої творчості та методичні рекомендації. Київ: Генеза.
5. Рагозіна В. В., Очеретяна Н. В. (2017). Учимося в майстрів декоративно-ужиткового мистецтва. Малюємо, ліпимо. Шостий рік життя. Альбом для дитячої творчості та методичні рекомендації. Київ : Генеза.
6. Русова С. Український дитячий садок : Україна. 1991. № 2 С. 39 – 41.

Бойко Світлана Миколаївна,
кандидат філософських наук, старший дослідник,
завідувач сектору авторського педагогічного новаторства
відділу інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи
Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти, м. Київ

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ: СУЧАСНІ ПРОЄКТИ ТА ЕКСПЕРИМЕНТИ

У статті розглядається інноваційна діяльність у сфері освіти як ключовий чинник формування української ідентичності здобувачів освіти. Аналізуються сучасні освітні проєкти та експерименти, спрямовані на посилення національної самосвідомості, патріотизму та культурної ідентичності дітей і молоді. Досліджено ефективність інноваційних підходів, зокрема цифрових технологій, інтерактивних методик, проєктного та експериментального навчання у розвитку національно-патріотичного виховання підростаючого покоління.

Результати дослідження можуть бути використані в закладах освіти різного рівня для розробки та впровадження новітніх освітніх програм, що сприяють поглибленню розуміння національної культури, історії та мови. Окреслено перспективи подальших досліджень щодо інтеграції інноваційних методів у процес національно-патріотичного виховання в умовах сучасних викликів.

Ключові слова: інноваційна діяльність, формування української ідентичності, здобувачі освіти, інноваційні освітні проєкти та експерименти.

Вступ. Сучасні соціокультурні та глобалізаційні процеси висувають нові виклики перед системою освіти, зокрема в аспекті формування української ідентичності молоді. В умовах інформаційного суспільства та інтенсивної інтеграції України у світовий освітній простір постає важливе завдання – створення ефективного освітнього середовища, яке сприятиме усвідомленню здобувачами освіти своєї приналежності до української нації, її історії, культури.

Інноваційна діяльність у сфері освіти відкриває широкі можливості для впровадження сучасних методик і технологій, які можуть значно підвищити ефективність процесу національно-патріотичного виховання [8]. Використання інтерактивних платформ, цифрових ресурсів, проєктних та експериментальних методів навчання дозволяє не лише покращити засвоєння навчального матеріалу, а й сформувати у молоді стійкість української ідентичності, виховувати громадянську відповідальність та активну життєву позицію [1; 2; 3].

Мета статті: дослідити інноваційну діяльність у сфері освіти як важливий інструмент формування української ідентичності здобувачів освіти. Проаналізувати сучасні освітні проекти та експерименти, спрямовані на розвиток національної самосвідомості, патріотизму та культурної автентичності. Визначити ефективні методики та підходи до інтеграції інноваційних технологій у освітній процес із врахуванням зміцнення української ідентичності в умовах глобалізації.

Основна частина. Інноваційна діяльність у сфері освіти є інструментом модернізації освітнього процесу та забезпечення ефективного розвитку національної самосвідомості молоді [3; 4]. Вона сприяє впровадженню нових технологій, методик та підходів, що сприяють формуванню української ідентичності здобувачів освіти [11]. Правовою базою для стимулювання інноваційних процесів у сфері освіти є Закони України «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», Стратегія інноваційного розвитку України на період до 2030 року, Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності у сфері освіти та інші.

О. Я. Мариновська, С. В. Кириленко, Т. М. Гавлітіна визначають інноваційні освітні процеси як такі, що базуються на принципах інтеграції традиційних і нових підходів, формування критичного мислення та розвитку творчих здібностей здобувачів освіти [7; 8].

Українські дослідники (І. Д. Бех, О. М. Докукіна, С. Д. Федоренко, І. М. Шкільна, К. О. Журба та інші) наголошують на необхідності впровадження національно орієнтованих програм, які сприяють збереженню та популяризації української культури, історії та мовної ідентичності [4; 5; 9; 10; 12]. І.Д. Бех наголошує, що національна ідентичність свідчить про життєстійкість нації попри всілякі суспільні і життєві катаклізми і є тим форматом, що об'єднує націю у єдине ціле, мобілізує на великі справи та визначає її майбутнє (І. Бех) [9].

Інноваційна освітня діяльність охоплює розробку і впровадження результатів наукових досліджень та розробок у освітньому процесі [8]. Для перевірки ефективності таких інновацій найкраще підходить експеримент або інноваційний освітній проект, що роблять дослідно-експериментальну роботу невід'ємною частиною інноваційної діяльності [11].

Станом на 31 грудня 2024 р. відділ інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» координував та надавав організаційний і науково-методичний супровід 72 інноваційним освітнім проектам/експериментам на всеукраїнському рівні, з яких 27 проектів (37,5%) та 45 експериментів (62,5%). Серед них проблемам безпеки, національно-патріотичного виховання, формування національної ідентичності та ціннісних орієнтацій присвячено 5 інноваційних освітніх проектів (6,9%) та 6 експериментів (8,3%), що загалом разом становить 15,2% від загальної кількості інноваційних освітніх проектів/ експериментів.

Звернемо увагу на назви проектів/експериментів, які входять до цих 15,2%. Це такі інноваційні освітні проекти, як: «*Організаційно-педагогічні умови створення безпечного та здорового середовища із використанням інформаційно-цифрових технологій*» на базі закладів дошкільної та загальної середньої освіти Одеської області на 2021–2026 роки (наказ МОН України від 19.03.2022 № 254), «*Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення до модельної навчальної програми «Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти»* (О. Аркуша, В. Дяків, М. Мудрий та ін.) для учнів 5-6 класів закладів загальної середньої освіти» на 2023–2026 роки (наказ МОН України від 06.11.2023 № 1357), «*Організаційно-педагогічні умови функціонування безпечної школи у воєнний/повоєнний час*» на базі закладів загальної середньої освіти міста Києва, Донецької, Запорізької, Луганської, Львівської, Сумської, Тернопільської та Харківської областей на 2023–2027 роки (наказ МОН України від 14.02.2023 № 164), «*Формування української національної та громадянської ідентичності здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти*» на базі закладів загальної середньої освіти Донецької, Львівської та Чернівецької областей на 2024–2029 роки (наказ МОН України від 28.11.2024 № 1677), «*Теоретико-методичні засади викладання навчального предмета/інтегрованого курсу «Захист України» на базі Осередків викладання навчального предмета «Захист України»* на 2024–2026 роки (наказ МОН України від 01.07.2024 №940).

Експерименти за темами: «*Психолого-педагогічні умови формування національної ідентичності здобувачів загальної середньої освіти*» на базі Одеського ліцею №7 Одеської міської ради на 2023–2028 роки (наказ МОН України від 21.04.2023 № 467), «*Організаційно-педагогічні умови створення ціннісно-орієнтованого середовища в закладі загальної середньої освіти*» на базі Комунального закладу освіти «Гімназія № 1» Дніпровської міської ради на 2023-2028 роки (наказ МОН України від 19.05.2023 № 600), «*Теоретико-методичні засади виховання духовно-практичної позиції особистості здобувачів дошкільної та загальної середньої освіти*» на базі Товариства з обмеженою відповідальністю «Софіївсько-Борщагівський ліцей «Софія» на 2021–2026 роки (наказ МОН України від 28.10.2021 № 1153), «*Організаційно-педагогічні умови формування життєціннісного середовища учасників освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти*» на базі комунального закладу освіти «Навчально-виховне об'єднання № 136 «Класична гімназія ім. Кирила і Мефодія – початкова школа – дошкільний навчальний заклад – валеологічний центр» Дніпровської міської ради на 2021–2026 роки (наказ МОН України від 16.03.2022 № 250), «*Психолого-педагогічні умови становлення ціннісних орієнтацій дітей в ігровій та навчальній діяльності освітньої системи «Радість розвитку»*» на базі закладів загальної середньої освіти Оболонського району м. Київ на 2015–2025 роки (наказ МОН України від 28.04.2015

№ 480), «Національно-патріотичне виховання учнівської молоді в процесі педагогічно-організованої, соціально значущої діяльності» на базі навчально-виховного комплексу «Домінанта» міста Києва у 2023-2028 роках (наказ МОН України від 22.01.2024 № 69).

Аналізуючи ці проекти/експерименти, можна зробити висновок, що їх ефективність залежить від рівня інтеграції інноваційних технологій, залучення здобувачів освіти до активного навчання та розвитку особистої відповідальності за збереження національної відповідальності.

Впровадження інноваційних методів у процес формування української ідентичності безпосередньо залежить від використання цифрових технологій, гейміфікації освітнього процесу, участі у міжнародних освітніх програмах, проектного та експериментального навчання у розвитку національно-патріотичного виховання підростаючого покоління.

Серед викликів та перспектив розвитку інноваційної діяльності у формуванні української ідентичності здобувачів освіти є:

- недостатнє фінансування освітніх інновацій;
- не всі заклади освіти мають доступ до сучасних технологій, що ускладнює їх інтеграцію в освітній процес;
- частина закладів освіти розташована на окупованій території і здійснює свою діяльність дистанційно; є заклади освіти, що розташовані у прифронтовій зоні, яка перебуває під систематичними обстрілами;
- частина педагогів знаходиться на підконтрольній території, частина на окупованій території;
- безпекова ситуація у деяких регіонах України в умовах воєнного стану змушує проводити навчання лише в дистанційному режимі, що не дає можливості використовувати наявну матеріально-технічну базу для організації освітнього процесу.

Висновки. Отримані наукові результати в сукупності вирішують науково-прикладну проблему узагальнення теоретичних засад та обґрунтування науково-практичних рекомендацій щодо формування української ідентичності здобувачів освіти, що дозволить оперативно реагувати на зміни і коригувати стратегії та практики в освітньому процесі України відповідно до нових викликів та потреб.

Результати дослідження можуть бути використані для розробки та впровадження ефективних освітніх стратегій, спрямованих на формування української ідентичності здобувачів освіти. Практичні рекомендації, отримані в ході аналізу сучасних проектів та експериментів, можуть стати основою для створення інноваційних навчальних програм, підручників, інтегрованих курсів та позашкільних ініціатив.

Список використаних джерел

1. Бойко С. Виховання національно свідомої особистості в умовах російсько-української війни (на основі застосування нових експериментальних технологій в освітній сфері України). *Проблеми освіти*. 2022. Вип.1 (96). С. 223-235. URL: <https://imzo-journal.org.ua/index.php/journal/article/view/60>
2. Бойко С. Залучення учнівської молоді до розвитку громадянського суспільства у рамках проведення педагогічних експериментів усеукраїнського рівня. Участь молоді у розвитку громадянського суспільства в Україні: колективна монографія / Палагнюк Ю. В., Костєва Т. Б., Соловійова А. С. та ін. ; під заг. ред. проф. Ю. В. Палагнюк, доц. О. Л. Файчук. Миколаїв : Іліон, 2021. 328 с. DOI: 10.34132/IDU.2021.01
3. Бойко С. М., Самойленко Г. Е. Виховання громадян-патріотів України на Дніпропетровщині: результати дослідно експериментальної роботи в закладах загальної середньої освіти за 2015–2020 роки. Збірник наукових праць «Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах», 2020. № 71. Том 1. С. 96–101. URL: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/71/part_1/18.pdf
4. Бойко С., Павлова Л. Інноваційні практики з упровадження програми «Нова українська школа» у поступі до цінностей як однієї зі складових елементів національно-патріотичного виховання учнів. Утвердження української національної та громадянської ідентичності: монографія. Київ : «Компрінт». 2024. С. 201-232. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741358/>
5. Виховання смисложиттєвих цінностей підлітків: досвід і практика виховання. Методичні рекомендації / Журба К. О., Бех І. Д., Доукіна О. М., Федоренко С. В., Шкільна І. М. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2022. 143 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732107>
6. Виховні засади утвердження української національної ідентичності. Методичний посібник / [Журба К. О., Бех І. Д., Канішевська Л. В., Корнієнко А. В., Малиношевський Р. В., Рейпольська О. Д.]. ІваноФранківськ: НАІР, 2024. 124 с. DOI: <https://doi.org/10.32405/978-617-8011-26-0-2024-124>
7. Мариновська О. Я. Педагогічна інноватика & Менеджмент інновацій: навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2019. 504 с.
8. Менеджеру інноваційної діяльності у сфері освіти: Навчально-методичний посібник. Авт. кол-в: Завалевський Ю.І., Мариновська О.Я., Кириленко С.В., Кіян О.І., Бессараб Н.А., Бойко С.М., Гавлітіна Т.М., Бордюк В.М. / За заг. ред. С.В. Кириленко. Київ–Чернівці: «Букрек», 2024. 408 с.
9. Національно-культурна ідентичність підлітка: методика виховання : методичні рекомендації / [К. О. Журба, І. Д. Бех, О. М. Доукіна, С. В. Федоренко, І. М. Шкільна]. Київ, 2019. 120 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718617>

10. Національно-культурна ідентичність у становленні підлітка: Монографія / [К.О. Журба, І.Д. Бех, О.М. Докукіна, С.В. Федоренко, І.М. Шкільна]. Київ, 2019. 150 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718617>
11. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проектна діяльність: Науково-методичний збірник / за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.
12. Формування в учнів основної школи національно-культурної ідентичності в контексті сучасних полікультурних впливів: Посібник / [І.Д. Бех, О.М. Докукіна, С.Д. Федоренко, І.М. Шкільна, К.О. Журба]. Київ, 2019. 114 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718616>

Стукалова Тетяна Георгіївна
старший викладач
кафедри соціально-гуманітарної освіти
КЗ Сумський ОІППО

ГРОМАДЯНСЬКА ІДЕНТИФІКАЦІЯ УЧНІВ: ШКОЛА ЯК СТАРТОВИЙ МАЙДАНЧИК

***Анотація.** У статті проаналізовано роль сучасної школи у формуванні громадянської ідентифікації учнів як ключового елемента національної безпеки та демократичного розвитку суспільства. Визначено основні педагогічні стратегії та механізми, які перетворюють освітній заклад на ефективний «стартовий майданчик» для свідомого громадянського становлення особистості. Обґрунтовано необхідність інтеграції формальних та неформальних методів виховання, спрямованих на розвиток громадянських компетентностей, патріотизму та відповідальності.*

***Ключові слова:** громадянська ідентифікація, громадянська освіта, школа, виховання, патріотизм, громадянські компетентності.*

Вступ. Сучасна Україна перебуває у стані глибоких трансформацій – політичних, соціальних, культурних. Війна, глобалізаційні процеси, інтеграція до європейського простору створюють нові виклики для формування особистості. Одним із ключових завдань системи освіти й суспільства загалом є виховання громадян із чіткою національною та громадянською ідентичністю. Саме вона стає основою солідарності, консолідації суспільства та розвитку демократичної держави.

Сучасна українська школа є не лише місцем передачі знань, а й потужним соціальним інститутом, який формує цінності, світогляд і громадянську позицію молодого покоління. У часи суспільних викликів – війни, реформ, глобалізації – надзвичайно важливо виховувати учнів як свідомих громадян, здатних брати участь у розбудові держави. Одним із ключових інструментів цього процесу є військово-патріотичне виховання та залучення школярів до волонтерської діяльності.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та визначення практичних шляхів використання школи як ефективного середовища для формування стійкої та активної громадянської ідентифікації учнів.

Основна частина Процес становлення громадянської ідентифікації є наріжним каменем у формуванні цілісної та відповідальної особистості. В умовах сучасних глобалізаційних викликів та необхідності зміцнення національної єдності, освітня система, зокрема школа, набуває вирішального значення у цьому процесі. Школа є першим соціальним інститутом поза межами сім'ї, де дитина систематично опановує знання, цінності та норми, необхідні для повноцінного життя у демократичному суспільстві. Відтак, її функція виходить за межі суто навчальної, трансформуючись у місію виховання **свідомого громадянина**.

Процес формування громадянської ідентичності передбачає усвідомлення особистістю її належності до держави, громадянином якої вона є за своїм статусом, та належності до спільноти співгромадян. Важливою є також цінність та значущість всіх атрибутів державності, її символіка, визначні історичні дати, видатні особи, спільна з іншими співгромадянами територія спільного буття. Таким чином, громадянська ідентичність передбачає спосіб організації і реалізації громадянської спрямованості особистості в діяльності [1, с.30].

Громадянська ідентичність визначає ступінь консолідації народу, готовність громадян до завзятої протидії як зовнішнім, так і внутрішнім загрозам. Не випадково у вітчизняній та зарубіжній науці є чимало різноманітних досліджень проблем ідентичності у широкому спектрі гуманітарного знання. Через вивчення феномену ідентичності науковці намагаються віднайти адекватні відповіді на складні виклики сьогодення, що знов актуалізує соціокультурні і геополітичні проблеми, які нині набрали загрозливої гостроти в умовах російсько-української війни.

Видатний український соціолог Караваєв В. С зазначає, що громадянська ідентифікація є основою соціальної інтеграції та національної консолідації. Він стверджував: «Громадянська ідентифікація є тим інтегративним стрижнем, який об'єднує різноманітні групи населення навколо спільних цінностей та цілей, забезпечуючи соціальну стабільність і національну єдність. Без чітко визначеної та прийнятої більшістю ідентичності держава ризикує перетворитися на сукупність розрізнених інтересів» [3, с.45].

Громадянська ідентифікація – це не просто відчуття приналежності до держави, а багатовимірний процес, який охоплює пізнавальний (знання державних символів, історії, законів, прав та обов'язків), емоційний (повага до держави, готовність її захищати, прийняття демократичних принципів) та поведінковий (активна участь у

житті громади, волонтерських ініціативах, учнівському самоврядуванні) рівні розвитку особистості. Для школярів цей процес є надзвичайно важливим, адже він формує підґрунтя для усвідомленого вибору життєвого шляху та активної участі в суспільному житті.

Це явище має динамічний характер – дитина поступово проходить етапи від простого знання державних символів та історії до розуміння своєї ролі в суспільстві та готовності робити внесок у його розвиток.

У педагогіці громадянська ідентифікація трактується як усвідомлення учнем:

- своєї належності до української нації та держави;
- прийняття цінностей демократії, прав людини, соціальної справедливості;
- готовності діяти в інтересах своєї громади та країни.

Для успішного виховання громадянина школа має створювати певне середовище, що сприяє:

- інформаційному розвитку – вивчення історії України, Конституції, прав людини, традицій і культури;
- ціннісному вихованню – формування поваги до гідності людини, солідарності, відповідальності;
- емоційній залученості – створення ситуацій, у яких учні відчувають гордість за свою країну (свята, зустрічі з героями, участь у суспільно значущих акціях);
- активній участі – залучення до учнівського самоврядування, волонтерства, проєктної діяльності.

У контексті школи, громадянська ідентифікація розглядається не як одномоментний акт, а як тривалий процес соціалізації, який має на меті перехід від пасивного споживача інформації до активного суб'єкта громадянського життя.

Щодо ролі школи, дослідниця Наталія Протасова акцентує увагу на тому, що школа є первинним інститутом, де відбувається систематична громадянська соціалізація. Вона зазначає: «Освітній заклад виступає як стартовий майданчик, де відбувається перехід від особистої ідентичності до соціальної (громадянської). Тут через формальні та неформальні механізми, від уроку історії до учнівського самоврядування, дитина вперше набуває досвіду громадянської дії та відповідальності» [2, с.121].

Сучасна українська школа володіє унікальним потенціалом, щоб стати ефективним для громадянського становлення учнів. Цей потенціал реалізується через кілька ключових механізмів:

1. Інтеграція громадянської освіти в навчальний процес. Громадянська ідентифікація не може обмежуватись лише окремими предметами (як-от "Громадянська освіта" або "Історія України"). Вона має бути інтегрована в усі галузі знань. Наприклад:

- Мовно-літературна освіта: аналіз текстів, що виховують повагу до державної мови, культури та національних героїв.
- Правознавство: детальне вивчення прав і свобод людини, механізмів демократичних процедур, а також громадянської відповідальності.
- Історія: формування критичного мислення та усвідомлення історичної тяглості, що сприяє розвитку національної свідомості.

2. Створення демократичного освітнього середовища. Ключовим елементом є перетворення школи на мікромодель демократичного суспільства. Це передбачає:

- Учнівське самоврядування. Надання учням реальних повноважень для прийняття рішень, що стосуються їхнього шкільного життя (організація заходів, вирішення внутрішніх конфліктів, розробка правил). Це розвиває навички лідерства, командної роботи та відповідальності за спільну справу.
- Культура діалогу. Заохочення до відкритого обговорення суспільно значущих тем, толерантність до різних думок, навчання конструктивному розв'язанню конфліктів.

3. Позаурочна діяльність та проєктна робота. Саме позаурочні форми роботи забезпечують практичне застосування знань і цінностей:

- Волонтерство та соціальні проєкти: участь у місцевих ініціативах (прибирання парків, допомога літнім людям, збір допомоги ЗСУ) формує почуття соціальної відповідальності та приналежності до громади.
- Краєзнавчі та історичні гуртки: глибоке вивчення історії рідного краю та національно-визвольних змагань сприяє розвитку малої батьківщини та, як наслідок, загальнонаціонального патріотизму.

Громадянська ідентичність особистості є фундаментальною умовою існування сильної, демократичної держави. Її формування в сучасній Україні має стати пріоритетом освіти та суспільної політики. Школа, сім'я та громада повинні спільно працювати над вихованням покоління, здатного усвідомлювати свою роль, відстоювати свободу й права, брати відповідальність за розвиток країни.

Висновки. Школа справді є стартовим майданчиком громадянської ідентифікації. Через уроки, позакласні заходи, волонтерські та патріотичні ініціативи вона формує свідомих громадян, здатних не лише відчувати приналежність до своєї країни, а й діяти в її інтересах. Майбутнє України залежить від того, наскільки ефективно ми зможемо виховати покоління, яке поєднає в собі патріотизм, гуманізм і активну громадянську позицію.

В умовах війни та інформаційних атак школа має не лише давати знання, а й навчати учнів критично мислити, відрізняти правдиву інформацію від пропаганди, розуміти значення демократичних цінностей. Важливим завданням є інтеграція військово-патріотичних і волонтерських програм у навчальний процес так, щоб вони не

сприймалися як формальність, а ставали реальною практикою розвитку особистості.

Ще одним потужним механізмом громадянської ідентифікації є волонтерство. Залучення школярів до соціальних проєктів, допомоги переселенцям, підтримки військових чи благодійних акцій формує у них розуміння цінності спільної праці на благо інших. Практика показує, що діти, які беруть участь у волонтерських ініціативах, стають більш емпатійними, активними та соціально відповідальними.

Список використаних джерел:

1. Бялик О. В. Формування національної та громадянської ідентичності молоді в умовах сучасних викликів. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки 1. 2022. С.29-33.
2. Піддячий В. М. Організаційно-педагогічні умови формування громадянської компетентності майбутніх педагогів. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, 1. 2019. 157 с.
3. Караваєв В. С. Організаційно-правовий механізм забезпечення формування ідентичності спільноти громадян в Україні. Одеса. 2014. Український педагогічний журнал 3.2024.С. 199-206
4. Михальченко М. Українська національна ідея як регулятивна сила в загальнодержавному і регіональному масштабах. Регіональні версії української національної ідеї: спільне і відмінне : збірник статей. Київ. Світогляд. 2005. С. 9–34.

II секція
УКРАЇНЬСЬКА ГЕРОЇКА І МЕМОРІАЛИ ПАМ'ЯТІ ЗВИТЯЖЦЯМ-КРАЯНАМ У ХРОНОТОПІ
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНЬСЬКОЇ ВІЙНИ 2014-2025 РОКІВ

Данилова Олена Олексіївна
вихователь Конопотського закладу
дошкільної освіти (ясла-садок) №10 "Ялинка"
Конопотської міської ради Сумської області

НАЦІОНАЛЬНО – ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
ЗАСОБАМИ КРАЄЗНАВСТВА

***Анотація.** У статті висвітлена проблема патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку, проаналізовані засоби краєзнавчої роботи в закладах дошкільної освіти. Описані форми виховної роботи з патріотичного виховання дошкільників засобами краєзнавства.*

***Ключові слова:** дошкільник, патріотизм, патріотичне виховання, краєзнавство.*

Вступ. Події останніх років в Україні засвідчили, що саме сьогодні національно-патріотичне виховання дітей та молоді має стати одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку громадянина як високоморальної особистості, яка плекає українські традиції, духовні цінності, володіє відповідними знаннями, вміннями та навичками

У всі часи і у всіх народів основною метою виховання була турбота про збереження, зміцнення і розвитку добрих народних звичаїв і традицій, турбота про передачу підростаючим поколінням життєвого, духовного, в тому числі і педагогічного, досвіду, накопиченого попередніми поколіннями.

Виклад основного матеріалу. Проблема виховання особистості – одна з найголовніших проблем сучасності, а новому суспільству потрібна нова людина – високоосвічена, інтелігентна, національно свідомо, здатна до саморозвитку, самовиховання та самореалізації в суспільстві, яка керується загальнолюдськими цінностями, глибоко розуміє традиції свого народу та примножує їх.

Аналізуючи психолого-педагогічні дослідження вітчизняних та закордонних науковців, обумовлюємо ряд передумов прилучення дітей дошкільного віку до етнокультурних надбань рідного краю:

- завдяки високому рівню пізнавальної активності, емоційній чутливості, діяльнісній налаштованості дошкільний вік є найсприятливішим для формування ціннісного ставлення до дійсності;
- саме в дошкільному віці діти вперше виявляють інтерес до історичного минулого, мистецьких творів, народних традицій рідного краю;
- дошкільний вік є первинним етапом в усвідомленні власної приналежності до етнічної спільноти.

Це найважливіший період становлення особистості, бо саме у цей час закладаються передумови громадянських якостей, формуються уявлення дітей про людину, суспільство і культуру. Це період, коли особливо активізується інтерес дитини до соціального світу, суспільних явищ. Патріотичні почуття дітей дошкільного віку засновуються на їхньому інтересі до найближчого оточення (сім'ї, батьківського дому, рідного міста, села), яке вони бачать щодня, вважають своїм, рідним, нерозривно пов'язаним з ними.

Державним стандартом дошкільної освіти є Базовий компонент. Його мета формування ціннісних орієнтацій особистості, забезпечення життєвої компетентності дитини, до змісту якої входить і поняття «бути громадянином своєї країни, патріотом свого народу». Фундаментом патріотизму по праву вважається цілеспрямоване ознайомлення дітей з рідним краєм.

Краєзнавча робота, як освітня діяльність, має величезний оздоровчий (зняття нервових перевантажень і стресів, фізіологічне зміцнення організму) і виховний (духовний розвиток, пізнання навколишньої дійсності, розширення кругозору) потенціал, зокрема у процесі:

- патріотичного виховання юних вихованців через формування їхнього інтересу до процесів, що відбувалися у минулому і в сучасний період;
- виховання почуття гордості за свій край і свій народ, шанобливе ставлення до народних традицій;
- естетичного виховання дітей дошкільного віку, шляхом формування уміння спостерігати і здатності помічати красу рідної природи та культурних об'єктів; екологічного і трудового виховання дошкільнят, через формування гуманного, відповідального ставлення до природи і праці людей;
- зміцнення бажання дітей брати посильну участь у природоохоронній діяльності своєї місцевості.

Любов до Батьківщини починається з любові до рідного краю. Рідний край – мала Батьківщина. Вивчення його історії, популяризація традицій, культурних цінностей, надбаних народом протягом століть, у наш час є одним з найголовніших завдань, що стоять перед освітою.

Виховання почуттів починається з ознайомлення дітей з близьким і доступним змістом; на основі цих знань виховують первинні почуття, які поступово перетворюються на осмислене й обґрунтоване ставлення дитини до навколишнього.

Любов до Батьківщини для дитини дошкільного віку – це любов до того, що її оточує, і до тих, хто про неї

підкується. Світ малої дитини – це її сім'я, близькі, знайомі, дитячий садок, товариші, її ігри, забави, двір, вулиця, поле, луки, ліс, де вона бігає, грається, ознайомлюється з предметами, явищами, подіями.

Неможливо говорити про виховання любові до Батьківщини без повідомлення дітям певних знань про неї. Дитина дошкільного віку повинна знати, як називається країна, у якій вона живе, її головне місто, столицю, своє рідне місто чи село, які в ньому є найголовніші визначні місця, яка природа рідного краю та країни, де дитина живе, які люди за національністю, за особистими якостями населяють її країну, чим прославили вони рідну країну і увесь світ, що являє собою мистецтво, традиції, звичаї її країни. Така схема змісту знань про рідну країну, на основі яких можливо вже в дошкільному віці формувати дієве ставлення до неї.

Рідна мова – найяскравіший вияв національного буття народу, його головна духовна скарбниця. Вона є могутнім природним засобом об'єднання людей. Через мову народ передає з покоління в покоління свою мудрість і славу, традиції і культуру.

Оволодіваючи рідною мовою, дитина пізнає свій народ, його характер, культуру, історію та думки. Зважаючи на вікові особливості молодшого дошкільного віку, спочатку треба визначити ступінь володіння українською мовою: хто з дітей володіє, хто розуміє її, але взагалі не говорить, а хто взагалі не розуміє. Для цього слід використати український фольклор, народні ігри, бесіди за змістом прослуховування художніх творів, побутові розмови..

Прислів'я та приказки приваблюють дітей яскравою грою слів, барвистістю мови, ритмікою. Часто їх можна використовувати у спілкуванні з дітьми: під час сніданку, обіду, коли дитина виконує трудові доручення неохоче або відмовляється від роботи. Також на прогулянці в різних ситуаціях. Поповнювати знання і словник дітей прислів'ями і приказками краще під час спостережень у природі.

Скоромовки, чистомовки, заклички доречніше використовувати під час усіх видів діяльності дітей дошкільного віку. Заучуючи їх з дітьми колективно на заняттях з розвитку мовлення, індивідуально, у повсякденному житті, у ранкові та вечірні години з метою вправлення дітей у правильний вимові звуків.

Казки, легенди та притчі мають значний пізнавальний і виховний потенціал, бо містять відомості про історію українського народу, його традиції, вони доступні для сприймання дошкільниками.

Українська державна символіка має особливе значення для виховання патріотизму сучасної дитини. Тому на заняттях потрібно ознайомити дітей із державними символами (Гербом, Прапором, Гімном). Паралельно з цим закріпити знання дітей про народні символи та національну символіку, що розвивалися й усталювалися впродовж століть (український віночок, руш-ник, вишиванка, верба, калина, барвінок та інше) .

Психологи й педагоги вже давно з'ясували, що провідною діяльністю людини в дошкільному віці є гра. Саме вона допомагає освоїти дитині досвід людської діяльності. В ігрових умовах відносини між дітьми є практичними вміннями їх перших колективних взаємодій. Не можна забувати, що гра є важливим засобом виховання. Вона – унікальний феномен загальнолюдської культури, оскільки в кожному столітті, у кожній епосі, у кожного конкретного етносу, у будь-якого покоління є свої улюблені ігри.

Розучуючи й використовуючи в іграх, хороводах фольклорні тексти й пісні, вона наповнює їх конкретним змістом стосовно ігрових ситуацій. Українські народні ігри мають багатовікову історію, вони збереглися до наших днів із глибокої старовини, передаючись із покоління в покоління, вбираючи в себе кращі національні традиції

Окрім традиційних навчальних занять та виховних заходів програмою передбачені екскурсії і цільові прогулянки: була проведена тематична екскурсія до сільської бібліотеки «Національний одяг», до монумента Військової слави і т. д.;

Екскурсії для вихованців - один з основних видів занять і особлива форма організації роботи щодо всебічного розвитку дітей, морально-патріотичного, естетичного виховання. Екскурсії є найбільш ефективним засобом комплексного впливу на формування особистості дитини. Пізнавальний інтерес, потреба отримувати нові знання формуються, якщо постійно дбати про розширення кругозору дитини - прогулянки, знайомства з пам'ятними місцями рідного села.

Актуальним залишається і проведення бесід з вихованцями про рідне село, країну, її історію («Без верби та калини нема України»; «Хліб усьому голова»; «З бабусиною скрині»; «Дорогами українських народних казок»; «Народні свята українського народу»; «Сила кожної людини – в дружній родині». Бесіда «Вишиванка – код нації»;

Особливого практичного значення у національно-патріотичному вихованні має залучення дітей до різних видів діяльності (виготовлення аплікацій «Вишиванка»; «Прикрасимо посуд для ляльок»; Творче панно з різних матеріалів «Над Україною небо синє»;Виготовлення великоднього оберега; Участь в флешмобі у вишиванках «Я люблю Україну» з учнями навчального закладу; До Дня пам'яті жертв голодомору «Запали свічку»)

Висновки. Виконання завдання національно-патріотичного виховання старших дошкільників здійснюється у ДНЗ комплексно – через навчальний процес, виховну роботу, краєзнавчу роботу, співпрацю з родиною, волонтерську діяльність.

Головною метою національно-патріотичного виховання є формування високої патріотичної свідомості, виховання любові до рідного дому, сім'ї, дитсадка, з якої зароджується любов до рідної країни, а також виховання шанобливого ставлення до людини трударя та результатів її праці, рідної землі, захисників Вітчизни,

державної символіки, традицій держави, загальних народних свят.

Проведена нами робота дає відмінні результати. Наші вихованці почали з більшою повагою ставитися до природи, до людей. У дошкільнят сформувалося чуття родини, рідного краю, гордості за свій народ. Діти розвинулися інтелектуально, набули стійких моральних звичок. Діти добре розуміють українську мову, збагатили словниковий запас словами щоденного вжитку, своєчасно використовуючи в спілкуванні прислів'я, приказки, скоромовки, загадки і інші твори народного фольклору.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти України URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Національно-патріотична складова дошкільної освіти в умовах позашкільля: посібник. Слов'янськ. 2020.103 с.
3. Побірченко Н. С. Використання української етнопедагогіки в дошкільному закладі. Навч. посіб. К. Науковий світ. 2003. 117 с.

КАЛАШНИКОВА Інна Євгенівна

Викладач ДПТНЗ

«Сумський центр професійно-технічної освіти»

КУРИЛО Наталія Григорівна

Викладач ДПТНЗ

«Сумський центр професійно-технічної освіти»

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСТВА ЧЕРЕЗ ОБ'ЄКТИВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ПІДГОТОВКИ В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

*Народе мій, до тебе я ще верну,
як в смерті обернуся до життя
своїм стражданням і незлим обличчям.
Як син, тобі доземно уклонюсь
і чесно гляну в чесні твої вічі
і в смерті з рідним краєм поріднюсь.*

В. Стус

Історія України сповнена численних драматичних подій, які формували її національну ідентичність. Сьогоднішні реалії російсько-української війни стали черговим випробуванням для українського народу та культури. У цьому контексті особливу роль відіграють письменники, які не лише фіксують події війни, але й виступають рупором національної свідомості, боротьби за свободу та правду. Як і в часи «Розстріляного відродження» 1920–1930-х років, митці знову стали мішенню для російської орди, що прагне знищити українську культурну спадщину.

Актуальність теми: російсько-українська війна не лише впливає на політичне та військове життя, а й змінює культурну та ідеологічну площину. У нинішніх умовах письменники відіграють важливу роль у збереженні національної ідентичності, формуванні громадської думки та консолідації суспільства. Новітнє «Розстріляне відродження», коли митці зазнають репресій, втрат і переслідувань, є болючим нагадуванням про історичні паралелі та необхідність аналізу цих явищ для розуміння сучасного етапу боротьби України за незалежність.

Мета : дослідження життєвого та творчого шляху молодого українського генія, поета, воїна з позивним «Далі», Максима Кривцова, а також визначенні ролі українських письменників у контексті сучасної війни, їхній вплив на суспільство, культурні процеси та національну ідентичність, простеження зв'язку між сучасними подіями та історичними паралелями з періодом «Розстріляного відродження».

Практична значущість полягає в тому, що результати роботи можуть бути використані для розробки навчальних матеріалів, проведення освітніх заходів, популяризації сучасної української літератури, а також для привернення уваги до проблем збереження української культури під час війни. Також матеріали можна використовувати під час вивчення сучасної української літератури, на уроках позакласного читання; при підготовці до уроків історії з розділу «Європейський вибір. Російсько-українська війна».

Патріотизм сьогодні перестав бути лише абстрактним поняттям – він проявляється у конкретних діях, у готовності стати на захист держави, мови та культури. Важливу роль у формуванні цього світогляду відіграє система освіти, яка має забезпечувати не тільки фахову підготовку, а й формування громадянської відповідальності, критичного мислення, національної свідомості.

У закладах професійної освіти студенти здобувають не лише знання й практичні навички, а й світоглядні орієнтири. Викладання дисциплін гуманітарного циклу, зокрема української літератури, зарубіжної літератури та

історії, надає унікальні можливості для осмислення сучасних подій крізь призму культурно-історичного досвіду. Залучення до аналізу творів сучасних письменників, які стали учасниками або свідками війни, сприяє глибшому розумінню молоддю реалій сьогодення та виховує в ній почуття причетності до спільної боротьби.

Події 1920–1930-х років, коли українська культура зазнала нищівних репресій, мають виразні перегуки з сучасністю. Як і тоді, агресор прагне позбавити Україну голосу, знищивши її культурний фронт. Тому важливо проводити паралелі між трагічною долею митців минулого та сучасними письменниками, які не лише творять, а й борються. Такий підхід дозволяє студентам осмислити неперервність української культурної традиції та значення слова у національно-визвольній боротьбі.

Яскравим прикладом сучасного митця-патріота є поет і воїн **Максим Кривцов («Далі»)**. Його життя та творчість стали символом нової літературної генерації, яка поєднує слово і чин, мистецтво й боротьбу. Максим Кривцов добровільно став до лав захисників України, і водночас не залишив своєї місії поета, що єднає покоління силою слова. Саме ця подвійність – воїн і митець – визначає його непересічне значення для сучасної культури.

Поезія «Далі» поєднує **ліричність та документальність**, особистий біль і загальнонаціональний досвід. У його віршах відчутні туга за миром, гіркота втрат, але водночас і непохитна віра в Перемогу. Це не абстрактна література, а художнє свідчення очевидця, який жив у вирі війни. Тому творчість поета має унікальну цінність як **літературний документ епохи**, що зберігає пам'ять про боротьбу українців за свободу.

Поет є уособленням новітнього типу митця:

- **відомого** – бо розумів значення власної творчості як інструмента культурного спротиву;
- **мужнього** – адже взяв до рук зброю, ставши пліч-о-пліч з побратимами на передовій;
- **жертвовного** – бо заплатив власним життям за право України бути вільною.

Його поезія звучить не як віддалений голос минулого, а як **заклик до сучасників і спадщина для нащадків**, нагадування про ціну свободи.

Включення життєпису та творчості Максима Кривцова у навчальний процес закладів професійної освіти має надзвичайну педагогічну й виховну цінність:

1. **Формування національної ідентичності.**

Студенти, які читають твори Кривцова, усвідомлюють, що українська література – це не лише класики минулого, а й сучасні автори, які платять найвищу ціну за слово та свободу. Це поглиблює відчуття належності до нації та розуміння власної історичної місії.

2. **Приклад особистої мужності та відповідальності.**

Постать поета-воїна є зразком для наслідування: він показує, що патріотизм може бути щоденною дією, а мистецтво – зброєю. Це сприяє формуванню громадянської зрілості молоді.

3. **Мотивація до творчості й самовираження.**

Вивчення творів митця може надихати студентів на власні літературні спроби – поезію, прозу, публіцистику. Це допомагає розвивати креативність, критичне мислення та комунікативні навички. Надихнувшись творчістю «Далі», студенти написали власний твір, присвячений постаті Максима, «Майже Божественна, але не комедія...».

4. **Міжпредметні зв'язки.**

Постать воїна-поета органічно поєднує літературу та історію. Його біографія може бути використана під час інтегрованих уроків української літератури, історії України, громадянської освіти.

5. **Виховання духовної стійкості.**

Знайомство з його творчістю формує у студентів цінності незламності, взаємопідтримки, любові до Батьківщини. Це важливий чинник соціальної консолідації в умовах війни.

Таким чином, вивчення життєвого й творчого шляху Максима Кривцова у освітньому процесі сприяє не лише літературному розвитку студентів, а й їхньому **громадянському становленню**, підсилює національно-патріотичне виховання та створює **живий місток між літературою та сучасними подіями**. Його постать має стати невід'ємним елементом сучасного освітнього простору, адже вона об'єднує історію, культуру та боротьбу за свободу в єдиний духовний код нації.

Зв'язок між минулим «Розстріляним відродженням» і сучасністю є не лише болючим, але й надихаючим прикладом, як народ, попри втрати та трагедії, зберігає свою ідентичність. Імена загиблих митців житимуть у пам'яті нащадків, нагадуючи про ціну свободи та роль культури в утвердженні незалежності України. Їхній подвиг зобов'язує нинішнє покоління берегти здобуте і продовжувати творити майбутнє, опираючись на уроки історії. **Максим Кривцов, Гліб Бабич, Віра Гирич, Володимир Вакуленко-К., Ілля Чернілевський, Наталя Харакоз, Сергій Буров, Надія Агафонова, Тарас Матвій, Юрій Руф, Сергій Скальд, Ігор Мисяк, Горькій Лук, Артем Довгополий, Євген Баль, Сергій Заїковський, Ігор Терьохін, Вадим Стецюк Олександр Кислюк, Сергій Миронов, Ольга Павленко, Денис Антіпов, Богдан Слющинський, Євген Гулевич, Юрій Коваленко, Валерій Романовський, Іван Богдан (Василь Богач), Олександр Осадко, Геннадій Афанасьєв, Олександр Кузенков (позивний «Хорт»), Євгеній Ролдугін, Олександр Гошилик, Біжан Шаропов, Ірина Цвіла, Денис Гордєєв (друг Адвокат), Вікторія Амеліна, Андрій Гудима, Данило Подибайло, Василь Дорошенко, Олексій Івакін, Максим Петренко, Оксана Гайдар, Олександр Меньшов, Олександр Закерничний, Олег Клюфас, Данило Конончук, Валерій Горбик.... Вічна пам'ять!**

*Митець потрібен своєму
народові та й усьому світові
тільки тоді,
коли його творчість зливається
з криком його нації.
В.Стус*

Список використаних джерел

1. "Вони вбивають наших митців". Ким був Максим Кривцов, який загинув на фронті [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cyj91p98xrno> – Дата звернення: 08.12.2024.
2. Любив фіалки, завжди першим ніс кулемет. Пам'яті Максима "Далі" Кривцова: спогади друзів та побратимів [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://suspilne.media/culture/658152-lubiv-fialki-zavzdi-persim-nis-kulemet-pamati-maksima-dali-krivcova-spogadi-druziv-ta-pobratimiv/> – Дата звернення: 09.12.2024.
3. Максим Кривцов (особиста сторінка в Facebook) [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.facebook.com/profile.php?id=100011994764563&locale=uk_UA – Дата звернення: 09.12.2024.

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ І ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПРОЦЕС ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Бортнік Любов Іванівна,
вчитель Чернечинської гімназії
Краснопільської селищної ради

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Анотація. У статті розглядається проблема національно-патріотичного виховання в закладах загальної середньої освіти України. Аналізуються ключові виклики та труднощі, що стоять на шляху ефективної реалізації цього процесу, включаючи недостатній рівень методичного забезпечення, фрагментарність і несистемність підходів, а також вплив деструктивних інформаційних потоків. Водночас окреслюються перспективи розвитку, що ґрунтуються на впровадженні інноваційних форм і методів роботи, використанні сучасних цифрових технологій, посиленні міжвідомчої співпраці та залученні громадськості. Особлива увага приділяється формуванню національної ідентичності, почуття гідності та активної громадянської позиції в учнів, що є основою для побудови сильної, суверенної та успішної держави.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, загальна середня освіта, проблеми, перспективи, національна ідентичність, громадянська позиція

Вступ. Національно-патріотичне виховання є одним із ключових завдань сучасної системи освіти України. В умовах повномасштабної війни, що триває, це завдання набуває особливої актуальності. Формування в молодого покоління високих патріотичних почуттів, любові до Батьківщини, готовності до її захисту та активної участі у розбудові держави — це запорука національної безпеки та сталого розвитку. Однак, попри значний прогрес у цьому напрямку, існує низка проблем, що потребують системного вирішення. Застарілі підходи (наприклад, проведення тематичних заходів "для галочки") більше не працюють. Сучасні діти та молодь шукають глибокий сенс і зв'язок з реальністю. Їхній патріотизм — це волонтерство, донати, допомога ЗСУ, усвідомлення себе частиною великої боротьби.

Мета статті: стаття має на меті проаналізувати, як війна трансформувала підходи до національно-патріотичного виховання, та запропонувати ефективні шляхи для його впровадження в сучасних українських реаліях.

Теоретичні засади національно-патріотичного виховання

Національно-патріотичне виховання — це цілеспрямований, системний процес формування у свідомості молоді національної ідентичності, патріотичної свідомості, громадянської відповідальності та готовності до служіння Батьківщині. Його основними складовими є:

- Національна ідентичність: усвідомлення належності до українського народу, його історії, культури, традицій.
- Патріотизм: любов до Батьківщини, готовність до її захисту та розбудови.
- Громадянська відповідальність: активна участь у житті суспільства, дотримання законів, повага до прав і свобод інших.
- Морально-духовні цінності: повага до людської гідності, справедливість, чесність, милосердя.

Проблеми реалізації в сучасних умовах

Виховання до війни виглядало зовсім по іншому. Це часто були заходи, які не завжди знаходили відгук у серцях учнів: уроки пам'яті, вірші про героїв минулого, що не були пов'язані з їхнім повсякденним життям. Це не применшує значення минулого, але підхід до нього був не завжди ефективним.

Війна перетворила історію з абстрактного минулого на живе сьогоднішнє. Учні стали свідками творення сучасної історії. Патріотизм більше не асоціюється лише з героями минулого, а й з тими, хто зараз на фронті, з волонтерами, з лікарями, які рятують життя. Це патріотизм дії, а не лише слів.

Зміна форм і методів роботи: від теорії до практики

В умовах війни неможливо обмежуватися лише уроками історії та класними годинами. Необхідно впроваджувати практико-орієнтовані форми роботи.

➤ Змістовний компонент:

- **Історія:** замість сухого переказу — обговорення сучасних історичних подій. Аналіз причин і наслідків війни, вивчення постатей сучасних героїв, які творять історію просто зараз. Як приклад участь у краєзнавчій конференції «Герої сучасності серед нас», проведення уроків пам'яті героїв-Кіборгів «Почуймо серцем», уроків мужності «Вистояли-переможемо», перегляд емоційних, правдивих, мотиваційних фільмів,

наприклад «СУМИ. Ми дали їм під дих» та інших, які розповідають про реальні історії сьогодення, з подальшим обговоренням

- **Культура:** акцент на сучасній українській культурі — музика, література, мистецтво, що створюється під час війни. Залучення дітей до творення культури через участь у різноманітних конкурсах: робіт юних фотоаматорів, родинних конкурсах, конкурсах дитячо-юнацької творчості, літературних та конкурсах декоративно-ужиткового мистецтва. Написання віршів та прозових творів на актуальні теми сьогодення, створення фото та відеороликів з можливим подальшим поширенням у соціальних мережах. Створення традиційних українських прикрас силянок та герданів. виготовлення писанок та новорічних прикрас в українському стилі. Це не про «вдягнув вишиванку і вже патріот», це про «я частина української культури», «я творець української культури». Це показує, що культура — не музейний експонат, а живий, динамічний процес.

- **Громадянська відповідальність:** патріотизм — це не лише про любов, а й про відповідальність. Це готовність брати участь у житті громади, від донатів до допомоги тим, хто цього потребує. Це про участь в різних проектах таких як соціально-освітній проект «Діти розбудовують громаду»

➤ **Методи роботи:**

- **Проектна діяльність та волонтерство:** замість пасивного слухання — активна участь. Наприклад, учні можуть організувати ярмарок для збору коштів на FPV дрон; взяти участь в акції зі збору смаколиків для захисників «Подякуй захисникам!», «Великодній кошик»; написати листи-подяки захисникам України; створювати різноманітні обереги у вигляді браслетів, підвісок; надавати допомогу товариствам захисту тварин: фінансову, матеріальну (корми, медикаменти, засоби догляду), волонтерську (допомога у догляді за тваринами), пошуку житла та родин для тварин; брати участь в акціях «Підтримуємо героїв» та в акції волонтерських ініціатив учнівської молоді «Добрий вчинок». Це дає їм відчуття, що вони роблять щось важливе.

- **Комунікація:** організація зустрічей з військовими, волонтерами, переселенцями. Це допомагає дітям зрозуміти, що війна — це не просто картинка в новинах, а реальні долі людей.

- **Цифрові інструменти:** використання соціальних мереж, онлайн-платформ для поширення правдивої інформації, протидії ворожій пропаганді, для організації спільних проектів та ініціатив. Це робить виховання сучасним та близьким до інтересів молоді.

➤ **Роль вчителя:** учитель у процесі національно-патріотичного виховання виступає не лише як передавач знань, а як вихователь і наставник. Особистий приклад педагога, його громадянська позиція та готовність брати участь у громадському житті стають важливим чинником виховного впливу. Шкільне середовище має бути простором довіри, взаємоповаги та партнерства. Важливим є забезпечення співпраці між школою, родиною та громадою, оскільки лише у взаємодії цих трьох середовищ формується цілісна особистість. В умовах війни роль педагога дещо змінилася. Вчитель — це і наставник, який допомагає дітям психологічно пережити травми війни, спрямовує їхню енергію в правильне русло та вчить критично мислити.

Виклики та перспективи реалізації національно-патріотичного виховання

Виклики. Попри визнання важливості національно-патріотичного виховання, існує низка проблем, які ускладнюють його реалізацію. Це по-перше, психологічний аспект. Як говорити про війну з дітьми, які травмовані нею? Важливою проблемою є психологічні травми учнів, викликані війною, що потребують особливої уваги та підтримки. Необхідно враховувати психологічний стан дітей, які пережили окупацію, обстріли, зміну місця проживання або втратили рідних. Необхідність психологічної підтримки не тільки для учнів, а і для вчителів. По-друге, пропаганда. Молоде покоління постійно перебуває під впливом негативної інформації, що поширюється через соціальні мережі та інші медіа. Це може призвести до деформації цінностей, спотворення історичних фактів та формування нігілістичних настроїв. Як навчити молодь відрізнити правду від фейків в умовах інформаційної війни? По-третє, це матеріальна база. Бракує сучасних, ефективних методик та навчально-методичних матеріалів, що враховували б сучасні реалії та інтереси молоді. Застарілі підходи, що ґрунтуються на формалізмі та декларативності, не дають бажаного результату.

Перспективи:

- Створення гнучкої, адаптивної системи виховання, яка швидко реагує на зміни.
- Інтеграція патріотичного виховання в усі предмети, а не лише в окремі уроки.
- Співпраця між закладами освіти, громадськими організаціями та військовими. А саме: організація зустрічей із військовими, волонтерами, митцями, які є прикладом громадянської активності. Живе спілкування з людьми, які пережили війну, дозволяє передати реальний досвід, сформуванню повагу та вдячність до захисників.

- Використання сучасних цифрових технологій та медіапроектів для популяризації національних цінностей, для проведення занять з медіаграмотності та протидії пропаганді, здатності розпізнавати фейки та маніпуляції, що є невід'ємною частиною гібридної війни.

- Успішне патріотичне виховання неможливе без активної участі батьківської громадськості, яка є першим і найважливішим виховним середовищем. Важливо проводити спільні заходи, волонтерські та соціальні проекти та ініціативи участі громадськості, батьків та учнів.

- Створення єдиного інформаційного простору. Необхідно створити систему, яка б забезпечувала доступ до достовірної, цікавої та актуальної інформації про історію, культуру, традиції України.
- Розширення програм психологічної підтримки дітей, які постраждали від війни.

Висновок

Війна стала каталізатором для переосмислення національно-патріотичного виховання. Воно перестало бути формальним і стало глибинним, практичним та життєво важливим. Сучасний патріотизм — це усвідомлений вибір, дія та відповідальність. Це не просто любов до Батьківщини, а її активний захист і розбудова. Саме таке, нове, патріотичне виховання є запорукою стійкості української нації та її майбутнього.

Список використаних джерел

1. Бєлих, В. М. (2022). Національно-патріотичне виховання в умовах воєнного стану. Київ: Наукова думка.
2. Вишневецький, О. І. (2023). Нові вектори патріотичного виховання молоді. Львів: Світ.
3. Гончаренко, С. У. (2022). Проблеми та перспективи розвитку національного виховання в Україні в умовах російсько-української війни. Харків: Основа.
4. Ковальчук, В. В. (2023). Психологічні аспекти патріотичного виховання учнів у воєнний час. Київ: Видавництво НАПН.
5. Марушкевич, А. О. (2023). Інформаційна війна та патріотичне виховання: протидія дезінформації. Полтава: Видавництво ПНПУ.

Загорюлько Світлана Леонідівна,
вчитель англійської мови
Осоївського ліцею
Краснопільської селищної ради

НОВЕ ПОКОЛІННЯ ЗАХИСНИКІВ. РОЛЬ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ВОЛОНТЕРСТВА У ГРОМАДЯНСЬКІЙ ІДЕНТИФІКАЦІЇ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

У статті досліджується роль військово-патріотичного виховання та волонтерства у громадянській ідентифікації сучасної молоді та особливості розвитку національно-патріотичного виховання української молоді в умовах повномасштабної російської агресії, коли український народ об'єднався в єдине ціле, захищаючи суверенітет і територіальну цілісність України.

Ключові слова: патріотизм, громадянська ідентифікація, російська агресія, національна ідентичність, загрози, виклики, волонтерство.

Вступ.

В умовах повномасштабної війни, коли ворог не лише руйнує наші міста, а й намагається знищити саму ідентичність українського народу, питання національної єдності та готовності до захисту держави постає з особливою гостротою. Українська молодь, що зростає в цей буремний час, є не просто спостерігачем, а безпосереднім учасником історичних подій. Від її свідомості, громадянської позиції та готовності до дії залежить майбутнє нашої країни. Саме тому військово-патріотичне виховання та волонтерська діяльність стають ключовими інструментами формування нового покоління українців - покоління, яке усвідомлює свою відповідальність, вміє діяти в команді та незламно вірить у перемогу.

Ці два процеси, що взаємодоповнюють один одного, виходять далеко за межі шкільних програм чи разових акцій. Вони є потужними механізмами громадянської ідентифікації, що перетворюють молодого українця з пасивного отримувача знань на активного творця своєї долі. Це трансформація, в якій школа стає не просто освітнім закладом, а справжнім осередком патріотизму, де закладаються основи сильного, єдиного та незламного суспільства.

Мета статті.

Метою даного дослідження є комплексний аналіз ролі військово-патріотичного виховання та волонтерства у громадянській ідентифікації сучасної молоді та особливості розвитку національно-патріотичного виховання української молоді в умовах повномасштабної російської агресії, а також розробка шляхів формування патріотичних цінностей у дітей та молоді, здатних стати активними творцями майбутнього України.

Основна частина.

Патріотизм - це почуття любові та відданості своїй Батьківщині, готовність захищати її інтереси та цінності. Він є важливим компонентом національної ідентичності, сприяє формуванню громадянської свідомості та консолідації суспільства. Патріотизм проявляється у різних формах: від участі у громадському житті до готовності захищати країну зі зброєю в руках.

Україна стоїть перед екзистенційним викликом, який вимагає від кожного громадянина не лише стійкості, але й активної участі у захисті своєї держави. У цьому контексті військово-патріотичне виховання та волонтерська діяльність стають не просто освітніми програмами, а життєво важливими інструментами

формування нового покоління українців - свідомих, відповідальних і готових до боротьби за свою свободу. Ці два напрями є ключовими у процесі громадянської ідентифікації сучасної молоді [1].

Раніше військово-патріотичне виховання асоціювалося переважно з допризовною підготовкою та суворими правилами. Сьогодні його зміст кардинально змінився. Воно перетворилося на комплексний процес, що формує:

1) **Національну свідомість.**

Молодь вивчає героїчні сторінки історії України, дізнається про подвиги захисників, від козаків до сучасних воїнів. Це допомагає усвідомити себе частиною великої нації з багатою історією та незламним духом.

2) **Особисту відповідальність.**

Військово-патріотичне виховання розвиває розуміння того, що захист країни - це обов'язок кожного. Вчить бути готовим до викликів, розвиває дисципліну та вміння діяти в команді, формує навички особистої відповідальності.

3) **Повагу до захисників.**

Зустрічі з ветеранами, військовослужбовцями, участь у пам'ятних заходах формують повагу до військової справи та усвідомлення ціни миру.

Це виховання виходить за межі уроків. Створення військово-патріотичних клубів, змагань та таборів дає молоді можливість на практиці відчувати, що таке командний дух та взаємодопомога, які є основою для майбутніх захисників [2].

Волонтерство сьогодні є невід'ємною частиною життя українців. Для молоді це не просто допомога, а й спосіб відчувати свою приналежність до спільноти та впливати на події. Завдяки волонтерській діяльності молодь:

1) **Відчуває приналежність.**

Допомагаючи військовим, переселенцям чи медикам, молодь відчуває себе частиною великого руху опору. Це відчуття приналежності до спільної справи є потужним стимулом для розвитку громадянської ідентичності.

2) **Розвиває емпатію та співчуття.**

Волонтерство вчить бачити потреби інших, співчувати та діяти. Саме це формує особистість, яка небайдужа до чужого горя і готова прийти на допомогу.

3) **Формує лідерські якості.**

Організація зборів, логістика, комунікація - все це розвиває у молоді організаторські та лідерські якості. Молоде покоління вчиться брати на себе відповідальність, вирішувати проблеми та досягати цілей.

На перетині військово-патріотичного виховання та волонтерства народжується нове покоління захисників. Це молодь, яка не лише знає історію та цінності своєї країни, а й активно їх захищає. Ці два процеси взаємодоповнюють один одного:

1) Виховання дає теоретичну базу та мотивацію.

2) Волонтерство - практичний досвід та відчуття реального впливу.

Поєднання цих двох компонентів дозволяє сформувати не просто громадянина-патріота, а громадянина-діяча, який не чекає змін, а сам їх творить. Саме такі люди є основою для сильної та незламної України.

Висновки

В умовах історичних викликів, що стоять перед Україною, військово-патріотичне виховання та волонтерська діяльність перестали бути формальними елементами освітнього процесу. Вони перетворилися на два ключові стовпи, на яких будується громадянська ідентифікація сучасної української молоді.

По-перше, військово-патріотичне виховання, звільнившись від радянських стереотипів, стало ефективним інструментом формування національної свідомості та особистої відповідальності. Воно не просто навчає тактиці чи історії, а виховує в молодих людях усвідомлення себе як частини великої нації, здатної захистити свою свободу. Це виховання закладає фундамент для майбутніх поколінь, які готові діяти рішуче та відповідально.

По-друге, волонтерська діяльність стала для молоді життєвою школою емпатії, лідерства та співсотворення. Практична допомога військовим, переселенцям чи медикам дозволяє молоді відчувати свою приналежність до спільної справи та вплив на реальні процеси. Це не просто допомога, а свідомий вибір, що формує активну громадянську позицію.

Отже, синтез цих двох напрямів формує нове покоління захисників - не лише тих, хто готовий зі зброєю в руках захищати Батьківщину, а й тих, хто будуватиме її майбутнє. Молоді люди, які усвідомлюють свою громадянську ідентичність через патріотичне виховання та волонтерство, є тим капіталом, що забезпечить Україні перемогу та стабільний розвиток у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Патріотичне виховання: сучасні тенденції та виклики. Педагогіка і психологія, 2015. № 2. С. 5-11.
2. Васильчук В. М. Військово-патріотичне виховання як складова формування громадянської ідентичності. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія, 2021. Вип. 66. С. 136-141.

3. Демченко В. А. Формування громадянської ідентичності молоді в умовах суспільних трансформацій. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Соціологічні дослідження, 2019. Вип. 42. С. 110-115.

Колесник Оксана Володимирівна,
заступник директора з виховної роботи КЗ СОР
«Лебединський педагогічний фаховий коледж»

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПРОЦЕС ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ В ПЕДАГОГІЧНОМУ КОЛЕДЖІ

Анотація. У статті аналізується взаємозв'язок та синергетичний потенціал військово-патріотичного виховання та волонтерської діяльності як ключових механізмів формування громадянської ідентичності в педагогічному коледжі. Розкрито теоретичні основи громадянської ідентифікації та її критичне значення в умовах сучасних національних викликів. Окремо розглядається роль військово-патріотичного виховання у становленні національної свідомості, формуванні історичної пам'яті та готовності до захисту України. Детально висвітлюється волонтерська діяльність як ефективний інструмент розвитку соціальної відповідальності, емпатії та активної громадянської позиції. Автор підкреслює, що інтеграція цих двох напрямків дозволяє перевести патріотичні почуття з абстрактної площини у конкретні дії, сприяючи вихованню цілісної, свідомої та відповідальної особистості, готової до активної участі у розбудові та захисті української держави.

Ключові слова: військово-патріотичне виховання, волонтерська діяльність, громадянська ідентичність, національна свідомість, патріотизм, соціальна відповідальність, студентська молодь.

У контексті сучасних викликів, перед якими стоїть Україна, особливого значення набувають питання національної безпеки, збереження суверенітету та формування активної, свідомої громадянської позиції молодого покоління. Заклади освіти відіграють ключову роль у цьому процесі, стаючи осередками не лише академічних знань, а й громадянського становлення особистості. **Військово-патріотичне виховання та волонтерська діяльність** виступають як взаємодоповнюючі та синергетичні механізми, що сприяють глибинній громадянській ідентифікації студентів, закладаючи основи для майбутнього розвитку суспільства. Ця стаття присвячена аналізу взаємозв'язку цих двох напрямків роботи та їх впливу на формування повноцінного громадянина України.

Громадянська ідентичність – це усвідомлення належності до певної спільноти (держави), відчуття відповідальності за її долю, готовність до активної участі в її житті та захисті. У сучасному світі, де інформаційні потоки та глобалізаційні процеси можуть розмивати національні цінності, формування міцної громадянської ідентичності стає стратегічним завданням для кожної нації. Для України, що перебуває у стані гібридної війни, це питання має екзистенційний характер. Громадянська ідентичність не є вродженою, вона формується під впливом соціального середовища, виховання, особистого досвіду та осмислення історичних подій. Особливе місце тут посідає освітній процес, який має спрямовуватись на виховання не просто освіченої, а й відповідальної, патріотичної особистості.

Реалії сьогодення змінюють зміст і завдання освіти: суспільство очікує не лише якісного навчання, а й формування соціально активної, відповідальної, патріотично налаштованої молоді. У цьому контексті поєднання військово-патріотичного виховання та волонтерської діяльності у КЗ СОР «Лебединський педагогічний фаховий коледж» стало потужним інструментом громадянської ідентифікації майбутніх педагогів.

Військово-патріотичне виховання в сучасному закладі освіти – це не лише ознайомлення з військовою історією чи стройова підготовка. Це комплексний процес, спрямований формування національної гідності, історичної пам'яті, готовності до захисту України й усвідомлення особистої відповідальності за безпеку держави, виховання поваги до історичного минулого та героїчного подвигу українського народу сьогодення, розвиток фізичної підготовки та психологічної стійкості, а також популяризація військової служби.

У коледжі системно проводяться **заходи національно- та військово-патріотичного спрямування:** загальноколеджні змагання з допризовної підготовки «Захисник України», спортивні змагання до Дня Збройних сил України «Сила нескорених» за участі військовослужбовців, організуються зустрічі із захисниками та захницями України: педагогічна вітальня «Юність, яка мужніє у боях», благодійні концертні програми «Гомонять історії сторінки про українську диво-жінку», «Безмежна шана і вдячність нашим захисникам» та «Пригорнись душею до України», фотомоб «Два кольори у прапорі сплелись», презентація есе «Що я зроблю, коли закінчиться війна», поетичні читання, історико-пошуковий конкурс «Про Лебединщину», вебквест «Пам'ятаємо! Перемагаємо!», патріотичні руханки, фотобатл «Я - частина Європи», години спілкування «Європейський вибір України», «Vincit qui meminit (Перемагає той, хто пам'ятає)».

Логічним доповненням позанавчальних заходів є **участь студентів у гуртковій роботі** національно-патріотичного гуртка «Сила Нації» та військово-патріотичного – «Звитяга», де поряд із годинами спілкування, бесідами, зустрічами з УБД реалізуються практичні навички строевої підготовки, першої домедичної

допомоги, орієнтування на місцевості, а також відбувається активна волонтерська діяльність з плетіння маскувальних сіток, виготовлення окопних свічок та збору гуманітарної допомоги для захисників України, що є безпосереднім втіленням громадянської ідентичності та сприяє формуванню активної позиції студента як патріота своєї держави. Також важливу роль відіграє **історичне студентське наукове товариство**, яке організовує засідання, обговорюючи історію української армії, постаті військових діячів, події російсько-української війни, збирає інформацію про сучасних Героїв України. Такі заходи формують почуття патріотизму, приналежності, ідентичності, а через волонтерство – практичний патріотизм.

Волонтерство є одним із найефективніших інструментів формування активної громадянської позиції та соціальної відповідальності. У контексті сьогодення, заклади освіти можуть використовувати волонтерську діяльність як практичний досвід взаємодопомоги та солідарності, який сприяє розвитку емпатії та милосердя, формуванню лідерських якостей та усвідомленню соціальної значущості власної діяльності. Якщо майбутній педагог є активним учасником патріотичних ініціатив і волонтерських проєктів, дотичний до цієї діяльності, він неодмінно продовжить і розширить цей досвід у своїй професійній діяльності.

Для коледжу **волонтерство** – це шлях професійного та громадянського становлення. Наш досвід волонтерства доводить, що волонтерство для студентів, викладачів та працівників коледжу – не епізодичні акції, а системна, продумана діяльність. Участь у благодійних і соціальних ініціативах допомагає майбутнім педагогам оволодівати комунікативними, організаторськими, творчими навичками, виховує здатність до співпереживання, командної роботи, відповідальності – ключових компонентів педагогічної майстерності.

У час випробувань, коли вся країна об'єдналася задля підтримки захисників, наш коледж гордо демонструє власні здобутки у волонтерстві, охоплюючи соціальну, освітню й гуманітарну сфери.

З початком російсько-української війни коледж активно долучався до **волонтерських акцій** підтримки захисників і захисниць у зоні АТО/ООС. Повномасштабне вторгнення мобілізувало всі сили й волю, так необхідні для підтримки армії та одне одного. Переживши бомбардування, ми почали з малого – плетіння патріотичних браслетів для захисників і захисниць, виготовлення народних оберегів. Це стало не лише конкретною допомогою, а й терапією, способом вивести студентів і колег із емоційного потрясіння та вселити віру в спільну справу захисту України.

Поступово, відновлюючи освітній процес, колектив, профспілка та батьки студентів усвідомлювали, наскільки важливо продовжувати підтримку українських військових. Відтоді і зараз виготовляються маскувальні сітки, окопні свічки, збираються кошти на військове спорядження. **Студентське самоврядування** – студентська держава «ОЛЕАНДА» – ініціювала низку акцій: «Добрі справи до світлого дня», «Подаруй книгу захиснику та захисниці», «Здай макулатуру! Підтримай ЗСУ», «Добро-Ярмарок», «Зігрій Героя», #SuperCoins, «Різдяні подарунки для воїнів», #Смілива_гривня. Виручені кошти стали основою благодійної підтримки: профінансовано закупівлю акумулятора, оптичного приладдя, гідраторів, антидронових сіток, внесено кошти на придбання квадрокоптера, військового транспорту, інженерного спорядження та Starlink. Студентство й далі генерує нові ідеї, гордо несучи ім'я «Я – волонтер Лебединського педагогічного фахового коледжу!».

Студенти спеціальності «Соціальна робота» розгорнули власні ініціативи **соціального волонтерства**: організовують акції та інтерактивні заходи для дітей із особливими освітніми потребами та внутрішньо переміщених дітей. У гуртожитку коледжу діє місце тимчасового проживання для ВПО, проводяться майстер-класи, ігрові та розвивальні заняття, виготовлення іграшок, святкових подарунків, акцій підтримки («Добрі справи до світлого дня» – виготовлення ляльок-мотанок для дітей ВПО, «Пасхальні смаколики», дитячі інтерактиви тощо). Такі заходи не лише допомагають дітям, а й формують у студентів чуйність, толерантність, уміння працювати з різними категоріями вихованців – основу професійної та життєвої компетентності майбутніх соціальних працівників.

І саме на цьому етапі постає природна потреба у **партнерстві з громадськими організаціями**. Вони допомагають розширювати коло волонтерських практик, надають ресурсну й методичну підтримку, відкривають студентам і майбутнім педагогам нові можливості для реалізації власних проєктів. Співпраця з громадськими ініціативами – це ще один важливий крок у формуванні активної громадянської позиції та виховного потенціалу студентської молоді, який у майбутньому стане фундаментом для їхньої професійної діяльності й утвердження патріотичних цінностей у суспільстві.

Так, цикл тренінгових занять про подолання панічних атак від неурядової організації «MEDAIR» сприяв підвищенню психологічної обізнаності студентів і викладачів, розвитку емпатії й толерантного ставлення до осіб, які переживають травматичний досвід, та зниженню рівня тривожності й стресових станів. Практичні заняття, організовані громадськими організаціями «Ліга сучасних жінок» та «Save the Children», сприяють формуванню у студентської молоді знань і навичок із захисту прав жінок та дотримання принципів рівності й недискримінації, а також згуртованості й розвитку командної взаємодії, виховуючи повагу до прав людини й розуміння гендерних аспектів у професійній діяльності педагога.

Завдяки партнерським проєктам наш коледж співпрацює з молодіжним центром «Атмосфера» та молодіжною громадською організацією «Switch on», засновником якої є випускник коледжу. Студенти є активними учасниками ініційованих проєктів молодішої генерації нашого міста: реалізація програми «Розвиток потенціалу молоді в Полтавській та Сумській області» за підтримки громадської організації «Українська

асоціація молодіжних рад», проєкту «Стартуй: кар'єра та власна справа» за підтримки NGO Youth Platform /ГО «Молодіжна Платформа» та за фінансової підтримки Норвезької агенції з розвитку співробітництва (NORAD), тренінгу «Роль молоді у відновленні України» від громадської організації «Сумська молодіжна організація «Ліцей», до реалізація програми розвитку ООН (ПРООН) в Україні «Відсутній компонент» за сприяння й фінансової підтримки урядів Данії та Королівства Нідерландів та співфінансування Європейського Союзу.

Партнерські соціальні волонтерські проєкти громадської організації «Фенікс»: «Можливості – обмежені, здібності – безмежні» - проведення інтерактивних занять для людей з інвалідністю, ініціативи від громадською організацією «Берегині Лебединщини»: «Книга, яка змінила моє життя», створення Алеї надії, акція «Квіти миру» - спрямовано на підтримку ветеранів війни, внутрішньо переміщених осіб, забезпечення їм необхідної допомоги, соціальної інтеграції та емоційної підтримки. Завдяки партнерству з громадською організацією «Клуб рибалок України» студенти отримали простір для професійного зростання й участі у спільних волонтерських проєктах, що поєднують навчання та соціальну підтримку. Сумський обласний центр ВГО «Всеукраїнська культурно-освітня Асоціація гуманної педагогіки», який діє на базі нашого закладу освіти на чолі з методистом коледжу, активно сприяє розвитку волонтерських ініціатив серед студентів і педагогів, впроваджуючи гуманні принципи у соціальні проєкти та підтримку вразливих категорій населення. Спільна діяльність із громадськими організаціями «Волонтери Лебединщини» та «Піксель у вишиванках» є постійною і спрямована на ефективну підтримку наших захисників, надання їм необхідної допомоги та організацію волонтерських ініціатив студентів коледжу.

Активна участь у **волонтерських ініціативах стала невід'ємною складовою виховного процесу**. Студенти не лише приєднуються до запропонованих заходів, а й виступають ініціаторами власних акцій, проявляючи ініціативність, лідерські якості, креативність. Особливо цінним є досвід роботи з дітьми з особливими освітніми потребами та внутрішньо переміщених осіб – він формує професійну компетентність у сфері інклюзивної освіти, що є важливим для сучасного педагога.

Волонтерство стало візитівкою нашого коледжу, свідченням єдності педагогів і студентів у прагненні допомогти Батьківщині та суспільству. Системна робота колективу демонструє, що заклад освіти може бути центром не лише навчання, а й громадянської активності, патріотичного та інклюзивного виховання, підтримки Збройних сил України та соціально вразливих груп. Такі ініціативи зміцнюють позитивний імідж закладу та роблять внесок у спільну перемогу країни. Досвід коледжу підтверджує: поєднання підтримки захисників України та соціального волонтерства є невід'ємною складовою сучасної освітньої практики та вагомим внеском у зміцнення обороноздатності, морального духу та соціальної згуртованості України.

Список використаних джерел

1. Конституція України (прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року).
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII.
3. Закон України «Про фахову передвищу освіту» від 06.06.2019 № 2745-VIII.
4. Закон України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу» від 21.08.2025 № 4579-IX.
5. Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України (затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 № 527).
6. Василенко Н. С. Громадянська ідентичність особистості: теоретико-методологічний аспект. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Психологія». 2013. № 1073. Вип. 50. С. 36-40.
7. Вовк О. І. Військово-патріотичне виховання як складова національно-патріотичного виховання молоді. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. 2015. № 126. С. 44-48.
8. Кремень В. Г. Національна ідея України: виклики та імперативи. Київ: Знання України, 2011. 238 с.

Пишневська Олена Михайлівна,
вчитель історії, громадянської освіти
Миколаївського закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ст..
Роменської міської ради
Сумської області

ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ 8 КЛАСУ ЧЕРЕЗ ВИВЧЕННЯ ПОДІЙ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Стаття присвячена актуальній проблемі формування патріотичної свідомості учнівства підліткового віку в контексті сучасної освітньої реформи. Розглянуто виховний потенціал ключових подій історії України та

їх роль у становленні національної ідентичності восьмикласників. Обґрунтовано систему інноваційних методів і форм роботи, що відповідають принципам компетентнісного підходу Нової української школи.

Ключові слова: патріотизм, свідомість, учнівство, історія України, Нова українська школа.

Вступ. Сучасна освітня парадигма України зазнає кардинальних змін, особливо в контексті реалізації Концепції «Нова українська школа», яка передбачає комплексний підхід до формування особистості учня. Одним із найважливіших завдань сучасної школи є виховання патріотично свідомих громадян, здатних до критичного мислення, розуміння історичних процесів та активної громадянської позиції.

В умовах російської агресії проти України питання формування патріотичної свідомості набуває особливої гостроти. Молоде покоління повинно усвідомлювати цінність незалежності, розуміти історичні витоки сучасних викликів та бути готовим до захисту національних інтересів. Впровадження НУШ передбачає перехід від знанневої до компетентнісної парадигми освіти. Це вимагає переосмислення традиційних підходів до викладання історії України та пошуку нових методів формування патріотичних цінностей через активне залучення учнів до освітнього процесу.

Мета статті – розкрити педагогічний потенціал подій історії України у формуванні патріотичної свідомості учнів 8 класу в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа».

Метою базової середньої освіти є розвиток природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів, формування компетентностей, необхідних для їх соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації, продовження навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії, виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних та культурних цінностей українського народу [1].

Сьогодні у закладі загальної середньої освіти дитині недостатньо дати лише знання. Також важливо навчити користуватися ними. Знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учнівства та формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці [3].

У 8 класі учнівство – це підлітковий вік, який характеризується інтенсивним формуванням світоглядних позицій, національної ідентичності та ціннісних орієнтацій. Саме в цей період особливо важливо створити умови для усвідомленого сприйняття національної історії та формування патріотичних переконань.

Патріотична свідомість – це інтегративна якість особистості, що включає емоційно-ціннісне ставлення до Батьківщини, усвідомлення історичної спадщини, готовність до служіння національним інтересам та активну громадянську позицію. Для учнівства цього віку характерні наступні психологічні особливості, важливі для формування патріотизму: інтенсивний розвиток абстрактного мислення, формування власної ідентичності, підвищена емоційність та сприйнятливність, потреба в героях та ідеалах, критичне ставлення до авторитетів, прагнення до самостійності та незалежності [2].

Козацька доба є центральним періодом вивчення «Історії України» у 8 класі та має найбільший потенціал для формування патріотичної свідомості через:

- героїчні образи та особистості, що дозволяють сформувати уявлення учнівства про справжніх захисників Батьківщини, виховувати в них мужність та відвагу, розуміння ролі особистості в історії;
- демократичні традиції, що закладені в усвідомленні давніх коренів української демократії, формуванні поваги до колективного прийняття рішень, розуміння цінності свободи та рівності;
- державницькі ідеали, які проявляються у прагненні до незалежності та самостійності, розуміння важливості власної держави, формуванні відповідальності за долю країни [4].

До ключових подій історії України як основи патріотичного виховання належить «Козацька доба» (XV-XVIII ст.), що має найбільший потенціал для формування патріотизму через героїчні образи, демократичні традиції, боротьбу за незалежність. Далі пропонуємо розглянути тему та її методичне забезпечення, що дозволить забезпечити формування патріотично свідомої особистості.

Так, під вивчення розділу 2: Становлення козацтва (XVI – перша половина XVII ст.), школярі аналізують наступні програмні питання: походження козацтва, організація Запорозької Січі, козацькі звичаї та традиції [7]. Виховний потенціал цієї теми проявляється у формування демократичних цінностей через вивчення козацької ради як зразка народовладдя, принципу рівності (від простого козака до кошового), колективного прийняття важливих рішень.

Прикладом методичної роботи можуть слугувати рольова гра «Козацька рада: вибори кошового отамана» або учнівський проєкт «Устрій Запорозької Січі – школа демократії». Також діти можуть скласти порівняльну таблицю «Демократія на Січі та в сучасній Україні». Така методична робота дозволить розвивати позитивне ставлення до захисту рідної землі від ворогів та любов до волі та незалежності.

У розділі 3: Козацька революція середини XVII ст., програма розкриває причини та початок козацьких заворушень, основні битви (Жовті Води, Корсунь, Пилявці), Переяславську раду 1654 р. Наслідки козацької революції [7]. Така тема має потужний виховний аспект та дозволяє розглядати героїзм та мужність в образі Богдана Хмельницького як національного героя, подвиги простих козаків у битвах, жертвність заради визволення народу.

Прикладом ефективної методичної роботи у цій темі може слугувати створення історичного портрету Б.

Хмельницького, дослідження битв за допомогою інтерактивних карт, написання есе «Чому Богдана Хмельницького називають батьком нації?»).

Важливого значення для формування патріотичної свідомості також набуває розділ 4: Українська козацька держава наприкінці 50-х років XVII – на початку XVIII ст., так як знайомить учнівство з Устроєм козацької держави, Руїною (1657-1687 рр.), Іваном Виговським, Юрієм Хмельницьким та Іваном Мазепою [7]. Зазначений зміст цього розділу дозволяє формувати серед молоді державницьке мислення, що проявляється у розумінні складності державотворення, аналізі помилок та досягнень, важливості єдності для збереження незалежності.

У цьому контексті, прикладом методичної роботи можуть бути дебати «Переяславська рада: історичний вибір чи вимушений крок?», аналіз документів (універсалів, договорів), створення схеми «Адміністративний устрій козацької держави».

Разом з тим, важливою темою у формуванні патріотично свідомої серед учнів є «Культура козацької доби», яка вивчає освіту та науку, літературу та музичне мистецтво, архітектуру та живопис. Виховна спроможність зазначеної тематики проявляється у формуванні української національної свідомості, розвитку української мови та літератури, створенні унікальних культурних традицій. Щодо організації методичної роботи, то це може бути проєкт: «Києво-Могилянська академія – центр освіти», аналіз козацьких літописів, віртуальні екскурсії до музеїв України, наприклад, «Музеї України просто неба». Вказаний ресурс представляє сім автентичних музеїв нашої держави, кожен із яких представляє собою віртуальну подорож, де можна перенестися на століття назад та доторкнутися до минулого, познайомитися з українською культурою та побутом [5]. Організація таких віртуальних екскурсій позитивно впливає на формування оборонної свідомості серед підростаючого покоління, необхідності захистів кордонів власної держави, збереження традицій та культури українського народу.

У той же час, на формування патріотичної свідомості серед учнівства у 8 класі якісно впливає застосування вчителем історії різноманітних методичних підходів для максимального використання педагогічного потенціалу в умовах реалізації Нової української школи. Так,

- емоційно-образний підхід до навчання реалізується через використання художніх творів, читання уривків з «Тараса Бульби» М. Гоголя, перегляд фрагментів фільмів про козацтво, слухання козацьких дум та пісень, розповіді про подвиги окремих козаків, описи побуту на Запорозькій Січі, реконструкція історичних подій;
- діяльнісний підхід здійснюється через створення макету Запорозької Січі, інсценізацію козацької ради, реконструкцію козацького одягу та зброї, вивчення козацьких родів рідного краю, дослідження місцевих легенд про козаків, збирання козацьких пісень та прислів'їв;
- компетентнісний підхід впроваджується через розвиток критичного мислення: наприклад, порівняння різних точок зору на діяльність І. Мазепи, оцінка наслідків козацьких воєн, формування громадянських компетентностей, порівняння козацької демократії з сучасною, обговорення принципів справедливості та рівності, аналіз важливості єдності для збереження незалежності, конкретні результати виховної роботи;
- особистісно-орієнтований підхід у навчанні повинен враховувати індивідуальні особливості учнівства; створювати ситуації успіху для кожного учня, необхідність диференціації завдань за рівнем складності та розвиток критичного мислення через аналіз різних точок зору [6].

Педагогічна майстерність вчителя теж якісно впливає на формування патріотичної свідомості учнівства. Так, маючи у своєму запасі достатній багаж інноваційних форм навчання можна значно розширити виховні можливості уроків історії України:

- урок-дослідження – робота з історичними джерелами, аналіз археологічних знахідок, дослідження родинних архівів;
- урок-дискусія – обговорення дискусійних питань історії, аналіз альтернативних точок зору, формування власної позиції;
- урок-проєкт – створення мультимедійних презентацій, розробка історичних реконструкцій, підготовка виставок та музейних експозицій;
- урок-екскурсія – онлайн/офлайн відвідування історичних місць, зустрічі з краєзнавцями, дослідження місцевих пам'яток [6];
- використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання: мультимедійні презентації, інтерактивні хронологічні стрічки, 3D-реконструкції історичних об'єктів, віртуальні екскурсії, електронні архіви та бібліотеки, історичні карти та атласи, документальні фільми та відеоматеріали, створення подкастів з історичної тематики, ведення історичних блогів, участь у онлайн-вікторинах та конкурсах.

Висновок. Виховання патріотичної свідомості учнів 8 класу через вивчення ключових подій української історії в умовах НУШ є актуальним і ефективним освітнім процесом. Успішність цього процесу залежить від багатьох факторів: системного підходу до добору історичного матеріалу з урахуванням виховного потенціалу, використання інноваційних методів навчання, що відповідають принципам НУШ, врахування вікових особливостей підлітків та їхніх психологічних потреб, поєднання традиційних та цифрових технологій навчання, створення емоційно-позитивного освітнього середовища.

Формування патріотично свідомої особистості – не одноразовий акт, а тривалий процес, що вимагає постійного удосконалення методичних підходів та врахування сучасних викликів. Козацька доба у програмі «Історії України» 8 класу дає унікальні можливості для виховання патріотично свідомих громадян, поєднуючи історичні знання з формуванням ціннісних орієнтацій та громадянської позиції учнів. Лише через глибоке розуміння власної історії молоде покоління зможе стати гідними громадянами незалежної України.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/
2. Закон України Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
3. Концепція Нової української школи. URL: <https://bit.ly/41TeKXh>
4. Модельна навчальна програма «Історія України. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Бурлака О. В., Желіба О. В., Павловська-Кравчук В. А., Худобець О. А., Черкас Б. В., Щупак І. Я.). URL: <https://bit.ly/4marQ9I>
5. Музеї України просто неба. URL: <https://museums.authenticukraine.com.ua/ua/>
6. Пометун О. І. Методика навчання історії в школі. URL: <https://bit.ly/464blNB>
7. Щупак І. Я. Історія України: підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/3020-istoriia-ukrainy-shchupak-8-klas-2025.html>

Мірошниченко Валентина Григорівна,

вчитель початкових класів

Миколаївського закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ст..

Роменської міської ради

Сумської області

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «МИСТЕЦТВО» ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглядається роль проєктної діяльності на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» у формуванні патріотичних почуттів та національної ідентичності учнів початкової школи. Проаналізовано сучасні підходи до патріотичного виховання засобами мистецької освіти, визначено специфіку інтегрованого курсу та його потенціал для реалізації завдань національно-патріотичного виховання.

Ключові слова: проєктна діяльність, інтегрований курс «Мистецтво», патріотичне виховання, національна ідентичність, молодші школярі.

Вступ. Сучасна освітня парадигма України ставить перед початковою школою важливе завдання формування національно свідомої особистості, готової до активної громадянської позиції та збереження культурної спадщини. Особлива роль у цьому процесі належить мистецькій освіті, яка має унікальні можливості впливу на емоційно-ціннісну сферу дитини.

Інтегрований курс «Мистецтво», що поєднує різні види художньої діяльності, створює оптимальні умови для комплексного патріотичного виховання. Використання проєктної діяльності в рамках цього курсу дозволяє активізувати творчий потенціал учнів, забезпечити їх особистісну залученість до пізнання національної культури та формування патріотичних почуттів.

Мета статті обґрунтувати можливості проєктної діяльності на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» як ефективної форми патріотичного виховання молодших школярів.

Основне завдання сучасної початкової школи – переорієнтувати навчання на освоєння знань, умінь та ставлень, які потрібні сучасній людині для життя, заохочувати дітей до навчання, робити їх успішними.

Урок, як організаційна форма навчання, постійно зазнає багатьох змін у своїй побудові у зв'язку із змінами вимог до якості освіти, що їх висувають у різні часи перед школою влада, суспільство і педагогічна наука. Ідея інтегрованого навчання є однією з провідних ідей сучасної освіти, оскільки модель навчання, побудована на засадах інтеграції, знімає проблему інтелектуального перенавантаження молодших школярів, сприяє цілісному розумінню світу учнями початкової школи, формуванню міжпредметних і ключових компетентностей учнів, стимулює розвиток пізнавальних і творчих здібностей, розв'язує суперечності в наступності між дошкільною та початковою освітою [4].

Державний стандарт початкової освіти зазначає, що метою мистецької освітньої галузі є формування культурної та інших компетентностей, цінностей у процесі пізнання мистецтва та художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті, поваги до національної та світової мистецької спадщини [2].

У результаті навчання школярі: виявляють художньо-образне, асоціативне мислення у процесі художньо-

творчої діяльності через образотворче, музичне та інші види мистецтва; пізнають мистецтво, інтерпретують художні образи, набуваючи емоційно-чуттєвого досвіду, виявляють ціннісне ставлення до мистецтва; пізнають себе через художньо-творчу діяльність та мистецтво.

Реалізація поставленої мети і завдань мистецької освітньої галузі здійснюється за змістовими лініями: «художньо-творча діяльність», «сприймання та інтерпретація мистецтва», «комунікація через мистецтво», які окреслюють одну з моделей досягнення загальних цілей освітньої галузі та розкривають основну місію загальної мистецької освіти [7].

Як зазначає Л. Масол, шкільна мистецька освіта – ядро системи художньо-естетичного виховання, яка розглядається у двох значеннях:

- широкому (соціальному) як процес духовно-естетичного збагачення особистості шляхом залучення до цінностей мистецтва в соціокультурному просторі (естетична соціалізація);
- вузькому (суто педагогічному) як забезпечення спеціально організованих педагогічних умов формування духовного світу особистості засобами мистецтва у освітніх та позашкільних закладах.

Під час опанування мистецьких цінностей учні засвоюють певні знання і набувають різноманітних умінь і навичок [5].

Метод проєктів як одну – це одна із педагогічних стратегій, яка спрямована на формування національно-патріотичне виховання молодших школярів у період війни. Основна ідея цієї педагогічної стратегії полягає в тому, щоб викликати інтерес у учнів до актуальних проблем, допомогти їм здобути необхідні знання та навички для їх вирішення, організувати проєктну діяльність, яка спрямована на розв'язання конкретних завдань, і в результаті отримати практичні результати. Основним плюсом цього підходу є той факт, що результати проєкту можна бачити, аналізувати, відчувати та використовувати у реальній життєвій ситуації [1].

Застосування сучасних методів, зокрема методу проєктів, для національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного часу сприяє розвитку пізнавального компоненту учнів. Цей компонент включає у себе знання про родовід, усвідомлення власного статусу як члена родини, сім'ї, школяра, а також жителя міста чи села. Він також охоплює розуміння мови, традицій, культури і етносу українського народу. Окрім цього, метод проєктів може вплинути на розвиток емоційно-ціннісного компоненту, включаючи почуття любові до родичів, своєї родини та гордості за власне походження, а також сприяти толерантному ставленню до представників інших національностей, їхніх релігій, культурних та традиційних цінностей. Метод проєктів також стимулює розвиток діяльнісно-поведінкового компоненту, включаючи участь у громадських ініціативах для покращення свого рідного регіону, спонукає до ініціативи, активності та участі у традиційних та сучасних святкуваннях [3].

Проєктна діяльність у мистецькій освіті базується на принципах особистісно орієнтованого навчання, активної участі учнів у створенні освітнього продукту та інтеграції різних видів художньої творчості. Згідно з дослідженнями сучасних педагогів, проєктний метод сприяє розвитку творчих здібностей, критичного мислення та формуванню ціннісних орієнтацій.

У контексті патріотичного виховання проєктна діяльність набуває особливого значення, оскільки дозволяє учням не просто споглядати культурні цінності, а активно включитися в процес їх створення та інтерпретації. Це забезпечує більш глибоке засвоєння національно-культурного змісту та формування особистісного ставлення до нього [1].

Специфіка інтегрованого курсу «Мистецтво» полягає у синтезі музичного, образотворчого, літературного та театрального мистецтва. Така інтеграція створює можливості для багатогранного розкриття патріотичної тематики, використовуючи різні канали сприйняття та способи художнього вираження.

Важливу роль в організації проєктної діяльності на уроках «Мистецтва» у початковій школі відіграють принципи:

- принцип інтеграції – поєднання різних видів мистецької діяльності у межах одного проєкту;
- принцип особистісної значущості – вибір тематики, близької досвіду та інтересам дітей;
- принцип творчої активності – забезпечення можливостей для самостійного творчого пошуку;
- принцип колективної взаємодії – організація групової роботи над проєктом
- принцип презентативності – обов'язкове представлення результатів широкій аудиторії [4].

Вказані принципи відіграють ключову роль у формуванні цілісної системи художньо-естетичного виховання, забезпечуючи науково обґрунтований підхід до розвитку творчих здібностей молодших школярів. Дотримання учнівством вказаних принципів створює оптимальні умови для сприйняття мистецьких творів, засвоєння практичних навичок та формування естетичного смаку відповідно до вікових особливостей дітей. Реалізація специфічних принципів мистецької педагогіки, таких як принцип інтеграції різних видів мистецтва, емоційності навчання та творчої активності, сприяє гармонійному розвитку особистості учня та формуванню його духовно-моральних цінностей [5].

Наголошуючи на важливості практичного досвіду важливо поділитися реалізацією патріотично спрямованих проєктів у закладах загальної середньої освіти. До прикладу, проєкт «Героїчні сторінки нашої історії», може бути міждисциплінарним проєктом, який присвячений видатним постатям української історії. Учні 2-4 класів створюють портрети героїв, розучують патріотичні пісні, готують театралізовані вистави про історичні

події. Особливістю цього проєкту є використання сучасних інформаційних технологій: діти створюють цифрові презентації, записують відеоролики, використовують інтерактивні карти для показу історичних подій.

Ще один етнокультурний проєкт «Народні традиції живуть у нас» можна організувати для учнів 2-3 класів, який буде спрямовано на вивчення та збереження українських народних традицій. Діти знайомляться з народними ремеслами, створюють декоративно-ужиткові вироби, вивчають обрядові пісні та танці. Важливою складовою проєкту є співпраця з бабусями та дідусями учнів, які передають автентичні знання про народні традиції, розповідають сімейні історії, навчають традиційних ремесел.

Разом з тим, враховуючи вікові та індивідуальні особливості молодших школярів, педагог має забезпечити ефективність роботи учнівства, яка полягає в організації етапів діяльності:

- Підготовчий етап включає вибір теми, формування груп, розподіл ролей, планування діяльності. Важливо залучити учнів до планування, врахувати їхні пропозиції та інтереси.
- Дослідницький етап передбачає збір інформації, вивчення культурно-історичного матеріалу, ознайомлення з художніми зразками. Діти працюють з різними джерелами: книгами, інтернет-ресурсами, спілкуються з носіями традицій.
- Творчий етап є основним у проєкті. Учні створюють художні роботи, розучують музичні твори, готують театральні мініатюри, пишуть власні тексти. Важливо забезпечити індивідуальний підхід, врахувати здібності та нахили кожної дитини.
- Презентаційний етап завершує роботу над проєктом. Учні представляють результати своєї діяльності у формі концерту, виставки, вистави або комплексного заходу. Це сприяє формуванню впевненості в собі, розвитку комунікативних навичок.
- Етап оцінювання результатів проєктної діяльності повинен мати комплексний характер і включати: оцінку творчого продукту (художня якість, оригінальність, відповідність темі), оцінку процесу роботи (активність, співпраця, дотримання термінів), самооцінку та взаємооцінку учнів, рефлексію щодо особистісних змін та нових знань [6].

Подальший розвиток проєктної діяльності в рамках курсу «Мистецтво» може йти у таких напрямках: розширення міжпредметних зв'язків із залученням до проєктів змісту інших навчальних предметів (історії, географії, української мови та літератури); використання цифрових технологій для створення мультимедійних проєктів, використання віртуальної реальності для занурення в історичні епохи; родинні проєкти, що дозволяють залучати членів сімей учнів, використовують сімейні традиції та спогади.

Висновки. Проєктна діяльність на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» у початковій школі є ефективним інноваційним засобом патріотичного виховання молодших школярів. Комплексне поєднання різних видів художньої творчості в рамках патріотично спрямованих проєктів забезпечує глибоке емоційне переживання національно-культурного змісту завдяки активній творчій участі учнів у створенні художніх образів; формування системних знань про українську культуру, історію та традиції через інтеграцію інформації з різних джерел та її творче осмислення; розвиток патріотичних почуттів на основі особистісної причетності до культурних процесів та усвідомлення власної ролі у збереженні національної спадщини, формування активної громадянської позиції через участь у культурно-просвітницькій діяльності та презентацію результатів творчості широкій аудиторії.

Практичний досвід показує, що учні, залучені до патріотично спрямованих мистецьких проєктів, демонструють вищий рівень національної самосвідомості, більшу мотивацію до вивчення рідної культури та активнішу участь у шкільному культурному житті.

Таким чином, інтегрований курс «Мистецтво» у початковій школі має значний потенціал для інноваційного підходу до патріотичного виховання, а проєктна діяльність стає тим інструментом, який дозволяє максимально розкрити цей потенціал та забезпечити ефективне формування національної ідентичності молодих українців.

Список використаних джерел

1. Дем'яненко Н. М. Проєктна технологія в системі мистецької освіти початкової школи. *Мистецтво та освіта*. 2019. № 3. С. 12-17.
2. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
3. Комаровська О. А. Мистецька освіта в Новій українській школі: виклики та перспективи. *Педагогіка і психологія*. 2020. № 2. С. 45-52.
4. Мартинова В.П. Мистецтво: особливості викладання в початковій школі: навчально-методичний посібник. URL: <https://znayshov.com/FR/6143/201.pdf>
5. Масол Л. М. Концептуальні засади формування змісту загальної мистецької освіти в контексті державних стандартів. URL: <https://bit.ly/466Uq7m>
6. Міщенко О. І. Формування національної ідентичності учнів початкової школи засобами інтегрованого курсу «Мистецтво». *Початкова освіта: методологія, теорія, технології*. 2021. № 7. С. 89-95.
7. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 1-2 клас. URL: <https://bit.ly/4gw25zC>

ОРГАНІЗАЦІЯ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВСЬКИМ САМОВРЯДУВАННЯМ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЯК ПРОЦЕС ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

У статті розкриті основні напрямки військово-патріотичного виховання та волонтерської діяльності учнівського самоврядування під час військового стану на прикладі шкільного парламенту Лебединського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів № 7 Лебединської міської ради Сумської області. Проаналізовано досвід співпраці активу школи з підрозділом ЗСУ «Культурний десант», спрямованого на розвиток патріотичних почуттів підростаючого покоління через мистецтво під час війни та функціонування «Шкільного волонтерського клубу» у рамках пілотного проєкту «Української Волонтерської Служби». Практично доведено, що благодійна діяльність має значний вплив на розвиток моральних цінностей особистості, соціальної компетентності учнівської молоді (навичок взаєморозуміння, співпраці, поваги, толерантності, емпатії, відповідальності, уміння працювати в групах).

Ключові слова: волонтерство, військово-патріотичне виховання, учнівське самоврядування, шкільний парламент, шкільний волонтерський клуб, «Культурний десант».

Вступ.

Після початку повномасштабного вторгнення, яке Російська Федерація розв'язала і веде проти України, у процесі виховання підлітків виникла нагальна необхідність переосмислення здобутого та здійснення системних заходів, спрямованих на посилення військово-патріотичного виховання дітей та молоді, яке залишається в наш час одним із найважливіших аспектів формування особистості та розвитку суспільства, що діє на основі національних та європейських цінностей.

Саме зараз, як ніколи раніше, у цих процесах вагому роль відіграє свідоме активне учнівське самоврядування, яке діє в навчальних закладах України на принципах прозорості та відкритості, відповідно до статей 28 та 70 Закону України “Про освіту”.[2]

У Лебединському закладі загальної середньої освіти I-III ступенів № 7 Лебединської міської ради Сумської області з початку повномасштабного вторгнення учнівське самоврядування є безпосереднім учасником процесів, які мають надзвичайно велике значення для подальшого повноцінного становлення особистості, її інтеграції в суспільне життя.

Сьогодні шкільний парламент та члени учнівського самоврядування з метою збереження культурних цінностей, історичної пам'яті та зміцнення національної самоідентичності впроваджують та реалізують нові дієві форми роботи, організовуючи військово-патріотичні та волонтерські заходи.

Перебуваючи в постійній емоційній напрузі через військові дії на території Сумської області учні нашого закладу, як безпосередні свідки військових злочинів з боку Російської Федерації, потребують психологічної та моральної підтримки з боку не лише психологів, але й українських військових.

З квітня 2025 року учнівське самоврядування організувало ряд зустрічей з підрозділом ЗСУ “Культурний десант”.[1]

Суть діяльності цього підрозділу полягає в психологічній та моральній підтримці українських військових та цивільних за допомогою культури й мистецтва, зокрема через організацію концертів, зустрічей та створення культурного контенту.

Це проєкт свідомих митців та військових, який має на меті зміцнення бойового духу, відновлення ментального здоров'я та встановлення емоційного зв'язку між воїнами та суспільством.

Діти з захопленням долучилися до участі в культурно-мистецьких та освітніх заходах за участю відомого українського композитора й виконавця Михайла Олійника, співачки Ярини Квасній, репера Артура Лаб'яка. [1]

Створення емоційного зв'язку між військовими та учасниками освітнього процесу є надзвичайно важливими під час війни. Здобувачі освіти мають нагоду познайомитися з талановитими людьми, які до війни були музикантами й поетами, а зараз зі зброєю в руках стали на захист України.

Ця взаємодія через безпосереднє спілкування з військовими-митцями сприяє не лише військово-патріотичному вихованню школярів, але й долучає їх до збереження культурної спадщини українського народу.

Особливо цінним під час цих зустрічей є спілкування з військовими психологами, які надають слушні поради для цивільних.

Усі культурні заходи проходять в укритті, із дотриманням правил безпеки, але, не зважаючи на обставини, зустрічі проходять у теплій, невимушеній атмосфері спілкування, даруючи дітям головне - усвідомлення захищеності у ці непрості для Сумщини та й всієї України часи військового протистояння.

У планах учнівського самоврядування є подальша співпраця з військовим підрозділом “Культурний

десант”, який очолює відомий український митець і громадський діяч Микола Серга.

Із лютого 2025 року учнівське самоврядування Лебединського закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів № 7 Лебединської міської ради Сумської області було відібрано «Українською Волонтерською Службою» для участі в пілотному проєкті «Шкільний клуб волонтерства», який реалізовувався в 30 школах України.

Шкільний клуб волонтерства — це проєкт «Української Волонтерської Служби», що реалізовується за підтримки ЮНІСЕФ Україна та фінансової підтримки Федерального міністерства економічного співробітництва і розвитку Німеччини (BMZ) через державний банк розвитку KfW.

Саме участь в цьому проєкті дала змогу здобувачам освіти нашого закладу переосмислити свою волонтерську діяльність, яку учнівське самоврядування здійснює за покликом серця.

У школі створено волонтерський клуб на базі міністерства “Червоного Хреста”, який діє в шкільному парламенті і втілює в життя волонтерські ініціативи учнівського самоврядування.

У межах клубу діти спілкуються з волонтерами, представниками громадських організацій та дізнаються про особливості волонтерства з перших вуст. Переймають досвід роботи інших волонтерських осередків країни.

Члени “Шкільного волонтерського клубу” проводять благодійні акції, допомагають військовим, вимушено переміщеним особам з прикордоння Сумщини та рідній Лебединській громаді.

Для дітей волонтерство - це спосіб реалізувати себе, тому що багато хто з учасників освітнього процесу і так волонтерить. А участь в пілотному проєкті від “Української волонтерської служби”- це можливість вести клуб в офіційному форматі, усвідомлено змінювати свою громаду, займаючись улюбленою справою та випробувати себе.

Кожен із членів клубу спробував свої сили в проєктному менеджменті під час організацій благодійних акцій. Діти втілюють власні ідеї в життя, а також розвивають лідерські якості, навички командотворення та ораторське мистецтво. Шкільний волонтерський клуб став місцем, де можна обрати те, що підлітки мають намір в собі розвинути, дотримуючись спільних інтересів, бажань, ідей та передбачає реалізацію поставлених цілей та самореалізацію учнів.

Волонтерська діяльність учнівського самоврядування суттєво впливає на національно-патріотичне виховання, формуючи активну громадянську позицію, зміцнюючи зв'язок молоді з Батьківщиною та сприяючи формуванню національної ідентичності через спільну діяльність, допомогу, відданість цінностям та усвідомлення власної ролі у суспільстві. Допомога країні та співвітчизникам під час криз зміцнює почуття єдності, гордості та відповідальності за долю Батьківщини, сприяє вихованню патріотизму.

Для подальшої ефективної діяльності шкільного волонтерського клубу учнівське самоврядування працює над вивченням та використанням цінного міжнародного та вітчизняного досвіду з питань волонтерського руху, займається розробкою нових проєктів та подальшою реалізацією існуючих проєктів задля доброї справи.

Одним із таких проєктів є участь учнівського самоврядування в Всеукраїнській акції, ініційованій платформою пам'яті “Меморіал” з символічною назвою “Калина пам'яті”.

На шкільному подвір'ї учнями були висаджені кущі калини, щоб вшанувати пам'ять кожного випускника школи, який віддав своє життя в російсько-українській війні за незалежність України.

Ця акція допомагає залучити дітей до вшанування Героїв-випускників, а головне, це ще один крок у побудові міцної національної пам'яті, щоб зберегти пам'ять про загиблих, підтримати тих, хто переживає горе втрати, сформуванню ту національну пам'ять, яка допоможе нам зцілитися, ніколи не забуваючи людей, чиє життя відібрала війна.

Ще однією сторінкою у військово-патріотичному вихованні здобувачів освіти є встановлення на фасаді школи меморіальних дошок на честь загиблих Героїв-випускників нашого навчального закладу, які віддали своє життя за незалежність і суверенітет України в російсько-українській війні.

Щорічно учні нашого навчального закладу беруть участь у Всеукраїнському марафоні «Шаную воїнів. Біжу за Героїв України».

Національно-патріотичне виховання учнів також починається з усвідомленням унікальності природи рідного краю та збереження природних ресурсів України.

Уже традиційними стали екологічні акції, ініційовані активом учнівського самоврядування та шкільним волонтерським клубом: «Ворогу – кришка!», «Батарейки, здавайтеся!», «За чисте довкілля», «Збір макулатури», що носять не лише екологічний характер, але й виховують патріотичні почуття школярів, дбайливе ставлення до природи та рідного краю.

У наш час необхідною умовою включення учнівської молоді у суспільне життя є розвиток самоорганізації та соціальної активності, який проявляється в різних видах волонтерської діяльності.

Варто пам'ятати, що волонтерська діяльність спрямована здебільшого на допомогу вразливим категоріям населення: людям похилого віку, дітям-сиротам, ветеранам, інвалідам, біженцям, тим, хто потрапив у біду і не має необхідних умов та засобів для життя. Але це не єдиний напрям волонтерської діяльності. [3]

Умови повномасштабної війни вкотре продемонстрували неймовірну силу та масштаби волонтерського руху в Україні. Учасники освітнього процесу Лебединського ЗЗСО І-ІІІ ступенів № 7 Лебединської міської ради Сумської області постійно долучаються до волонтерських ініціатив шкільного парламенту, «Шкільного

волонтерського клубу», допомагають Збройним Силам України, постраждалим внаслідок широкомасштабної військової агресії Росії проти України, збирають кошти й закупають товари для потреб фронту та цивільних, надають психологічну допомогу для дітей та підлітків. Саме ці напрями волонтерської діяльності є найпотужнішими в умовах війни.

Діяльність учнівського самоврядування нашого навчального закладу демонструє, що сучасна молодь займає гідну громадянську позицію, крок за кроком наближаючи Перемогу українського народу над загарбником.

Список використаних джерел

1. Група «Шкільний парламент». Режим доступу: <https://www.facebook.com/groups/453190476997789>
2. Закон України «Про освіту». Стаття 28,70
3. Т. Ф. Алексеєнко, А. П. Данілова, А.І. Конончук, Т. Ю. Куниця / під. заг. ред. Т.Ф.Алексеєнко. Добродійна діяльність школярів: методичні рекомендації. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2015 – 104 с. 13.

Базуріна Тетяна Анатоліївна,
консультант КУ ЦПР ПП
Глухівської міської ради
Сумської області,
учитель української мови і літератури,
спеціаліст II категорії
Глухівської загальноосвітньої
школи I-III ступенів №3
Глухівської міської ради Сумської області

ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ УЧНІВ ЧЕРЕЗ ВИВЧЕННЯ ФОЛЬКЛОРНИХ ТВОРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У 5 КЛАСІ НУШ

У статті досліджується актуальність формування національно-патріотичних цінностей у школярів 5 класу НУШ через вивчення фольклорних творів. Пропонуються рекомендації та практичні поради щодо проведення уроків української літератури, які сприяють ефективному засвоєнню фольклорного матеріалу і водночас закладають основи національної свідомості здобувачів освіти ЗЗСО.

Ключові слова: патріотичні цінності, фольклорні твори, українська література, народна творчість, національне виховання, здобувачі освіти, духовний зв'язок, історичне минуле.

Вступ. Сучасна освітня парадигма НУШ орієнтована на формування компетентностей, необхідних для життя в сучасному суспільстві, де важливими є не лише академічні знання, а й громадянська свідомість, відповідальність і патріотизм здобувачів освіти ЗЗСО. У цьому контексті вивчення українського фольклору набуває особливого значення. Народна творчість є генетичним кодом нації, що зберігає пам'ять поколінь, передає унікальні цінності, звичаї та світогляд українського народу. Через казки, легенди, прислів'я, приказки, пісні та міфи учні 5 класу НУШ знайомляться не просто з текстами, а й з душею народу, його ідеалами та прагненнями.

Мета статті. Обґрунтувати важливість використання фольклорних творів для формування патріотичних цінностей у здобувачів освіти 5 класу НУШ і надати рекомендації учителям української мови і літератури.

Основна частина. Програма з української літератури для 5 класу НУШ ґрунтується на вивченні творів українського фольклору. Вона дозволяє розкрити, як саме народні твори (казки, легенди, міфи, прислів'я, пісні) можуть стати ефективним інструментом патріотичного виховання підростаючого покоління. Молодші школярі сприймають світ через яскраві образи та прості сюжети, які є основою усної народної творчості. Фольклорні твори, незважаючи на свою простоту, охоплюють глибокі ідеї, які є основою патріотизму, національного характеру та ідентичності. Легенди про заснування міст, казки про героїв-захисників, пісні про красу рідного краю – усе це формує первинні уявлення про Батьківщину.

Так, вивчаючи міфи й легенди, наприклад: «Про зоряний Віз», «Берегиня», «Чому пес живе коло людини?», учні не лише дізнаються про походження світу чи явища природи, а й занурюються у світ українських вірувань, символів і цінностей. Образ Берегині як захисниці дому – це потужний символ, який сприяє збереженню сімейних і національних цінностей.

Для п'ятикласників «Легенда про Київ» – це чудовий матеріал для формування культури та світогляду, моральних цінностей суспільства, патріотизму, адже вона дозволяє не лише познайомитись з історичним минулим, а й відчутти гордість за своє місто та країну. На прикладі легенди можна продемонструвати такі важливі поняття, як любов до рідної землі, взаємодопомога, мужність та прагнення до свободи. Щоб зацікавити школярів і ефективно використати матеріал, пропонуємо реалізувати вказані нижче ідеї.

- Переказ легенди. Розпочніть з виразного читання або розповіді легенди. Краще використати мультимедійні засоби, наприклад, презентацію з ілюстраціями, що зображують Кия, Щека, Хорива та їхню сестру Либідь. Це допоможе візуалізувати розповідь. Можна прослухати легенду про заснування Києва у форматі аудіокниги.

- Створення малюнків. Запропонуйте учням намалювати головних героїв або ключові моменти легенди. Творчі завдання молодші учні полюбують і це завдання допоможе їм краще запам'ятати сюжет і розвинути творчі здібності.

- Інсценування. Організуйте невелику виставу. Розподіліть ролі між дітьми та попросіть їх відтворити епізод заснування міста. Це зробить матеріал живим та інтерактивним.

- Екскурсія. Якщо є можливість, організуйте справжню або віртуальну екскурсію до пам'ятника засновникам Києва, що розташований на набережній Дніпра. Розповідь про пам'ятник та його символічне значення посилить зв'язок з історією. Яскраві світліни події зробилять подорож незабутньою і пам'ятною.

Урок, присвячений народній казці «Про правду і кривду» радимо побудувати на обговоренні моральних цінностей, які в ній закладені. Приклади запитань до учнів: «Чому правда перемагає?», «Які риси характеру, притаманні герою, що бореться за справедливість?», «Чи можна назвати його патріотом?» тощо.

Прислів'я і приказки – це справжня скарбниця народної мудрості. На уроці, де вивчаються ці малі форми фольклору, пропонуємо учням створити «патріотичний банер» з використанням таких висловів: «Рідна земля і в жмені мила», «Де рідний край, там і під ялиною рай», «Людина без Вітчизни, як соловей без пісні», «За рідний край і життя віддай», «У рідному краю і сонце яскравіше світить», «Грудка рідної землі дорожча за золото» тощо.

Використання ігрових форм роботи сприятиме кращому запам'ятовуванню учнями малих фольклорних жанрів. Пропонуємо провести квест «Фольклорна Україна». Радимо розділити клас на команди, кожна з яких отримує завдання, пов'язані з різними фольклорними жанрами: відгадати загадки, пояснити значення прислів'їв, інсценувати фрагмент казки, продовжити рядок пісні тощо. Такий підхід не тільки закріпить знання, а й допоможе сформувати командні навички роботи і усвідомлення себе частиною спільноти, що має спільну культурну спадщину.

Згідно з дослідженнями українських науковців і педагогів практиків (М. Стельмахович, В. Сухомлинський), фольклорні твори є фундаментом для формування національної ідентичності.

В. Сухомлинський зазначав, що «виховання громадянина починається з любові до рідної землі, до рідного слова» [6]. І саме фольклор найбільшою мірою допомагає закласти цю любов.

Висновок. Підсумовуючи, хочемо підкреслити, що вивчення фольклорних творів на уроках української літератури у 5 класі НУШ – це потужний інструмент для формування патріотичних цінностей здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти. Через міфи, казки, легенди, прислів'я, приказки та пісні учні усвідомлюють свою приналежність до великої української нації, вчать цінувати спадщину предків, щоб стати свідомим громадянами своєї країни.

Українська література як важлива складова національної культури відіграє ключову роль у цьому процесі. Фольклорні твори як дзеркало історії та культури народу допомагають учням усвідомити своє коріння, зрозуміти історичні уроки минулого та відчувати себе частиною великої нації.

Використання різноманітних методів та форм роботи з літературними джерелами, спрямованих на активізацію пізнавальної діяльності учнів та формування їх власного ставлення до історичного минулого, сприяє розвитку національної свідомості, патріотизму учнів. Саме активізація пізнавальної діяльності здобувачів освіти та розвиток їх критичного мислення під час аналізу фольклорних творів є важливими умовами ефективного формування духовного зв'язку з історичним минулим, сприяє формуванню почуття гордості за свій народ, його історію та культуру, а також виховує патріотизм та громадянську відповідальність.

Список використаних джерел

1. Державна цільова соціальна програма національно-патріотичного виховання на період до 2025 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-2021-%D0%BF#Text>
2. Заболотний В.В., Божко В.В. Педагогіка. Київ: Просвіта, 2018. 320 с.
3. Модельна навчальна програма «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Архипова В.П., Січкара С.І., Шило С.Б.) (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795): <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.lit.5-6-kl.Arkhypova.Sichkar.Shylo.14.07.pdf>
4. Позакласна робота з української літератури: сценарії позакласних заходів та завдання літературних вікторин. Чернігів. 2021. 94 с.
5. Стельмахович М.Г. Українське народознавство як виховна система. Тернопіль. Лілея. 2002. 320 с.
6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори у 5 томах. К: Радянська школа, 1976. Т.2. 669 с.

Дудко Наталія Василівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарної освіти
Комунального закладу Сумський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти

ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. У статті розглядається роль зарубіжної літератури у формуванні громадянських компетентностей учнів старших класів. Досліджуються методи та підходи до інтеграції громадянського виховання у процес літературної освіти. Аналізуються можливості використання творів зарубіжних авторів для розвитку критичного мислення, толерантності, демократичних цінностей та активної громадянської позиції старшокласників. Визначено педагогічні умови ефективного поєднання літературної освіти та

громадянського виховання у навчальному процесі сучасної школи.

Ключові слова: громадянське виховання, зарубіжна література, старшокласники, демократичні цінності, літературна освіта, критичне мислення, толерантність.

Вступ. Сучасне українське суспільство переживає період активних демократичних перетворень, що актуалізує потребу у формуванні свідомих громадян, здатних до активної участі у суспільно-політичному житті країни. Особливого значення набуває громадянське виховання молоді, зокрема учнів старших класів, які найближчим часом стануть повноправними учасниками громадянського суспільства.

Зарубіжна література як навчальний предмет має унікальні можливості для формування громадянських компетентностей учнів. Літературні твори є носіями універсальних гуманістичних цінностей, демонструють різні моделі суспільних відносин, конфліктів та їх розв'язання, що створює сприятливе підґрунтя для громадянського виховання [1]. Проблема інтеграції громадянського виховання у процес вивчення зарубіжної літератури потребує ґрунтовного дослідження, оскільки традиційні підходи до літературної освіти часто зосереджуються переважно на естетичних та художніх аспектах творів, недостатньо використовуючи їх виховний потенціал для формування громадянської свідомості учнів.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробці практичних рекомендацій щодо організації громадянського виховання учнів старших класів у процесі вивчення зарубіжної літератури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Громадянське виховання є цілеспрямованим процесом формування у особистості громадянських якостей, демократичних цінностей, готовності до активної участі у житті суспільства та держави. У контексті літературної освіти воно набуває особливих характеристик, пов'язаних із специфікою художнього слова як засобу впливу на свідомість та емоційну сферу учнів [2].

Зарубіжна література представляє широкий спектр культурних традицій, політичних систем, соціальних проблем різних країн та епох. Це створює унікальні можливості для формування у старшокласників толерантного ставлення до інших культур, розуміння універсального характеру демократичних цінностей, критичного осмислення різних суспільно-політичних явищ. Психологічні особливості старшого шкільного віку сприяють ефективності громадянського виховання через літературу. Старшокласники характеризуються розвиненим абстрактним мисленням, здатністю до рефлексії, формуванням власної системи цінностей, що робить їх особливо сприйнятливими до ідейного змісту літературних творів [3].

Ефективне громадянське виховання через зарубіжну літературу передбачає використання різноманітних методів та форм роботи:

1) **Аналіз проблемних ситуацій.** Багато творів зарубіжної літератури містять конфліктні ситуації, пов'язані з протистоянням особистості та суспільства, боротьбою за права людини, протестами проти тоталітарних режимів. Аналіз таких ситуацій дозволяє учням осмислити складність суспільних відносин, зрозуміти важливість захисту демократичних цінностей.

2) **Дискусійні методи.** Обговорення спірних питань, порушених у літературних творах, сприяє розвитку критичного мислення учнів, формуванню вміння аргументувати власну позицію, поважати думку опонентів. Особливо ефективними є дебати навколо творів-антиутопій (Дж. Орвелл "1984", О. Хакслі "Прекрасний новий світ"), які демонструють загрози тоталітаризму для людської особистості.

3) **Порівняльний аналіз.** Зіставлення творів різних епох та культур дозволяє виявити спільні та відмінні риси у розв'язанні суспільних проблем, простежити еволюцію демократичних ідей, усвідомити універсальний характер базових людських цінностей.

4) **Проектна діяльність.** Створення учнівських проектів на основі вивчених творів сприяє поглибленому осмисленню їх громадянського потенціалу. Проекти можуть мати форму досліджень, презентацій, творчих робіт, спрямованих на актуалізацію проблем, порушених у літературі, для сучасного українського суспільства.

5) **Міжпредметні зв'язки.** Інтеграція літературної освіти з історією, суспільствознавством, правознавством дозволяє створити цілісну картину суспільно-політичного розвитку, поглибити розуміння учнями контексту створення літературних творів та їх актуальності для сьогодення.

Аналіз тематичних напрямів громадянського виховання через зарубіжну літературу дозволив нам виділити наступні:

1) **Права людини та свободи.** Твори В. Гюго "Знедолені", Г. Бічер-Стоу "Хатина дядька Тома", С. Цвейг "Нетерпіння серця" дозволяють обговорити питання соціальної справедливості, рівності, захисту прав меншин. Аналіз цих творів сприяє формуванню у учнів розуміння цінності людської гідності, неприпустимості дискримінації.

2) **Демократія та тоталітаризм.** Антиутопії Дж. Орвелла, О. Хакслі, Р. Бредбері надають можливість розглянути загрози тоталітарних режимів для особистості та суспільства, обговорити принципи демократичного устрою, важливість громадянського контролю над владою.

3) **Патріотизм та космополітизм.** Твори воєнної тематики (Е. М. Ремарк "На західному фронті без змін", Х. Лі "Убити пересмішника") дозволяють обговорити різні аспекти патріотизму, співвідношення національних інтересів та загальнолюдських цінностей.

4) **Соціальна відповідальність.** Твори А. Міллера "Смерть комівояжера", Дж. Стейнбека "Грона гніву" актуалізують питання соціальної справедливості, відповідальності суспільства перед особистістю та навпаки.

Вважаємо, що успішність громадянського виховання через зарубіжну літературу залежить від дотримання певних педагогічних умов. Головним є створення діалогічного середовища. Учитель повинен створити атмосферу довіри та взаємоповаги, де кожен учень має можливість висловити власну думку, не боячись осуду чи негативної оцінки. Також важливо показати учням зв'язок між проблемами, порушеними у класичних творах, та сучасними суспільними процесами в Україні та світі – тобто актуалізувати зміст прочитаного. Врахування індивідуальних особливостей учнів, їх інтересів та рівня підготовки дозволяє максимально ефективно використовувати виховний потенціал літератури [4]. Громадянське виховання через літературу повинно мати системний характер, передбачати поступове ускладнення завдань та поглиблення розуміння суспільних проблем.

Результати громадянського виховання через зарубіжну літературу можна оцінювати за наступними критеріями:

- рівень розуміння демократичних цінностей та принципів;
- здатність до критичного аналізу суспільних явищ;
- толерантність до інших думок та позицій;
- активність у обговоренні суспільно-політичних питань;
- готовність до участі у громадському житті;
- сформованість особистої громадянської позиції.

Для оцінювання можуть використовуватись різні форми: есе, дискусії, проекти, анкетування, спостереження за поведінкою учнів у різних ситуаціях.

Серед основних викликів у реалізації громадянського виховання через зарубіжну літературу можна виділити:

- недостатню підготовку вчителів до інтеграції громадянського виховання у літературну освіту;
- обмеженість навчального часу;
- політизацію окремих аспектів громадянського виховання;
- різний рівень мотивації учнів до вивчення суспільно-політичних питань.

Водночас перспективи розвитку цього напрямку є досить обнадійливими. Зростання інтересу суспільства до демократичних перетворень, розвиток критичного мислення як ключової компетентності, впровадження інноваційних педагогічних технологій створюють сприятливі умови для ефективного громадянського виховання через зарубіжну літературу.

Висновки. Зарубіжна література має значний потенціал для формування громадянських компетентностей учнів старших класів. Літературні твори є ефективним засобом розвитку критичного мислення, толерантності, демократичних цінностей та активної громадянської позиції. Ключовими напрямками громадянського виховання через зарубіжну літературу є: формування розуміння прав людини та свобод, усвідомлення цінності демократії, розвиток соціальної відповідальності, виховання патріотизму у поєднанні з повагою до інших культур.

Ефективність громадянського виховання залежить від створення діалогічного середовища, актуалізації змісту творів для сучасності, індивідуального підходу до учнів та системності у роботі.

Подальші дослідження у цій галузі можуть бути спрямовані на розробку конкретних методик громадянського виховання для різних розділів курсу зарубіжної літератури, створення навчально-методичних комплексів, підготовку вчителів до інноваційних форм роботи.

Громадянське виховання через зарубіжну літературу є перспективним напрямом модернізації сучасної освіти, що сприяє формуванню покоління свідомих громадян, здатних до активної участі у розбудові демократичного суспільства в Україні.

Список використаних джерел

1. Мірошніченко В. І., Грузевич Т. Ю. Урахування особливостей виховних концепцій у громадянському вихованні учнів старших класів. Theoretical foundations of pedagogy and education: collective monograph. International Science Group. Boston : Primediae Launch, 2021. P. 66–76.
2. Пекач К. А. (2017). Виховання громадянської відповідальності учнів у системі виховної роботи ліцею. Дис. ... канд. пед. наук:13.00.07.Київ. 2017. 298 с.
3. Сазоненко Г. С. Концепція Національно-патріотичного виховання «Громадянин України III тисячоліття». URL: http://don.kievcity.gov.ua/done_img/f/patriotvih.pdf
4. Удовиченко Л. М. Проблема культурно-національної ідентичності та шляхи її вирішення в Новій українській школі. Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка. 2022. № 37(1). С. 138-151.
5. Удовиченко Л. Громадянська ідентичність учнів як базовий компонент нової філософії освіти. Філологічні діалоги. 2023. № 9. С. 166-172. URL: <http://visnyk.idgu.edu.ua/index.php/fildialohy/article/view/700>

СПІВПРАЦЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА РОДИНИ У НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ ДОШКІЛЬНИКІВ

Анотація. У статті розглянуто особливості формування національно-патріотичних почуттів у дітей дошкільного віку, форми роботи з дітьми з національно-патріотичного виховання в дошкільному навчальному закладі та специфіку співпраці закладу та родини з даного питання.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, національно-патріотичні почуття, заклад дошкільної освіти, діти дошкільного віку, соціально-громадянська компетентність, українська світлиця, мінімузей.

Вступ. За даними Державного інституту розвитку сім'ї та молоді майже 30% українських студентів планують назавжди залишити Україну після навчання, а ще 25% хотіли б поїхати на заробітки за кордон. У цих умовах постає необхідність розв'язання на державному рівні найгостріших проблем, пов'язаних з вихованням патріотизму та формуванні національної свідомості населення України як основи консолідації суспільства і зміцнення держави.

Національно-патріотичне виховання – одне з найбільш актуальних завдань нашого часу. Сьогодні матеріальні цінності домінують над духовними. Відродження духовно-морального виховання – це крок до відродження України. Метою національно-патріотичного виховання є формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття любові до України, пошани до видатних вітчизняних історичних діячів, готовність до виконання громадянських і конституційних обов'язків. Щоб досягти цієї мети, виховувати патріотів слід вже з дошкільного віку [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему національно-патріотичного виховання досліджували багато педагогів, науковців: В. Сухомлинський, С. Русова, К. Ушинський, А. Солонська, Н. Майгутяк, Л. Савченко, М. Ярмаченко.

Новітні тенденції сучасного патріотичного виховання молоді висвітлено в працях І.Беха, В. Борисова, М. Боришевського, П. Гнатенко.

Психологи підкреслюють важливість дитинства в процесі становлення особистості. Зокрема, український вчений І. Бех говорить, що «...виховання особистості має розпочинатися уже з першого рогу життя дитини». А дошкільне дитинство, згідно з висновками психолога, є віковим періодом, коли закладаються основи високих соціальних мотивів і благородних почуттів. Майже увесь подальший розвиток дитини залежить від виховання в перші роки життя [2].

Василь Сухомлинський писав: «Сила духу починається з віри в моральні святині Вітчизни, народу. Людина, яка ні в що не вірить, не може бути ні духовно, ні морально чистою, ні мужньою».

А. Солонська, Н. Майгутяк вказують на інтегральну природу патріотичного почуття, що знаходить своє відображення в об'єднанні в єдине ціле усіх складників розвитку особистості – морального, соціального, трудового, розумового, естетичного, фізичного. На думку дослідників, означене почуття формується під впливом навколишнього середовища та інших чинників [8].

Питанням патріотичного виховання дітей дошкільного віку присвятили свої дослідження Л. Артемова, Н. Гавриш, Н. Лисенко, Л. Лохвицька, Т. Поніманська та ін. Ці роботи висвітлюють теоретичні засади народознавства, зміст і методикку ознайомлення дітей з українською національною культурою, літературою, мистецтвом; розкривають методичні прийоми ознайомлення дітей з державними і національними символами, побутом, святами, звичаями, обрядами, іграми, народним промислом [3].

Мета статті: охарактеризувати особливості формування національно-патріотичних почуттів у дітей дошкільного віку; висвітлити форми роботи з дітьми з національного-патріотичного виховання в Сумському ДНЗ №33 «Маринка» м. Суми та специфіку співпраці закладу та родини з вищезазначеного питання.

Основна частина. Дошкільне дитинство – найважливіший період становлення особистості людини, коли закладаються основи громадянських якостей, формуються перші уявлення дітей про навколишній світ, суспільство і культуру. У дошкільному віці почуття панують над усіма сторонами життя дитини. Саме національно-патріотичне виховання є одним з найважливіших елементів суспільної свідомості, адже це основа життєздатності будь-якого суспільства і держави, спадкоємності поколінь. Розуміючи актуальність даної проблеми на сучасному етапі, формування особистості дошкільника неможливо без виховання з дитячих років поваги до духовних цінностей.

Національно-патріотичне виховання дітей має мати випереджувальний характер, ґрунтуватися на духовно-моральних засадах, відповідати віковим і сенситивним періодам розвитку й особистісним характеристикам дітей. Саме тому дошкільний вік є найсприятливішим для формування першооснов

національної самосвідомості дитини, виховання вищих моральних почуттів, до яких і відноситься почуття патріотизму. Патріотичне почуття це переживання, з яких у майбутньому виросте громадянська позиція особистості, її людська та національна гідність. У дитинстві вони виявляються в любові до рідної оселі, міста, в якому народилися, рідної землі, шанобливому ставленні до культури своєї родини, мови [5].

Формування національної свідомості та громадської відповідальності починається з раннього віку і триває протягом усього життя. Уже з перших днів життя особистість дитини формується під впливом материнської мови, колискової пісні, бабусиної казки [3].

Підростаючи, дитина бере участь у святах і обрядах, засвоює народні пісні, залучається до спільної діяльності, переймаючи досвід попередніх поколінь рідного народу. Дорослі впливають на дитину вчинками, поглядами та моделлю поведінки, адже в ранньому віці малюк спершу фіксує емоційне ставлення, а вже потім засвоює певні знання. Дитина усвідомлює суспільні цінності, починає керуватись у своїй поведінці моральними нормами. Вони спрямовані на розкриття і формування людських моральних якостей особистості, таких як любов, гідність, вірність, відданість батькам, залучення до джерел національної культури, збереження природи рідного краю [8].

Патріотичне виховання дошкільників має вирішувати широке коло завдань. Це не лише виховання любові до рідного дому, сім'ї, дитячого садка, з якої зароджується любов до рідного краю, а й виховання шанобливого ставлення до людини-трударя та результатів її праці, рідної землі, захисників Вітчизни, державної символіки, традицій держави, загальнонародних свят [6].

Мета національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку полягає в тому, щоб посіяти і виростити в дитячій душі зерна любові до рідної природи, до рідного дому і сім'ї, до історії й культури країни, створеної зусиллями рідних і близьких людей, тих, кого звать співвітчизниками.

Родина є благодатним середовищем для виховання національно-патріотичної свідомості дитини-дошкільника, її почуттів та переконань.

По-перше, сім'я як мікроколектив.

По-друге, передача досвіду поколінь.

По-третє, як неперервний процес внутрішньородинного спілкування.

Підтримка батьками процесу формування соціально-громадянської компетентності дошкільника може відбуватися шляхом:

- реалізації в родині принципів демократії, що ґрунтуються на повазі до особистості дитини та її прав;

- створення умов для вибудовування міжособистісної, продуктивної і толерантної дитячо-батьківської взаємодії;

- розмов про права дитини, відповідної поведінки та висловлювання особистих поглядів і думок задля набуття соціального досвіду;

- розповідання дитині про важливі події в житті сім'ї (родини), міста, громади.

Виховувати в родині дітей патріотами означає:

- підтримувати, розвивати й скеровувати їхні прагнення до набуття й використання на практиці знань з історії рідного краю, історії України і її народу;

- готувати їх до виконання свого громадянського обов'язку щодо захисту Батьківщини.

Формування національно-патріотичних почуттів дітей дошкільного віку має поєднуватися з вихованням їх у дусі миру. У новій редакції Базового компоненту дошкільної освіти зазначено, що кожна країна має свою територію, на якій проживають люди з різним кольором шкіри, волосся, розрізом очей тощо. Вони мають свою культуру, звичаї, мову. Діти мають усвідомлювати, що всі народи світу прагнуть миру і щасливого життя, процвітання рідної країни і всієї планети, турбуються про майбутнє дітей [1].

Таким чином, родина виховує громадянина своєї держави, а заклад дошкільної освіти формує його.

Заклад дошкільної освіти покликаний брати активну участь у процесі духовного відродження нації, забезпечивши наповнення різних ланок освітньо-виховного процесу змістом, який допомагав би педагогам виховувати чесні і сильні характери, формувати сумління і громадські чесноти – працьовитість, самопожертву, пошану до старших – і спонукати дітей зростати корисними своєму народу. І справа вихователя – знаходити адекватні засоби впливу на вихованців, які сприяли б пробудженню в них вищих духовних почуттів.

Виховання дітей здійснюється щомиті, на заняттях, заходах, святах, в грі і в побуті. Робота будується таким чином, щоб вона проходила через серце кожного вихованця дитячого садка. Любов маленької дитини-дошкільника до Батьківщини починається з відношення до найближчих людей – батька, матері, дідуся, бабусі, з любові до свого будинку, вулиці на якій він живе, дитячому садку, селищу або місту.

Напрямами співпраці закладу дошкільної освіти з батьками вихованців з питань національно-патріотичного виховання є:

- ознайомлення батьків з роботою закладу дошкільної освіти з питань національно-патріотичного виховання;

- залучення батьків до співпраці та стимулювання їхньої активної участі в ній;

- організація різноманітних заходів за участю батьків (музичні, спортивні розваги національно-патріотичного спрямування, благодійні акції);

- ознайомлення батьків з результатами навчання і розвитку дітей (відкриті перегляди, тематичні тижні, інформація в батьківських осередках;

- залучення дітей до краєзнавства – важлива місія закладу дошкільної освіти та родини (спільні екскурсії рідним містом з батьками, екскурсії до Сумського обласного краєзнавчого музею).

Величезне значення має ознайомлення дошкільників з історичними, культурними, національними, природно-екологічними цінностями рідного міста і області. Знайомлячись з рідним містом Суми, його визначними пам'ятниками, дитина навчається усвідомлювати, що вона живе у певний часовий період, в певних етнокультурних умовах і в той же час повинна прилучатися до багатств національної та світової культури [7].

У закладі функціонує українська світлиця. У кожній групі є осередки національно-патріотичного виховання, мінімузеї, де розташовані:

- експонати, макети виготовлені вихователями та дітьми, а також макети виготовлені батьками вихованців;

- фотознімки, газети, книги.

Музейні експонати зібрані у відповідності до Базового компоненту дошкільної освіти з урахуванням вікових особливостей дітей.

Головною метою закладу дошкільної освіти у патріотичному вихованні дошкільників виступає закладання основ моральної особистості з активною життєвою позицією, з творчим потенціалом, здатним до самовдосконалення, гармонійної взаємодії з іншими людьми.

Основними умовами ефективної реалізації завдань національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку в закладі дошкільної освіти є такі: організація розвивального середовища (природного, соціального, предметно-культурного); належне програмно-методичне забезпечення освітнього процесу (необхідними програмами, навчально-методичною, художньою літературою, методичними розробками тощо); інтегрування в освітньому процесі різних форм роботи з дітьми, методів, засобів педагогічного впливу, видів дитячої діяльності; співпраця з батьками вихованців у питаннях психолого-педагогічної просвіти, залучення до участі в освітньому процесі дошкільного закладу.

Так, як картину світу дітям малюють дорослі, важливою умовою успішної роботи в ЗДО щодо патріотичного виховання є готовність педагога: його володіння державною мовою, постійне прагнення до удосконалення, набуття теоретичних та практичних навичок, чітка громадянська позиція.

Нині розповсюджена думка, щоб сформувати свідомого громадянина й патріота необхідно розвивати в дитини комплекс певних компетентностей, індивідуальних якостей і рис характеру. Мається на увазі: повага до батьків, свого роду, традицій та історії рідного народу, розуміння своєї належності до нього як його представника, спадкоємця і наступника; працьовитість; високу художньо-естетичну культуру тощо; патріотичну самосвідомість та громадянську відповідальність, готовність працювати для процвітання Батьківщини, захищати її; повагу до Конституції України; законів української держави; досконале володіння державною мовою [7].

Безперечно, перераховані вище якості неможливо сформувати в повному об'ємі у дитини дошкільного віку. Однак, закласти фундамент, який в майбутньому надасть можливість «будувати» громадянина-патріота не лише можливо, а й необхідно, враховуючи переваги, які надає дошкільний вік для успішного виховного процесу.

Діти дошкільного віку активно приймають участь в житті народу. Надбання нації, яке формувалось сотнями літ (традиції, звичаї та обряди) мають прямий вплив на виховання як національного, так і особистісного. Спочатку сім'я, а потім і заклад дошкільної освіти вчить дитину шанобливо ставитись до видатних українських історичних і культурних діячів, поважати ідеали, які вони відстоювали, вшанувати їх пам'ять. В дошкільному віці доречно формувати культ рідного дому, сім'ї, рідного села або міста, культ предків, знайомити дитину з національними та етнічними символами.

Варто зазначити, що не тільки на заняттях, а й у повсякденному житті педагоги нашого закладу в тісній співпраці з батьками працюють над такими напрямками патріотичного виховання: виховання любові та поваги до найрідніших людей, усвідомлення тісного взаємозв'язку між поколіннями; ознайомлення дітей дошкільного віку з природою рідного краю, різними типами природних ландшафтів України, її специфічним рослинним і тваринним світом, визначними природними об'єктами; формування уявлень про назву рідного міста, найближчих вулиць, площ, столицю нашої Батьківщини, про її визначні місця; ознайомлення із державною символікою України та людьми, які прославили нашу країну; залучення дітей до народознавства – вивчення культури і звичаїв рідного народу; формування доброзичливого, толерантного ставлення до культури інших народів.

З метою реалізації окремих вищезазначених завдань, створюємо умови для накопичення дітьми першого позитивного загальнолюдського духовного досвіду через активне залучення дітей до різних видів діяльності: ігри та ігрові вправи; організація творчих ігор, ігор-драматизацій на основі літературних творів, дидактичних ігор і вправ, проблемно-пошукових ситуацій; спостереження у природньому, культурному, соціальному докільді; екскурсії вулицями рідного міста до історичних пам'яток, визначних місць; читання художньої літератури; слухання народної, класичної, сучасної музики; розглядання творів образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва; бесіди на теми національно-патріотичного спрямування; самостійне складання дітьми розповідей-міркувань відповідної тематики з метою вироблення у них власних ставлень і оцінок, суджень, цінностей, що стануть підґрунтям для подальшого формування переконань і світоглядної позиції особистості; перегляд

відеофільмів, презентацій; проведення спільних з батьками заходів.

Поряд із традиційними технологіями широко використовуємо у своїй роботі – інноваційні. А саме: використання інформаційно-комунікативних технологій. Це презентації: «Моя країна – Україна», «Державні та національні символи України», «Дивовижні місця України» та інші, за допомогою яких знайомимо з історією країни, її символікою, видатними людьми, красою природи та виховуємо любов до нееньки-України.

Крім того вихователі у своїй роботі все більше використовують «Технологію інформаційно-ігрової творчості» Н. Гавриш та О. Безсонової. Сутність технології – стимулювання пізнавальної активності національно-патріотичного виховання дошкільників засобами коректурних таблиць. Технологія сприяє вихованню патріотизму у дошкільників; розвитку мислення й мовлення дітей; удосконаленню сприймання, уваги, пам'яті; формуванню у дошкільнят основ світогляду; розкриттю творчих здібностей дітей; забезпеченню пізнавальної активності, стійкого інтересу до інтелектуальної діяльності.

Основними засобами у роботі з коректурними таблицями є інтелектуально-мовленнєві завдання, ігри-вправи з національно-патріотичного виховання, що будуть постійно корегувати уявлення дітей про предмети патріотичного спрямування, відстежуючи їх взаємопов'язаність.

Технологію співробітництва педагоги закладу використовують під час вивчення тем «Моя сім'я», «Рідне місто». Плануємо колективні творчі справи, разом з дітьми та батьками проводимо трудові десанти: «Посади калину» – садили кущі калини на території садочка, завчаючи прислів'я «Без верби і калини – нема України», «Посади калину біля хати – будеш завжди щастя мати», «Чисте місто – чиста країна», під час яких виховуємо високу моральну культуру та охайність. Активно застосовуємо інтерактивні форми роботи: інтелектуальні ігри, виставки дитячої творчості, тощо.

Батьки – активні учасники благодійних акцій, організованих колективом на підтримку захисників України («Світло перемоги» (збір окопних свічок), «Україна понад усе!» (збір матеріалів для плетіння маскувальних свічок), «Кришечки – дрон – Перемога» (збір пластикових кришечок), «Стань Миколайчиком для наших військових», «Подаруй свято воїну» (збір смаколиків).

Такі благодійні акції дають можливість виразити свою активну громадянську позицію та зробити свій внесок у перемогу України.

Висновки. Робота з національно-патріотичного виховання юного покоління – вкрай важливе завдання закладу дошкільної освіти, адже відродження країни неможливе без пробудження національної самосвідомості та формування патріотичних почуттів її громадян.

Шляхи національно-патріотичного виховання дошкільників у ЗДО проходять через збагачення їхнього світогляду певними знаннями, формування уявлення про суспільні явища і події у світлі загальнонавчаних тлумачень, накопичення соціального досвіду життя у найближчому оточенні (сім'ї, вулиці, місті, селі), через залучення до культури, родинних традицій, виховання любові до Батьківщини і рідного дому.

Заклад дошкільної освіти має стати для кожної дитини осередком становлення громадянина-патріота України, готового самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єднанню українського народу та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві. Досягнути цієї мети нам допомагає використання різних форм і методів роботи завдяки активній співпраці з батьками вихованців щодо національно-патріотичного виховання дошкільників.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти/наук. керівник : А. М. Богуш ; [авт. кол-в : Богуш А. М., Бельська Г. В., Богінч О. Л. та ін.]. К. Видавництво, 2021. 37 с.
2. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Том 2. Чернівці: Букрек, 2015. 640 с.
3. Богуш А. М. Українське народознавство в дошкільному закладі. Київ. 2011. 398 с.
4. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді (затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 06 червня 2022 року № 527), 10 с.
5. Кузьмук Л. Плекаємо патріотів / Л. Кузьмук // Дошкільне виховання. – 2015. – №8. – С.14-17.
6. Лист МОН від 10.06.2022 № 1/6267-22 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України» URL: https://drive.google.com/file/d/1HvuZxzpuZyaiyJJxE_88rbZDT8J8RbdP/view , 2 с.
7. Лист МОН від 25.07.2016 № 1/9-396 «Про організацію національно-патріотичного виховання у дошкільних навчальних закладах», 9 с.
8. Солонська А., Майгутяк Н. Формування патріотичних почуттів у старших дошкільників. Науковий вісник Мелітопольського держ. пед. у-ту: зб. наук. праць. Серія: Педагогіка / ред. кол.: І. П. Аносов (голов. ред.) та ін. 2017. Вип. 2 (19). С. 88–92.

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Анотація. У статті розглядається потенціал уроків англійської мови як ефективного засобу формування національної свідомості учнів в умовах глобалізації та євроінтеграційних процесів. Аналізуються методи та прийоми, що сприяють інтеграції національно-патріотичного виховання у процес вивчення іноземної мови через призму міжкультурного діалогу та принципу «від рідного до іноземного». Підкреслюється важливість використання автентичних матеріалів про українську культуру, історію, цінності та сучасні досягнення, а також проведення порівняльно-зіставного аналізу культур.

Ключові слова: національна свідомість, патріотичне виховання, англійська мова, міжкультурний діалог, українознавчий компонент, глобалізація, культурна ідентичність.

Вступ. В умовах динамічних суспільно-політичних змін в Україні та посилення інтеграції у світовий простір, завдання формування національної свідомості молоді стає пріоритетом державної освітньої політики. В сучасному освітньому процесі курс англійської мови посідає особливе місце. З одного боку, він відкриває вікно у світ, знайомлячи учнів із культурою англословних країн. З іншого – створює унікальний простір для рефлексії щодо власної національної ідентичності.

Традиційний підхід, зосереджений виключно на іноземній культурі, може призвести до культурного відчуження. Тому актуалізується необхідність використання потенціалу уроку іноземної мови як інструменту для національно-патріотичного виховання.

Мета цієї статті полягає у теоретичному обґрунтуванні та методичному розкритті шляхів ефективної інтеграції українознавчого компонента в навчальний процес з англійської мови для цілеспрямованого формування національної свідомості в учнів.

Основна частина. Інтеграція України у європейське співтовариство, трансформація світової політичної системи, військова агресія росії проти України вимагають ґрунтовнішого дослідження проблем національно-патріотичного виховання та його впливу на формування національної свідомості підростаючого покоління.

Високий рівень сформованості національної свідомості учнівства сьогодні є одним з найголовніших пріоритетів державної вітчизняної політики, яка спрямована на виховання молоді на кращих зразках історії рідної країни, традицій, культури, освіти українського народу, що буде сприяти формуванню соборної самостійної української держави. В умовах посилення сучасних загроз та викликів, національно-патріотичне виховання є важливим безпековим чинником, оскільки спрямоване на формування національної свідомості молоді, її готовності захищати свою Вітчизну.

Національна свідомість – це не просто сума знань про державу, а складний, багаторівневий психолого-педагогічний феномен, що охоплює когнітивний (ознайомлення учнів із ключовими фактами про історію, географію, культуру та традиції України англійською мовою), емоційно-оцінний (виховання гордості за свою країну через обговорення досягнень українців у світі, героїзму національних постатей, культурної унікальності) та діяльнісний (стимулювання активної участі у проєктах, конкурсах, акціях, які популяризують Україну на міжнародному рівні.) компоненти.

Формування національної свідомості на уроках англійської мови можливе завдяки цілеспрямованій організації міжкультурного діалогу, добору матеріалів із національно-патріотичним змістом та розвитку комунікативних навичок учнів. Такий підхід забезпечує не лише ефективне вивчення іноземної мови, а й виховання свідомих громадян, готових представляти Україну на міжнародній арені.

Тому вкрай важливо сконцентруватися не на тому, що нас відрізняє, а на тому що нас об'єднує – постійне прагнення свободи і незалежності, минуле, спільна історія, культурна спадщина.

У контексті уроку іноземної мови, цей процес реалізується через принцип міжкультурного діалогу. Вивчення будь-якої іноземної культури неминуче викликає у свідомості учня потребу зіставлення з рідною культурою. Цей механізм порівняння є ключовим:

1. Децентрація: Учень тимчасово «виходить» за межі своєї культури, сприймаючи іншу, що допомагає йому критично оцінити власні культурні стереотипи.
2. Рефлексія: Зіставлення культурних концептів (наприклад, поняття «свобода», «сім'я», «герой» в українській та британській культурі) стимулює глибше усвідомлення унікальності українських національних цінностей.
3. Самоідентифікація: Усвідомлення культурних відмінностей сприяє зміцненню культурної ідентичності, формуючи розуміння того, що саме робить його частиною української нації [4, с.46].

Вивчення рідної культури й мови створює підґрунтя для вивчення іноземної мови, а процес усвідомлення загальнолюдських цінностей безпосередньо пов'язаний і йде паралельно з розвитком почуття національної самобутності. Вивчаючи разом з мовою життя соціуму інших країн, школярі мають змогу проаналізувати

отриману інформацію та співставити це з реаліями життям рідної країни. Шляхом порівняння вони вчать бачити успіхи своєї країни і її проблеми, поважати й цінувати традиції й звичаї свого народу.

Почуття національної гідності зміцнюється, коли учні вільно можуть розповісти іноземним гостям про свою оселю, родину, країну, свій край, його історію, цікаві географічні маршрути, наукові досягнення, твори мистецтва, традиції й звичаї [3,с.118].

Нові Державні стандарти освіти та нові навчальні програми роблять використання регіонального компоненту змісту уроків іноземної мови більш пріоритетним. Це змінює ставлення школярів до вивчення краєзнавчого матеріалу і спонукає вчителів іноземної мови до пошуків можливих шляхів інтеграції навчального процесу.

Інтеграція національно-патріотичного виховання вимагає системного підходу та використання спеціальних методів, що забезпечують як засвоєння мовного матеріалу, так і формування світогляду.[1,с.35]

Таким чином, англійська мова виступає не як мета, а як засіб для розвитку національної свідомості та вміння артикулювати українську позицію у світі, а учитель іноземної мови, завдяки комунікативній спрямованості предмета, отримує широкі можливості. Сприяє цьому використання навчального матеріалу українознавчого характеру. Включення українознавчого контенту є фундаментом. Важливо використовувати автентичні тексти та медіа англійською мовою, створені українцями або про Україну, наприклад:

- Тексти: використання адаптованих текстів про сучасні досягнення України у сфері ІТ, спорту, науки та мистецтва (наприклад, про інновації, українські стартапи, досягнення нобелівських лауреатів).
- Література: читання та обговорення поезій, уривків прози чи біографій українських класиків та сучасних авторів (наприклад, Сергій Жадан, Оксана Забужко) у перекладі або написаних одразу англійською.
- Лексика: введення та активізація національно-маркованої лексики (етнонімів, реалій): *Vyshyvanka, Trypillia, bandura, Holodomor, Hryvnia*. Учні повинні вміти не лише перекласти ці слова, а й пояснити їхню культурне значення.

Особливу увагу потрібно приділяти порівняльно-зіставному аналізу культур, цей метод реалізується через спеціально розроблені завдання, саме:

- Культурні аналогії: не просто порівняти, а знайти аналогії та відмінності між українськими та англійськими традиціями. Наприклад, обговорення традицій чаювання у Великій Британії та української культури кави або трав'яних чаїв. Це формує повагу до іншого, зберігаючи любов до свого.
- Соціальні інститути: порівняння системи державного управління, місцевого самоврядування, шкільної освіти в Україні та, наприклад, США чи Канаді. Це розвиває критичне мислення щодо політичних та соціальних процесів.

Як зауважує М. Богачик, «метод проєктів підвищує мотивацію учнів; інтегрує усі види мовленнєвих умов; передбачає застосування нових знань, спираючись на засвоєний раніше матеріал; сприяє формуванню міжособистісних відносин завдяки роботі в команді, групі чи індивідуально...»[2,с.115]. Отже, проєктна та дослідницька діяльність (Task-Based Learning) перетворює пасивного отримувача знань на активного транслятора української культури, наведемо декілька прикладів:

- Проєкти «Ukrainians who changed the world»: Дослідження та презентації про Ігоря Сікорського, Сергія Корольова, Казимира Малевича чи сучасних діячів культури та науки.
- Створення туристичного контенту: Розробка відеороликів, подкастів або вебсторінок англійською мовою про маловідомі туристичні маршрути України (наприклад, замки Закарпаття, козацькі фортеці, об'єкти спадщини ЮНЕСКО).

Важливими є активні форми роботи, що фокусуються на діяльнісному компоненті свідомості:

- **Дебати: теми, що вимагають обґрунтування української позиції (наприклад, "The importance of decommunization for the future of Ukraine", "Should Ukraine join the EU/NATO?").**
- Рольові ігри "Cultural Ambassador": учень має взяти на себе роль посла або представника України на міжнародному форумі, щоб аргументовано та впевнено розповісти про Україну, її історію та прагнення.

Отже, під час вивчення англійської мови в початковій школі втілюється один із головних принципів національно-патріотичного виховання – принцип інтеркультурності, що передбачає необхідність інтеграції української національної культури у контекст загальнодержавних, європейських і світових цінностей, у загальнолюдську культуру. У процесі національно-патріотичного виховання повинні забезпечуватись передумови для формування особистості, яка поважає та дотримується національних ідей і водночас відкрита до інших культур, ідей та цінностей. Лише така особистість спроможна зберегти свою національну ідентичність, оскільки вона глибоко розуміє національну культуру як невід'ємну складову культури світової.

Висновки. Уроки англійської мови є потужним майданчиком для формування національної свідомості. Ефективна інтеграція українознавчого компонента через механізм міжкультурного діалогу дозволяє досягти синергетичного ефекту: вдосконалювати мовленнєві навички та одночасно виховувати громадянина-патріота. Сучасний випускник школи має бути не лише поліглотом, а й культурним амбасадором – особою, здатною критично мислити, глибоко усвідомлювати свою ідентичність і бути активним, компетентним учасником

глобального діалогу. Інвестуючи в цей методичний підхід, ми інвестуємо у майбутню конкурентоспроможність України у світі.

Список використаних джерел

1. Гнатюк О. Національна ідентичність у глобалізованому світі. Київ: Видавництво Либідь. 2019.с. 123
2. Богачик М. С. Особливості застосування сучасних методів навчання англійської мови. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія». Острого: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 5. с. 114–116
3. Коваленко О. Я. Українознавчий компонент як засіб формування національної ідентичності в процесі навчання англійської мови. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.(3) 2020.с.118–129
4. Мінгазова В. М. Патріотичне виховання учнів на уроках англійської мови засобами проектної діяльності. Проблеми сучасного педагогічного процесу: теорія і практика. (1), 2019. с.76–80.

Кобзар Михайло Іванович,

викладач історії та суспільних дисциплін, викладач – методист КЗ СОР «Лебединський фаховий медичний коледж імені професора М.І.Ситенка»

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ МОЛОДІ ДО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ТА ДЕРЖАВИ В ПЕРІОД ВІЙНИ

У статті автор акцентує увагу на значущості національно-патріотичного виховання молоді в період воєнного часу, з'ясовує сутність поняття «державницький патріотизм» та особливості його формування через предмети суспільно-гуманітарного циклу, зокрема історію України, відповідно до сучасних викликів.

Ключові слова: національна свідомість, державницький патріотизм, держава, український народ, молодь, громадянська активність.

Постановка проблеми. Сьогодні перед національною системою виховання постали виклики, мабуть, найбільші з часу отримання Україною незалежності. Агресія росії завдала такої моральної та психологічної травми українцям, непоправні наслідки якої ще оцінити досить складно. Тривала війна принесла втому в українське суспільство, яка, в свою чергу, породжує ментальне виснаження та провокує емігрантські настрої. Непоодинокими також є випадки вербування молоді до підривної діяльності, що є загрозою національній безпеці.

Зважаючи на це, виховний процес у закладах освіти повинен спрямовуватися на формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, держави, нації, на утвердження національної свідомості, формування моделі випускника, який би бачив своє майбутнє в Україні, брав участь у її розбудові, мав державницький світогляд, що є проявом «вищого патріотизму, який базується на державній ідеології та пов'язаний з почуттям громадянськості»[5, с. 115]. Педагогічна наука визначає такий патріотизм як державницький. Ключові аспекти його формування знайшли своє відображення у наукових розробках І.Беха, О.Вишневського, К.Журби, К.Чорної, Г.Пустовіта, В. Кульчицького. Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання в контексті викликів російсько-української війни знаходимо в роботах Н. Бондаренко та С. Косянчука, Н. Череповської, Г. Шевчук, Л. Чупрія.

Мета статті. Визначити основні шляхи підвищення ефективності формування державницького патріотизму здобувачів освіти закладів загальної середньої, професійної та фахової передвищої освіти в контексті сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу. В умовах викликів російсько-української війни формування ціннісного ставлення молоді до українського народу та держави повинно стати провідною ланкою в системі навчально-виховного процесу кожного освітнього закладу, адже ця проблема набуває нових смислів, пов'язаних із формуванням громадянської стійкості та національною безпекою, тому потребує інтенсифікації та пошуку нових виховних можливостей.

Виховання патріотизму тісно пов'язано із національною самосвідомістю, процес формування якої відбувається поступово: від раннього етнічного усвідомлення(дошкільний вік), національно-патріотичного, що припадає на підлітковий період, до державно-патріотичного усвідомлення, яке є вершиною у формуванні національної свідомості, і відбувається якраз у юнацькому віці, коли молоді люди переходять на навчання до старшої школи закладів загальної середньої, професійної чи фахової передвищої освіти. На цьому етапі поняття національного виходить за рамки етнічності і сягає рівня державності[4].

Як ключові аспекти державницького патріотизму педагогіка виділяє державницьку ідеологію, діяльність на благо держави, громадянську відповідальність, збереження національної спадщини, прагнення до розвитку суспільства та створення сильної держави. Сьогодні ж першочерговим є збереження державності як такої, яке можливе лише за сформованої здатності суспільства до національного спротиву. «Аби Україна була, громадян-патріотів має бути більшість», - зазначає Ігор Лосєв, український філософ, публіцист.[2]

Виховання громадянина-патріота в освітніх закладах відбувається через навчальні предмети, факультативи, позакласну роботу, яка здійснюється в гуртках, клубах, музеях, осередках, різних об'єднаннях патріотичного спрямування та через роботу в органах самоврядування. Сьогодні педагог може скористатися безліччю інноваційних організаційних форм, методів, прийомів і засобів, але необхідно пам'ятати, що виховують зміст і емоція, які здатні активізувати мотиви самоствердження, самовираження й самореалізації та запустити діяльнісний механізм у бажанні стати патріотом – громадянську активність. Тобто в залежності від смислів, вкладених педагогом у зміст, актуалізуються ментальні структури особистості. У юнацькому віці людина повинна усвідомити свою ментальність, роль та значення держави в житті народу, її історичне минуле з точки зору державотворення.

Загалом, в умовах війни змістове наповнення навчальних занять, де це може мати місце, та позакласних заходів повинно ґрунтуватися на засадах україноцентризму, спрямовуватися на формування готовності до захисту України, збереження єдності(соборності) українських земель, на поширення знань про героїв різних часів, залучення молоді до громадських ініціатив. У той же час необхідно не забувати, що справедливу, соціально орієнтовану державу зможуть побудувати лише ті, хто сповідує національні цінності у тісному поєднанні із загальнолюдськими.

Особливе місце у формуванні державницького патріотизму здобувачів освіти відводиться предметам суспільно-гуманітарного циклу, зокрема історії, адже розвінчування «історичних міфів» та наративів ворожої пропаганди – завдання викладача історії. Зокрема, «маємо остаточно відкинути антиукраїнську версію історіографії Київської Русі[1, с. 46]. Поверненню із забуття та справедливості сприятиме поцінування таких славетних імен, як Микола Кибальчич(революціонер-народник), Яків Рощепій(зброяр-самородок), Петро Нестеров(український льотчик-ас), Данило Щербаківський (історик, науковець), Лесь Курбас і ще десятки, сотні славетних імен, які увиразнювали українську спільноту та прославили Україну у світовому вимірі[1, с. 46 - 50]. Таким чином відбувається переосмислення ролі України у світовій історії та культурі. Особливу увагу звертаємо на національно-визвольну боротьбу українського народу за свою незалежність.

Вивчаючи період сучасної історії, розкриваємо відносини України з іншими державами, непрості інтеграційні процеси в європейський простір, причини російсько-української війни. Формуємо чітку понятійну систему: «український народ», «нація», «геополітика», «імперія», «геноцид», «сепаратизм», «фашизм», «рашизм», «колабораціонізм» тощо.

Розвиваючи медіаграмотність та критичне мислення, ми озброюємо здобувача освіти такими інструментальними якостями, що дають змогу протистояти маніпулятивним та пропагандистським впливам в умовах гібридної війни.

У доборі методів необхідно враховувати, що сучасній молоді більше імпонують інновації, а шаблонні методи з додатком консерватизму сприйматимуться неадекватно, з небажанням[4]. Оскільки широкі можливості для використання інновацій має краєзнавство (історичне, літературне, географічне, еколого-біологічне, культурологічне, професійно-орієнтоване), залучаємо творчу та креативну молодь до гуртків та клубів за інтересами для реалізації проєкту «Від малої батьківщини – до України», що є «ефективним засобом ідентифікації себе з Україною через ідентифікацію з малою батьківщиною»[3, с.232]. Сьогодні диктує вибір переважно військово-патріотичної тематики для пошукової та дослідницької діяльності («Перші дні війни. Окупація», «Охтирка. Сила опору», «Герої. Портрет солдата», «Випускники коледжу – учасники російсько-української війни» тощо). Беручи участь у пошуковій, благочинній діяльності та суспільних акціях, молоді люди активізують діяльнісний компонент патріотизму та утверджуються як громадяни.

Загалом має місце пряма залежність: чим активніше включаються юнаки і дівчата до різноманітних видів діяльності, тим успішніше формуються їхні переконання у важливості і необхідності цієї справи для людей, для однолітків. Вони переживають почуття гордості, що і є основою їхніх патріотичних переконань. Це, у свою чергу, через механізм рефлексії присвоюється особистістю, стаючи важливим чинником життєдіяльності. У такий спосіб юні громадяни починають поцінувати не лише малу батьківщину, а й державу, в якій вони живуть – Україну.[4, с.60]

Перед плануванням виховної роботи доцільно проводити аналіз стану патріотичної вихованості здобувачів освіти. З цією метою проводимо різні форми опитування, анкетування, спостереження та бесіди. До опитувальника включаємо питання на розуміння поняття «патріот», на з'ясування: які патріотичні книги читають та фільми дивляться студенти(школярі), хто для них є ідеалом, прикладом для наслідування, які почуття викликає Державний Гімн, чи пов'язують вони своє майбутнє з Україною. Такий аналіз дає змогу підвищити як ефективність формування ціннісного ставлення молоді до українського народу та держави, так і ефективність навчально-патріотичного виховання в цілому.

Однак, варто зазначити, що зусилля педагога по формуванню державницького патріотизму не матимуть успіху, якщо здобувач освіти не бачитиме реальних здобутків держави. Тому варто не оминати увагою сьогоднішні факти успішності, зокрема воєнних операцій чи дипломатії, досягнення вчених та розробників, перемоги українських спортсменів. У результаті воєнних дій багато юнаків та дівчат перебувають за кордоном, але є й ті, що повернулися й хочуть навчатися та жити в Україні. Залучаючи їх до дискусій, ми пропагуємо українськість, зміцнюємо престиж держави в очах вихованців.

Водночас не треба забувати, що сьогоденні старшокласники та студенти є очевидцями страшної війни в Європі, розв'язаної росією проти України, вони ще діти й потребують постійної підтримки, діалогу з викладачем. Інформування, розвінчування фейків, допомога в осмисленні причинно-наслідкових зв'язків, «тихі» бесіди, увага до кожного, хто опинився в складних життєвих обставинах, і є запорукою формування небайдужої людини - а значить патріота.

Висновки. Отже, формування ціннісного ставлення молоді до українського народу та держави є одним із ключових аспектів національно-патріотичного виховання. Прояв вищого(державницького) патріотизму в період війни запускає механізм національного спротиву, що є важливим чинником для збереження державності.

У процесі виховної діяльності здійснюється інформаційна, моральна, психолого-педагогічна підтримка тих, хто знаходиться в постстресовій ситуації, відбувається залучення молоді до волонтерських ініціатив, благодійності, громадських акцій на підтримку України.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Н.В. Косянчук С.В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної і вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ: Фенікс, 2022. - 64 с.
2. Бути українським патріотом – це як? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://vgolos.ua/news/buty-ukrayinskym-patriotom-tse-yak_1328686.html
3. Кобзар М.І. Краєзнавство як засіб національно-патріотичного виховання студентської молоді /М.І.Кобзар // Магістр : матеріали студентської науково-практичної конференції «Наукові пошуки молодих вчених» (15 травня 2015 р.) / Гол. ред. О.Г.Козлова. – Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2015. – 231.
4. Петронговський Р.Р. Теорія і практика формування патріотизму старшокласників : Монографія / За ред. Проф. М.В.Левківського – Житомир : Полісся, 2003. – 220 с.
5. Теоретичні основи педагогіки : Курс лекцій. Підручник для студентів / Під ред. Вишневецького О. – Дрогобич: Відродження, 2001. – 268 с.

Лазебна Людмила Леонідівна,
педагог-організатор, вчитель географії та біології
Підліснівського ліцею Степанівської селищної ради
Сумського району Сумської області

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВСТВА У ПРОЦЕСІ ОПАНУВАННЯ ОСНОВ НАУК ТА ПОЗАШКІЛЬНІЙ РОБОТИ

Анотація. У статті розглядається сутність та значення національно-патріотичного виховання учнів у процесі опанування основ наук та під час позашкільної діяльності. Проаналізовано основні форми й методи патріотичного виховання, їх вплив на формування громадянської позиції та національної свідомості школярів.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, учнівство, навчальний процес, позашкільна діяльність, громадянська свідомість.

Вступ. Сучасна школа покликана не лише передавати знання, а й формувати в учнів почуття національної гідності, любові до Батьківщини, готовності до активної громадянської участі. У цьому контексті національно-патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів освітньої політики, що реалізується як у навчальному процесі, так і в позашкільній роботі.

Мета статті: проаналізувати особливості та ефективні шляхи національно-патріотичного виховання учнів у процесі вивчення основ наук та у позашкільній діяльності, визначити педагогічні умови, які сприяють формуванню патріотичної та громадянської свідомості школярів.

Основна частина. Патріотичне виховання є стрижневим, основоположним, що відповідає нагальним вимогам і викликам сучасності, закладає підґрунтя для формування національної свідомості нинішніх і майбутніх поколінь, які розглядатимуть державу як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін [4].

З патріотизмом органічно поєднується національне виховання громадянина, що формується на засадах громадянських та національних цінностей, вбирає в себе любов до свого народу, віру в його духовні сили і майбутнє, готовність до життя і праці в ім'я народу, свідомого служіння інтересам Батьківщини – України, це і переосмислення моральних і культурних цінностей, історії, традицій, звичаїв, обрядів, символіки тощо.

Національно-патріотичне виховання має охоплювати весь освітній простір: від навчальної програми з окремих дисциплін до позакласних заходів, від буденних практик шкільного життя до індивідуального саморозвитку учня.

Важливо, щоби патріотичні ідеї не залишалися лише у формі декларацій чи урочистих гасел, а знаходили конкретне втілення у повсякденній педагогічній діяльності [2].

Уроки історії, літератури, географії, правознавства природно створюють умови для формування національної ідентичності, адже саме тут учні дізнаються про багатовікову боротьбу українського народу за свободу, про духовні та культурні здобутки, про національні символи й героїв. Проте важливо, аби ці знання не сприймалися формально, а ставали емоційно значущими, народжували гордість і відповідальність. Тільки тоді вони перетворюються на внутрішній переконливий мотив.

У викладанні природничо-математичних дисциплін, де, на перший погляд, складніше простежити національно-патріотичний вимір, теж є широкі можливості. Показ досягнень українських учених у галузі фізики, біології, медицини, інформаційних технологій створює у школярів відчуття приналежності до інтелектуальної спільноти світового рівня. Учень, який бачить приклади внеску співвітчизників у розвиток науки, інакше сприймає власні освітні зусилля: вони стають не просто індивідуальним здобутком, а частиною національної справи [1].

Не менш важливим є позакласний та позашкільний вимір виховання. Саме у різноманітних гуртках, творчих студіях, молодіжних об'єднаннях, спортивних секціях формуються соціальні навички співпраці, взаємодопомоги, відповідальності перед колективом. Особливу роль відіграють заходи, що відтворюють національні традиції: святкування державних і народних свят, участь у волонтерських проєктах, шкільних театральних постановках, екскурсіях історичними місцями, військово-патріотичних іграх. Тут національна ідея набуває практичного змісту, стає відчутною у спільній дії.

Однією з основних тенденцій розвитку виховання в сучасній українській школі має стати пошук форм «діяльнісного патріотизму» (творчі групи, осередки, екскурсії, свята, ігри-драматизації, спортивні змагання, естафети, огляди-конкурси, олімпіади, шкільні музеї, тематичні стенди, кімнати, зали, галереї, виставки дитячої творчості, книжкові виставки, творчі завдання, проєкти, звіти, індивідуальні роботи, театр-експромт, колективні творчі справи, колективне творче панно, флешмоби, виставки-конкурси, фестивалі, туристичні походи тощо) [3].

Патріотичне виховання в школах спрямовується на залучення учнів до глибинних пластів національної культури і духовності, формування у дітей та молоді національних світоглядних позицій, ідей, поглядів і переконань на основі цінностей вітчизняної та світової культури.

Воно здійснюється на всіх етапах навчання в школі, забезпечується всебічний розвиток, гармонійність і цілісність особистості, розвиток її здібностей та обдарованість, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності і культури, виховання громадянина України, здатного до самостійного мислення, суспільного вибору і діяльності, спрямованої на процвітання України.

В основу виховання мають бути покладені принципи гуманізму, демократизму, єдності сім'ї і школи, наступності та спадкоємності поколінь.

Найважливішою громадянською рисою особистості є сформованість національної свідомості, патріотичних почуттів до рідної землі, свого народу, готовності до праці в ім'я України. Ціновим засобом відображення нації є формування в людини національної гідності й гордості за свою Батьківщину, відмова від почуття національної меншовартості, від почуття національної наповноцінності, що формувалися віками.

Варто зазначити, що сучасні діти перебувають у середовищі цифрових технологій, і саме інформаційно-комунікаційні ресурси можуть і мають бути використані для патріотичного виховання. Онлайн-платформи, інтерактивні музеї, віртуальні подорожі, цифрові архіви відкривають нові горизонти для пізнання історії та культури.

Водночас необхідно формувати критичне мислення, уміння відрізнити достовірну інформацію від маніпуляцій і пропаганди, що особливо актуально в умовах інформаційних війн.

Сучасна школа мусить шукати баланс між традиційними формами виховної роботи та інноваційними підходами. З одного боку, народні пісні, звичаї, символи залишаються невичерпним джерелом ідентичності. З іншого – сучасна молодь потребує нових форматів, які говорять із нею її мовою: флешмоби, медіапроєкти, креативні майстерні, інтерактивні квести. Тільки в поєднанні цих вимірів можна досягти ефективності [5].

Успішне національно-патріотичне виховання неможливе без особистісного прикладу педагога. Учитель, який щиро демонструє повагу до української мови, культури, історії, не потребує додаткових аргументів – його щоденна поведінка є найпереконливішим виховним засобом. Саме завдяки такій «тихій педагогіці» формується у школярів глибинне відчуття належності до своєї держави.

Водночас варто враховувати індивідуальні особливості учнів. Патріотичні переконання не можуть бути нав'язані силоміць: вони повинні визрівати у внутрішньому світі дитини, спираючись на її особистий досвід, інтереси, життєві ситуації. Тому педагогові важливо створити виховний простір, де кожен зможе знайти власний шлях до усвідомлення патріотизму – через мистецтво, спорт, дослідницьку діяльність, громадську активність.

Необхідною педагогічною умовою є інтеграція виховного компонента в освітній процес. Це означає, що кожен предмет, кожен урок і навіть кожна міжособистісна взаємодія у школі можуть і повинні нести у собі виховний потенціал. Виховання і навчання не слід розводити по різних «секторах»: лише у синергії вони дають бажаний результат.

Окремої уваги потребує питання партнерства школи з родиною та громадою. Адже саме у співпраці з батьками, культурними установами, місцевим самоврядуванням, громадськими організаціями формується цілісний простір національно-патріотичного виховання. Родина передає дітям перші уроки любові до рідного слова і пісні, а школа поглиблює та осмислює ці знання. Громадські організації та місцева громада створюють практичні можливості для активної участі учнів у суспільному житті.

З огляду на нинішні суспільно-політичні умови, патріотичне виховання вимагає особливої уваги до військово-патріотичного напрямку. Йдеться не про милітаризацію школи, а про формування готовності захищати країну, знання основ цивільної оборони, повагу до військовослужбовців, які відстоюють незалежність України. Важливим елементом є залучення учнів до волонтерської діяльності, допомоги армії, підтримки поранених воїнів і ветеранів [7].

Висновки. Таким чином, національно-патріотичне виховання у сучасній школі має багатовимірний характер: воно пронизує освітній процес, позашкільну роботу, інформаційне середовище, громадську активність. Його ефективність залежить від гармонійного поєднання традицій і новаторства, від готовності педагогів і батьків працювати спільно, від розуміння, що патріотизм не зводиться до символічних жестів, а полягає у щоденній відповідальній діяльності на благо країни.

Національно-патріотичне виховання засобами конкретного навчального предмета здійснюють на різних етапах уроку з використанням сучасних адекватних виховним завданням організаційних форм, методів, прийомів і засобів.

Систему методів навчання й виховання необхідно розглядати з позиції їх обопільної єдності, здатності забезпечувати засвоєння предметних знань, формування умінь і навичок і одночасно актуалізувати ментальні структури особистості.

Для кожного здобувача освіти система методів має трансформуватися в систему самонавчання, розвитку самостійності, здатності здобувати, переробляти, аналізувати факти, усистемнювати їх і застосовувати для вирішення життєвих, а в перспективі і глобальних проблем. Система методів виховання має перетворитися для кожного учня в систему моральної свідомості, поведінкових форм і норм, здатність морально мислити, аналізувати, узагальнювати, приймати рішення.

Інтенсивнішого перегляду та модернізації (а надто за сьогоденних умов) потребують зміст, форми, методи, педагогічні й освітні технології, адже на практиці має місце пришвидшене опанування всіма суб'єктами освітнього процесу інформаційно-комунікаційних технологій, платформ і ресурсів забезпечення дистанційного здобування знань, що має бути уконтекстнене у формування освітньої культури, інтелектуальне життя, розвиток патріотично-емних сенсів здобувачів освіти [6].

Національно-патріотичне виховання учнівства у процесі опанування основ наук та у позашкільній діяльності є ключовим чинником формування громадянської свідомості, духовної зрілості та соціальної відповідальності молодого покоління. Його результативність зумовлюється єдністю навчального й виховного процесів, інтеграцією національних цінностей у зміст освіти, активним використанням інноваційних технологій та партнерством школи з родиною і громадою.

Сучасна школа повинна виховувати учня не лише як носія знань, а й як громадянина, здатного мислити критично, діяти відповідально, зберігати і примножувати національні традиції, бути готовим до викликів сьогодення. Саме таке виховання формує основу для розбудови сильної, демократичної, європейської України.

Список використаних джерел

1. Величко Н. В. Національно-патріотичне виховання учнів на уроках української мови : навчальний посібник / Н. В. Величко. – Буча, 2022. – 96 с.
2. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : посібник для студентів вищих навчальних закладів / О. І. Вишневський. – Дрогобич : Коло, 2003. – 528 с.
3. Жданкіна А. Педагогічні умови патріотичного виховання учнівської молоді засобами кобзарства / А. Жданкіна // Український педагогічний журнал. – 2022. – № 2. – С. 131–139.
4. Липкань О. Формування основ національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку засобами народознавства / О. Липкань // Педагогічний альманах. – 2021. – № 47. – С. 115–122.
5. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів : зб. наук. праць / за ред. О. М. Овчарук. – Київ : ПТЗО, 2022. – 148 с.
6. Національно-патріотичне виховання учнів початкової школи / М. Пантюк, Т. Пантюк // Молодь і ринок. – 2021. – № 10(196). – С. 72–76.
7. Українські педагоги про національно-патріотичне виховання : збірник матеріалів Всеукраїнського науково-практичного семінару / редкол.: Л. Д. Березівська, С. М. Зозуля, Т. В. Філімонова та ін. – Київ : ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 2016. – 60 с.

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

***Анотація.** У статті висвітлюється проблема патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Розкриваються поняття «патріотизм», «національно-патріотичне виховання». Зазначаються науковці-дослідники, що присвятили роботи проблемі патріотичного виховання, сутності таких понять, як «патріотична свідомість», «любов до Батьківщини».*

***Ключові слова:** Батьківщина; національні обереги, патріотизм, національно-патріотичне виховання, дошкільний вік, старший дошкільний вік.*

Вступ. У формуванні патріотично налаштованої особистості вагомою є роль народних традицій: вони привертають увагу дошкільників до цінностей предків, створюють позитивний настрій, розкривають основи правомірної поведінки, навчають проявляти толерантність щодо всього живого. Проблема виховання патріотизму надзвичайно багатоаспектна через свою інтегративну функцію, тому однаково значуща для всіх ланок освіти, починаючи з дошкільної. Патріотичні почуття не з'являються самі по собі, це результат довготривалого виховного впливу на людину.

Національно-патріотичне виховання дітей – дуже складний за своїм характером процес, який потребує озброєння педагогів дошкільної галузі відповідним методичним інструментарієм і усвідомлення ними потреби та важливості такої роботи саме з дітьми старшого дошкільного віку. Актуальність патріотичного виховання зумовлюється водночас процесом становлення України як єдиної політичної нації. В умовах держави, воно покликане сприяти цілісності, соборності України, що є серцевиною української національної ідеї. При цьому важливо, щоб об'єднання різних регіонів України задля національного відродження, розбудови й вдосконалення суверенної правової держави і громадянського суспільства здійснювалось саме на базі демократичних цінностей, які в свою чергу мають лежати в основі патріотичного виховання [3].

Слід відзначити, що цілісна система формування свідомого громадянина, патріота своєї країни на сучасному етапі остаточно не сформована. Виникає багато питань щодо змісту, засобів упровадження патріотичного виховання та інтеграції його в систему освіти сучасного дошкільного закладу.

Базовий компонент дошкільної освіти в Україні орієнтує, що за основу патріотичного виховання в ЗДО є моральне, естетичне, трудове, розумове виховання маленького громадянина. У процесі такого різнобічного виховання зароджуються перші паростки духовно-моральних патріотичних почуттів[2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про актуальність даного питання серед педагогів. Питанням патріотичного виховання дітей дошкільного віку присвятили свої дослідження сучасні науковці Л.Артемова, А.Богуш, А.Виноградова, Н.Гавриш, Н.Лисенко, Л.Лохвицька, Т.Поніманська та ін. Їхні роботи висвітлюють зміст і методику ознайомлення дітей з українською національною культурою, літературою, мистецтвом; розкривають методичні прийоми ознайомлення дітей з державними і національними символами, побутом, святами, звичаями, обрядами, іграми, народним промыслом[1].

Метою написання статті є дослідження розкриття змісту понять «патріотизм», «патріотичне виховання», «патріотичні почуття», важливість формування патріотичних почуттів у дітей ще з дошкільного віку.

Основна частина. Проблема виховання особистості – одна з найголовніших проблем сучасності, а новому суспільству потрібна нова людина – високоосвічена, інтелігентна, національно свідомою, здатна до саморозвитку, самовиховання та самореалізації в суспільстві, яка керується загальнолюдськими цінностями, глибоко розуміє традиції свого народу та примножує їх.

Патріотичне виховання в теперішні важкі часи, вважаю дуже актуальною темою, тому що коли люди пригнічені кризою та воєнно – політичними умовами, не дуже погані самі по собі, починають говорити, що зараз не час думати про духовне, про культуру, про чесноти. Тож виникає необхідність перемогти таку обивательську свідомість і пріоритетними завданнями є ще з дошкільного дитинства формувати патріотичні почуття шляхом вивчення та нагадування національних цінностей.

Патріотизм — [громадянське](#) почуття, змістом якого є любов до [Батьківщини](#), відданість своєму народу, гордість за надбання національної культури, готовність діяти в інтересах [вітчизни](#) та постати на її захист у разі необхідності[1].

Патріотичне виховання — планомірна [виховна](#) діяльність, спрямована на формування у вихованців почуття [патріотизму](#), тобто доброго відношення до Батьківщини та до представників спільної культури або країни.

До основних завдань патріотичного виховання дітей дошкільного віку належать:

- формування любові до рідного краю (причетності до рідного дому сім'ї, дитячого садка, міста);
- формування духовно-моральних взаємин;
- формування любові до культурного спадку свого народу;

- виховання любові, поваги до своїх національних особливостей;
- виховання почуття власної гідності як представників свого народу;
- формування толерантного ставлення до представників інших національностей, до ровесників, батьків, сусідів, інших людей. [3]

Важливе значення для виховання патріотичних почуттів у дошкільників має приклад дорослих, оскільки вони значно раніше переймають певне емоційно - позитивне ставлення, ніж починають засвоювати знання. Чим більше збагачується такими цінностями досвід дитини, тим значніше авторитет дорослих, які, на думку дитини, відповідають моральним критеріям. [4]

Велику роль патріотичного виховання, у формуванні повноцінно розвиненої особистості, визначають педагоги, що виховують та навчають старших дошкільнят.

Для повноцінного патріотичного виховання використовуються різноманітні методи і форми роботи з урахуванням вікового світосприйняття дітей:

- екскурсії і цільові прогулянки: це можуть бути екскурсії до краєзнавчого музею, до монумента Військової слави і т. д.;
- розповідь вихователя;
- спостереження за змінами у вигляді рідного населеного пункту, за працею людей в дитячому саду і в місті;
- бесіди про рідне місто, країну, її історію;
- показ ілюстрацій, фільмів, слайдів;
- прослуховування аудіо записів, наприклад, Гімну України, пташиних голосів рідного лісу тощо;
- використання фольклорних творів (прислів'їв, приказок, казок, розучування пісень, ігор);
- ознайомлення з продуктами народної творчості (розпис, вишивка тощо);
- знайомство із творчістю видатних поетів, художників, композиторів тощо;
- організація тематичних виставок;
- участь у громадських та календарних святах;
- участь дітей у посильній суспільно-корисній праці.

Базовий компонент дошкільної освіти в Україні орієнтує на опанування знань про нашу державу, виховання поваги до державних символів. Старші дошкільники мають знати прапор, гімн, герб України, назву її столиці, інших великих міст, значущі географічні назви (Крим, Карпатські гори, Дніпро), пам'ятні місця (Тарасова гора у Каневі, Хортиця, заповідник Асканія-Нова тощо). Цій меті підпорядковані заняття «Ми живемо в Україні, ми дуже любимо її», «Пам'ятні місця України», «Рідне місто (село)», «Вулиці нашого міста (села)», «Наш герб» та ін. [6]

Актуальним залишається і проведення бесід з вихованцями про рідне село, країну, її історію («Без верби та калини нема України»; «Хліб усьому голова»; «З бабусиною скрині»; «Дорогами українських народних казок»; «Народні свята українського народу»; «Сила кожної людини – в дружній родині». Бесіда «Вишиванка – код нації»;

Особливого практичного значення у національно-патріотичному вихованні має залучення дітей до різних видів діяльності (виготовлення аплікацій «Вишиванка»; «Прикрасимо посуд для ляльок»; Творче панно з різних матеріалів «Над Україною небо синє»; Виготовлення великоднього оберега; Участь в флешмобі у вишиванках «Я люблю Україну» з учнями навчального закладу; До Дня пам'яті жертв голодомору «Запали свічку»)

Аналіз становлення та розвитку ідей патріотичного виховання, вказує на те, що ця проблема завжди займала одне з провідних місць у вітчизняній педагогічній думці. Упродовж багатьох століть до неї зверталися видатні вчені, педагоги, психологи, філософи, політичні діячі. Але зараз коли Україна переживає дуже складні часи ця тема є найбільш актуальною.

Отже, саме в дошкільному віці коли діти готові до нових знань потрібно закладати елементи національної самосвідомості, пробуджувати любов і повагу до національної мови, традицій, символіки та розвивати усвідомлення своєї приналежності до нації. Від того, як вони будуть сформовані в дошкільні роки дитини, багато в чому залежить увесь її подальший розвиток.

Висновки. В останні роки складовою частиною дошкільного виховання є національно – патріотичне виховання. Метою є ознайомлення дітей з народними традиціями і формування в них кращих якостей національного характеру, прагнення до відродження національної культури.

Виховні завдання мають на меті прищепити дітям насамперед любов до рідного краю, мови, оселі, до Батьківщини, почуття гордості за свій народ, повагу до національної культури, національних звичаїв та оберегів. Пізнаючи традиції, народну мудрість, народну творчість (пісні, казки, прислів'я, приказки, ігри, загадки тощо), розширюючи уявлення про народні промисли (вишивка, петриківський розпис, яворівська іграшка), вони поступово отримують більш-менш цілісне уявлення про втілену в художній і предметній творчості своєрідність українського народу.

Бути патріотом – означає любити материнську мову, свій дім, батьків, природу рідного краю, звичаї, шанувати традиції, людську працю, прагнути не лише зберігати духовні скарби народу, а й примножувати їх. Саме ці завдання і є визначальними у національно - патріотичному вихованні дітей старшого дошкільного віку.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти України URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Богуш А. Українське народознавство в дошкільному закладі. Навч. посіб. К. Вища школа, 2002. 407 с.
3. Дошкільна педагогіка. Навч. посіб. К. Академвидав. 2006. 456 с.
4. Каплуновська О. «Україна – моя Батьківщина». Парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку. О. М. Кривоніс, Дроботій О. Л. Патріотичне виховання в ДНЗ. Х. «Ранок». 2015. 192 с. Левченко Т.Г. Громадянська освіта в ДНЗ. Х. «Основа». 2011. 144 с.

Логвиненко Юлія Володимирівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарної освіти
Комунального закладу Сумський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА ЯК ІНСТРУМЕНТ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ УЧНІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Анотація. У розвідці розглядається проблема громадянської освіти як важливого інструмента формування громадянської ідентифікації учнів у сучасній українській школі. Проаналізовано роль шкільного середовища, учнівського самоврядування, проектної діяльності та співпраці з громадою у формуванні демократичних цінностей, громадянських компетентностей та соціальної активності учнівства. Особливу увагу приділено впливу глобалізаційних процесів на громадянське виховання й окреслено загрози втрати національної ідентичності в умовах глобалізованого простору. Доведено, що громадянська освіта в сучасному освітньому середовищі України є не лише засобом соціалізації, але й чинником зміцнення патріотизму та громадянської відповідальності.

Ключові слова: громадянська освіта, громадянська ідентифікація, школа, демократичні цінності, учнівське самоврядування, глобалізація, громадянські компетентності.

Вступ. Сучасні виклики, що стоять перед українською державою, вимагають від освіти України формування та виховання інтелектуально розвиненої особистості з широким спектром моральних та національних цінностей і переконань, а також відповідального, сумлінного громадянина, патріота з активною громадянською позицією [4]. Сьогодні вкрай необхідно, щоб випускник/випускниця закладу освіти усвідомлювали себе громадянами України, мали сформовані світоглядні орієнтації та за період навчання виробили власну життєву філософію для самореалізації в усіх сферах державного та особистого життя.

Мета статті – розкрити потенціал громадянської освіти як інструмента громадянської ідентифікації учнів у сучасній українській школі та визначити основні чинники, що впливають на цей процес.

Основна частина. Сьогодні школа виступає моделлю тих відносин і процесів, що відбуваються в суспільстві, і є одним із важливих центрів соціалізації особистості. Досвід, отриманий здобувачами освіти у шкільному колективі, формує світогляд, моральні принципи та ціннісні орієнтації учнів у майбутньому.

Інструментами, що сприяють національній ідентифікації особистості, у сучасній школі насамперед являються:

1. Демократична організація шкільного середовища. Шкільна освіта є осердям формування громадянських компетентностей учнівства, тому демократична організація життя шкільної громади заохочується шляхом створення відповідних умов для учнів та вчителів. Це має бути модель спільноти, у якій відображено принципи функціонування демократії.

2. Учніське самоврядування як прототип самоврядування суспільства. Участь в управлінні справами закладу освіти дозволяє учням підготуватися до життя в демократичному суспільстві і сформувати власну демократичну культуру. Основним принципом учнівського самоврядування має бути: «ви придумали – ви зробили – ви оцінили», що вимагає самостійності в обговоренні питань та прийнятті рішень, допомагаючи кожному учаснику усвідомити власну відповідальність за свій вибір та дії. Участь у шкільному самоврядуванні формує соціально активну, гуманну особистість з глибоко усвідомленою громадською позицією. У такий спосіб учні отримують перші навички участі у шкільному самоврядуванні, розвивають навички співпраці, вивчають способи вирішення конфліктів та розвивають лідерські якості та вміння працювати в команді.

3. Активна громадянська участь та проектна діяльність. Громадянська освіта має заохочувати «модель дієвого громадянства». Навчання активної громадянської позиції передбачає опанування навичок і компетенцій, які будуть потрібні молоді, через практику та досвід. Учні можуть набувати соціального досвіду у дитячих та молодіжних громадських організаціях, а також беручи участь у молодіжних соціальних проєктах. Реалізація таких проєктів дозволяє молодим громадянам учитися самостійно вирішувати власні проблеми та розуміти

значення й роль громадянського контролю.

Співпраця з громадою сприяє вихованню активних і відповідальних громадян, допомагаючи учнівству набути корисних соціальних навичок. Громада може сприяти формуванню громадянських компетентностей шляхом проектної діяльності та тісної співпраці з місцевим самоврядуванням. Формування громадянських компетентностей включає знання та їх критичне розуміння, практичні навички, вміння, цінності та поведінкові установки [2].

Постійна робота закладу освіти над розвитком громадянської компетентності учнівства спонукає учнів до самоідентифікації, пропонуючи їм визначити, хто вони є як індивіди, особистості та громадяни [3]. Ідентичність розглядається як система знань індивіда про себе, що конструюється у діалозі.

Громадянська освіта у сучасному закладі освіти орієнтується на формування демократичних цінностей таких як свобода, рівність, відповідальність, соціальна згуртованість, різноманітність, повага, діалог і толерантність.

На формування ідентичності особисті і її поведінку в дорослому житті впливає вибір, який робить особистість, що, своєю чергою, залежить від особистої гідності й совісті. Совість визначається як «внутрішній регулятор людських вчинків» та усвідомлення обов'язків і відповідальності перед людьми [1]. Відтак, розуміння учнями таких категорій як «совість» як першочерговою задаю вчителя.

Глобалізація – визначна риса сучасного світу, що охоплює економічну, культурну, освітню та соціальну та ін. сфери. Вона відкриває широкі можливості для інтеграції української молоді у світовий освітній та культурний простір, розширює горизонти самореалізації та сприяє формуванню глобальної свідомості. Водночас, глобалізація ставить складні виклики перед системою громадянського виховання, оскільки може призводити до послаблення відчуття приналежності до власної держави. Постає ключова проблема: як зробити громадянську освіту ефективним інструментом громадянської ідентифікації учнівства, не допустивши втрати їхньої національної самосвідомості в умовах глобалізації. Саме розвиток громадянської компетентності здобувачів освіти покликана виступати містком між глобальними тенденціями та національною ідентичністю, забезпечуючи учням можливість бути одночасно відкритими до світу і глибоко вкоріненими у власну культуру, оскільки успішна самореалізація учнівської молоді у глобалізованому освітньому просторі не повинна відбуватися за рахунок втрати національної ідентичності.

Висновок. Громадянська освіта в сучасній українській школі є ключовим інструментом для громадянської ідентифікації учнівства, оскільки вона спрямована на формування всебічно розвиненої та соціально відповідальної особистості, готової до активної участі в демократичному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Громадянська освіта та методика її навчання : Підручник для студентів педагогічних закладів вищої освіти / За загальною редакцією Т. В. Бакка, Т. В. Мелешенко. К. : Оріон, 2019. 320 с.
2. Громадянська парламентська просвіта в закладах освіти України. Аналітичний звіт за результатами соціологічного опитування освітян та учнів / Гриньова М., Іванюк І., Паращенко Л. За заг. ред. Паращенко Л. Київ, 2021. 108 с.
3. Єщенко М. Теоретичні засади формування та розвитку громадянських компетентностей. Імідж сучасного педагога. № 1 (190). 2020. С. 98-102. URL: [882577](#).
4. Концепція Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

Манжара Дарина Павлівна,
вихователь дошкільної групи, 2 категорії
Сумська початкова школа №32 Сумської міської ради

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ У ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ГРИ

Анотація. Стаття присвячена розгляду важливості формування національно-патріотичних почуттів у дошкільників через гру. Проаналізовано роль гри як ефективного інструменту для розвитку патріотичних цінностей у дітей дошкільного віку, а також визначено основні методи, що сприяють цьому процесу. Визначено вплив гри на розвиток національної свідомості та любові до Батьківщини, а також обґрунтовано доцільність включення патріотичних елементів у ігрову діяльність дошкільнят.

Ключові слова: національно-патріотичні почуття, дошкільники, гра, патріотизм, національна свідомість, виховання, педагогічні методи.

Вступ. Формування національно-патріотичних почуттів у дошкільників засобами гри зумовлена низкою соціально-педагогічних чинників, що є визначальними для сучасного українського суспільства. В умовах глобалізації, євроінтеграційних процесів та, особливо, військової агресії, що загрожує суверенітету та територіальній цілісності України, гостро постає питання збереження національної ідентичності та виховання свідомих, відповідальних громадян, здатних любити свою Батьківщину.

Національно-патріотичне виховання не є абстрактним поняттям; воно починається з формування найпростіших почуттів: любові до сім'ї, поваги до старших, інтересу до рідної мови, звичаїв, культури та природи свого краю. Саме ці почуття є фундаментом, на якому будується громадянська свідомість у подальшому. І якщо раніше патріотичне виховання асоціювалося переважно зі шкільним віком, то сучасні дослідження в галузі педагогіки та психології доводять, що найбільш сприятливий період для засвоєння базових цінностей — це дошкільний вік. Дитина в цей період емоційно та чуттєво сприймає навколишній світ, а її психіка є надзвичайно пластичною для засвоєння основних моральних і громадянських норм, тому основною діяльністю дошкільника є гра, і саме вона виступає найефективнішим інструментом для засвоєння складних ідей. Завдяки грі діти не просто запам'ятовують факти про Україну, а проживають певні ситуації, моделюють суспільні відносини, усвідомлюють значення символів та традицій

Таким чином, актуальність дослідження полягає в науковому обґрунтуванні та розробці методичного інструментарію для формування національно-патріотичних почуттів у дошкільників через їхню провідну діяльність — гру. Це дозволить ефективно інтегрувати патріотичне виховання в освітній процес, забезпечуючи формування нової генерації українців, які люблять і цінують свою Батьківщину, знають її історію та культуру, і готові стати її гідними громадянами.

Основна частина. У дошкільному віці національно-патріотичні почуття — це не про абстрактні ідеї, а про конкретні емоції та переживання, доступні дитячому розумінню, патріотизм у дошкільному віці починається з:

- Любові до сім'ї та дому, це перше й найважливіше почуття. Дитина вчиться любити своїх рідних, пишатися ними, відчувати себе захищеною та важливою частиною родини. Це стає фундаментом для любові до більшої спільноти.
- Поваги до свого міста/села та рідної природи, дитина вчиться помічати красу довкола — у своєму дворі, на вулиці, у парку. Вона впізнає рідні місця, розуміє, що це її дім, і вчиться піклуватися про нього (наприклад, не смітити, садити квіти).
- Ідентифікації з рідною мовою та культурою. Патріотизм проявляється у сприйнятті мелодійності рідної мови, зацікавленості народними казками, піснями, традиціями. Дитина дізнається про свята, народні ігри, символи (вишиванка, рушник, вінок) і вчиться їх шанувати. Це формує її культурну ідентичність.
- Відчутті гордості за народні символи, діти починають розрізняти й поважати державні символи, такі як прапор і герб. Це відбувається через ігрову діяльність: дитина може малювати прапор, будувати вежі синього й жовтого кольорів, що асоціюється з повагою до країни.

Отже, патріотичні почуття у дошкільника — це комплекс емоцій, які формуються через безпосередній досвід. Це любов до конкретних речей (рідної мови, пісні), людей (сім'ї, друзів) і місць (дому, дитячого садка), що закладає основу для усвідомлення себе частиною великого українського народу.

Тому і Базовий компонент дошкільної освіти орієнтований на збагачення виховних традицій українського суспільства сучасними досягненнями та прогресивними світовими тенденціями у сфері освіти, в його основу покладено ідеї про патріотичне і громадянське виховання, однією із ключових компетентностей дошкільнят визнано соціально-громадянську [1].

Дошкільний вік — це період інтенсивного психічного розвитку, який має свої особливості. Дитина в цей час сприймає світ емоційно та чуттєво, а не логічно. Її мислення є наочно-образним, що означає, що вона оперує образами, картинками, а не абстрактними поняттями [2, с.39]. Отже, саме через гру дитина пізнає соціальний світ, дитина відтворює в грі дії та взаємини дорослих. Вона «грає» в сім'ю, вихователя, лікаря, що дозволяє їй засвоїти соціальні ролі та норми поведінки. Гра впливає на формуванні цінностей. У грі діти вчаться домовлятися, ділитися, допомагати одне одному. Це закладає основи для емпатії, поваги та співпраці — ключових компонентів громадянської свідомості.

Гра — це тренувальний майданчик для життя. Дитина приміряє на себе різні ролі, що допомагає їй зрозуміти свої почуття та навколишній світ, отже моделює поведінку [4].

Гра є найефективнішим інструментом для патріотичного виховання, оскільки:

- відповідає віковим особливостям дошкільника, дитина вчиться, не усвідомлюючи цього;
- це емоційне залучення: Гра викликає позитивні емоції, а засвоєння матеріалу відбувається легше та міцніше, коли воно пов'язане з приємними переживаннями. Наприклад, граючи в «Подорож Україною», дитина не просто запам'ятовує назви міст, а відчуває захоплення від відкриття нового;
- це активна взаємодія: На відміну від пасивного слухання, гра вимагає від дитини активної участі, творчості та ініціативи;
- це зв'язок абстрактного з конкретним: Через гру, абстрактні ідеї (любов до Батьківщини, повага до традицій) набувають конкретних, зрозумілих для дитини форм. Гра в «Українську родину» перетворює поняття «традиція» на дії: співання колискової, вишивання рушника тощо [3, с.127].

Таким чином, гра є не просто розвагою, а потужним психолого-педагогічним засобом, що дозволяє формувати патріотичні почуття на емоційному та поведінковому рівнях, що є запорукою їх міцності та усвідомленості.

Для формування національно-патріотичних почуттів у дошкільників я використовую різноманітні ігрові методики, що охоплюють різні види ігор. Це дозволяє зробити процес виховання цікавим і всебічним.

Використання сюжетно-рольових ігор, дозволяє дітям імітувати доросле життя, приймаючи на себе ролі та відтворюючи певні ситуації, наприклад:

- гра «Українська родина»: діти розподіляють ролі мами, тата, бабусі, дідуся, дитини. У процесі гри вони відтворюють традиційні сімейні обряди: готування борщу, співання колискових, читання українських казок. Це формує почуття приналежності до сім'ї та повагу до традицій;
- гра «Ми - захисники України»: діти «будують» фортеці, «охороняють» свій дитячий садок. Така гра допомагає усвідомити важливість захисту своєї землі, виховує сміливість, взаємодопомогу. Важливо наголошувати не на агресії, а на героїзмі та благородстві;
- гра «Гостинна Україна»: Діти грають ролі господарів та гостей. Вони готують символічні «частування» (наприклад, пиріжки з тіста), зустрічають «гостей» (ляльок чи інших дітей), співають українські пісні. Це виховує гостинність і гордість за рідну культуру.

У своїй роботі, використовую дидактичні ігри, які спрямовані на засвоєння конкретних знань у ігровій формі: «Знайди пару: Українська символіка», «Збери вишиванку», «Подорож Україною» та інші.

Особливу увагу приділяю знайомству вихованців з народними рухливими іграми та забавами. Ці ігри передаються з покоління в покоління, сприяють фізичному розвитку та допомагають відчувати себе частиною народних традицій, серед яких гра «Подоланочка», гра «Хвостик» та інші.

Застосування цих ігрових методів дозволяє органічно вплітати патріотичне виховання в повсякденну діяльність, перетворюючи його з обов'язку на захоплену та природну частину життя дошкільника. З власного досвіду та проаналізувавши дослідження з даної теми, пропонуємо наступні поради для вихователів для ефективної реалізації завдань з національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку засобами гри:

1. Починайте з малого. Не варто одразу переходити до складних концепцій. Патріотизм для дошкільника — це любов до дому, родини, міста. Почніть із простих ігор, які допомагають дітям відчувати зв'язок із їхнім найближчим оточенням.
2. Використовуйте різні види ігор, враховуючи вікові особливості дітей.
3. Створюйте ігрове середовище та влаштовуйте «театральні» постановки.
4. Будьте прикладом, ваша власна зацікавленість і любов до української культури є найважливішим «інструментом» у цьому процесі. Діти вчать, наслідуючи дорослих, співпрацюйте з батьками.

Висновок. Підсумовуючи, вище сказане можна зробити висновок, використання гри як провідної діяльності дошкільника дозволяє інтегрувати складні ідеї патріотизму в доступну та зрозумілу для дитини форму. Завдяки цьому процес виховання відбувається природно, без примусу, викликаючи позитивні емоції та інтерес.

Саме гра, має ряд переваг серед інших видів діяльності дитини:

1. Натуральність та емоційність: Діти через гру вчать діяти в умовах, наближених до реального життя, але у безпечній та комфортній атмосфері.
2. Активне залучення: Гра стимулює активну участь дітей, що забезпечує глибоке засвоєння матеріалу, а також покращує соціальну взаємодію.
3. Залучення до традицій і культури: Через ігри діти ознайомлюються з національними традиціями, обрядовими святами, історичними подіями, що формує у них почуття гордості за свою країну.
4. Інтерактивний підхід: Ігри можуть поєднувати різні форми діяльності (ручну працю, малювання, пісні, танці), що дозволяє враховувати індивідуальні особливості дітей.

Національно-патріотичне виховання є важливим аспектом у формуванні особистості кожної дитини. Оскільки саме в ранньому віці закладаються основи світогляду, важливо, щоб дошкільники мали змогу ознайомитися з поняттями національної гідності, любові до рідної землі та гордості за свою культуру.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти України URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Васильєва Т. О. Психологія розвитку дітей дошкільного віку. Київ: Видавництво «Шкільний світ». 2018. 126 с.
3. Дмитренко Т. І. Методика виховання патріотичних почуттів у дітей дошкільного віку. Харків. Олександр, 2019. 213с.
4. Задорожна Ю. та Тодосієнко Н. Л., Формування національно-патріотичних почуттів у дітей середнього дошкільного віку засобами української народної казки URL: https://library.vspu.net/items/08194133-7364-43aa-aae5-615e0b9932e4?utm_source=chatgpt.com

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ – ПРОБЛЕМИ ТА ЗАВДАННЯ

Анотація. У статті розглянуто роль і потенціал позашкільної освіти в контексті військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді.

Ключові слова: військово-патріотичне виховання, форми, методи, здобувачі позашкільної освіти, формування, активність, процес, якість, методика.

Постановка проблеми: Порушення територіальної цілісності Української держави, бойові дії на сході України не залишили осторонь систему військово-патріотичного виховання учнівської молоді закладів освіти і вимагають пошуку й дослідження ефективних форм і методів організації та проведення військово-патріотичного виховання в складних сучасних умовах. Це пов'язано з тим, що система військово-патріотичного виховання безпосередньо зв'язана з обороноздатністю держави, освітою, культурним та духовним розвитком суспільства. Віддзеркалюючи соціальний, економічний, оборонний, культурний і духовний потенціал української держави, військово-патріотичне виховання особистості виступає як особлива, історично обумовлена форма соціальної практики, яка містить ідеологічні, навчально-методичні, програмно-нормативні, теологічні та організаційно-педагогічні складові, покликані задовольнити потребу суспільства у військово-патріотичному вихованні молоді на національних традиціях українського народу. У період війни, яку російська федерація розв'язала і веде проти України, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді - формування нового українця, що діє на основі національних та європейських, цінностей [2].

Необхідність актуалізації проблеми військово-патріотичного виховання зумовлена зниженням інтересу молоді до організації і проведення військово-патріотичних заходів у зв'язку з дією сильніших факторів (телебачення, комп'ютерні ігри тощо) й недостатньою кількістю гуртків військово-патріотичного напрямку в закладах позашкільної освіти; відсутністю організованої оборонно-масової та спортивної роботи за місцем проживання школярів і недоліками впровадження в закладах освіти сучасних форм військово-патріотичного виховання молоді; відставанням наукових розробок з військово-патріотичного виховання, відсутність інноваційних навчальних програм для діяльності гуртків військово-патріотичного напрямку; недостатня кількість професійних фахівців для організації гурткової роботи.

Фахівці галузі військово-патріотичного виховання визначили, що на сучасному етапі розвитку теорії і практики військово-патріотичного виховання особистості існує низка суперечностей між соціальним замовленням на формування й розвиток військово-патріотичного виховання майбутнього суб'єкта громадянського суспільства та досконалістю навчально-методичної бази його забезпечення; зростанням вимог щодо рівня професійної підготовки майбутніх керівників гуртків військово-патріотичного напрямку та рівнем їхньої готовності до професійної діяльності в закладах позашкільної освіти; потребою в підвищенні ефективності функціонування системи військово-патріотичного виховання здобувачів освіти і недосконалістю її окремих складових; можливостями педагогічного управління процесом військово-патріотичного виховання особистості та рівнем теоретичної і методичної підготовки керівників гурткової роботи.

Дослідження проблеми військово-патріотичного виховання учнівської молоді закладів позашкільної освіти ґрунтується на концептуальних положеннях про те, що на зміст військово-патріотичного виховання невинно впливає динамічний розвиток сучасної освіти, суспільства, держави [2]. Це вимагає нових поглядів на зміст, форми та методи військово-патріотичного виховання особистості, які мають розвиватися, змінюватися й удосконалюватися відповідно до соціальних, моральних, естетичних, фізичних, культурних і духовних потреб здобувачів освіти, як суб'єктів громадянського суспільства. Розвиток їхнього фізичного стану та сформованість військово-патріотичної вихованості має відповідати сучасним вимогам теорії і методики виховання й знаходитися в стані постійного руху, який сприяє формуванню всебічно розвиненої особистості з високими патріотичними й моральними якостями та фізичними здібностями, які є домінуючими в розвитку цінностей патріотизму та військово-патріотичного виховання сучасної молоді.

Зміст військово-патріотичного виховання здобувачів освіти має спрямовуватися на формування в них ключових компетентностей: *соціальних* (здатність до співпраці в процесі військово-спортивних ігор, туристських походів місцями бойової слави українського народу, розв'язання життєвих проблем, взаєморозуміння та взаємодопомоги, соціальної активності, формування фізичних якостей, основ здорового способу життя), *мотиваційних* (формування громадських і особистісних уявлень про престижність військово-патріотичної діяльності, високого рівня здоров'я та фізичної підготовленості, здатність до навчання) та *функціональних* (здатність до оперування знаннями про закономірності військово-патріотичного виховання, знаннями з історії

козацьких єдиноборств, фізичного виховання та туризму, розвиток морально-вольових і фізичних якостей, військово-прикладних навичок і, відповідно до вікових особливостей учнів, засвоєння термінологічних та методичних компетентностей), які віддзеркалюють ієрархію вимог до військово-патріотичного та фізичного виховання здобувачів освіти у процесі позакласної роботи, що поступово розширюється і вдосконалюється.

Військово-патріотичне виховання учнівської молоді має бути таким, щоб у ньому прищеплювалися інноваційні методики, спрямовані на виховання в дітей та учнівської молоді мотивів, потреб і звичок підвищення військово-прикладних умінь і навичок та фізичної підготовленості під час занять гуртках закладів позашкільної освіти. Цей підхід буде сприяти формуванню у здобувачів позашкільної освіти позитивної мотивації до військово-патріотичного виховання в процесі гурткової роботи, участі у Всеукраїнській дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура») [3], [5].

Педагогічне керівництво військово-патріотичним вихованням має здійснюватися на основі консультативно-рекомендаційного характеру, що стимулює творчу ініціативу учнівської молоді в організації та проведенні різних форм цієї роботи в дитячому творчому об'єднанні.

Таким чином, у зв'язку з розбудовою незалежної Української держави і її Збройних Сил за новими принципами, викладеними у Законі «Про оборону України», виникла нагальна потреба в розробці нової системи військово-патріотичного виховання допризовної молоді [1]. Це потребує нового підходу й до визначення сутності, змісту й завдань військово-патріотичного виховання. У Концепції допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді його завданнями є: формування почуття патріотизму, любові до свого народу, його історії, культурних та історичних цінностей; виховання громадянських почуттів і свідомості, поваги до Конституції і законів України, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи; формування здібностей до аналізу зовнішньої та внутрішньополітичної обстановки, вміння на цій основі самостійно адекватно оцінювати події й підтримувати належну обороноздатність країни; формування прагнення до оволодіння військовими знаннями, досягнення відповідного рівня фізичної підготовки та витривалості; підвищення престижу військової служби, військової професійної орієнтації молоді, формування й розвиток мотивації, спрямованої підготовку до захисту Української держави й служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях у складних сучасних умовах [2, п.3].

Висновки. Впровадження в практику роботи та реалізація завдань військово-патріотичного виховання в закладах позашкільної освіти дозволяє правильно сформулювати сутність і зміст поняття «військово-патріотичне виховання в процесі позашкільної освіти»; визначити мотивацію здобувачів освіти до занять в гуртках військово-патріотичного виховання; підвищити рухову активність, фізичну підготовленість та фізичний розвиток старшокласників у процесі проведення військово-спортивних ігор, туристських походів місцями бойової слави українського народу; уміло застосовувати засоби військово-патріотичного виховання в процесі популяризації здорового способу життя; сформувати в учнівської молоді уміння й навички регулярно займатися в гуртках та військово-патріотичних об'єднаннях за місцем проживання.

Ефективність роботи педагога з реалізації завдань військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді підтверджує актуальність військово-патріотичного виховання, адже без виховання дітей на історичних старожитностях рідного народу, його героїчному минулому від сивої давнини до сьогодення неможливо виховати майбутнього громадянина цивілізованої держави. Завдяки патріотичному вихованню в дітей реалізуються природні задатки, формується такий склад психіки, мислення і світогляду, що передбачає гордість за свій народ, його історію, продовжується духовна єдність поколінь і безсмертя нації. патріотизм є основою існування держави, а патріотичне виховання – основним елементом формування сучасного свідомого державницького громадянського суспільства. Неможливо розбудувати українську державу без визначення стратегії, яка має базуватись на історичних підвалинах, ментальних особливостях, культурних надбаннях українського народу. Військовий, педагог, вчитель і лікар – наріжні камені державності, втілення людиноцентричного підходу до формування соціального середовища, в якому центральне місце належить людині [4].

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про оборону України» {Абзац четвертий частини третьої статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом № 808-IX від 17.07.2020} [Електронний ресурс]// - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>
2. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України та заходи щодо її реалізації до 2025 року, затверджена наказом Міністерства України і науки України від 06.06.2022 № 527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641» [Електронний ресурс]// - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>
3. Наказ Українського державного центру національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді від 15.04.2020 № 45-А «Про затвердження Методичних рекомендацій з організації роботи в куренях Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура») [Електронний ресурс]// - Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1TR0460KIOO-fNvu2t6vZPbfENauz0OTX/view>

4. Петков С.В., Попков Б.О. Патріотичне виховання в Україні в умовах воєнного стану. Генеза національної стійкості крізь призму наукових досліджень //Ліра-К. – 2025.

5. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2018 р. № 845 «Деякі питання дитячо-юнацького військово-патріотичного виховання» - (Офіційний вісник України, 2018 р., № 84, ст. 2769)

Сапухіна Олена Василівна,
завідувачка інструктивно-методичного відділу
Центру науково-технічної творчості молоді Сумської
міської ради

НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МУЗЕЮ ТЕХНІКИ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ІНСТИТУТУ

У статті розглядається діяльність музею техніки, що функціонує на базі закладу позашкільної освіти. Автор наголошує на важливості музеїв як соціокультурних установ, що зберігають історичну спадщину та активно впливають на сучасне суспільство в умовах воєнного часу. Описується трансформація роботи музею після повномасштабного вторгнення. Підкреслюється унікальність цього музею. Розповідається про основні експозиційні розділи, згадуються плани щодо створення нових тематичних виставок і проєктів, які відображають сучасні виклики, зокрема інформаційну війну. Стаття підсумовує важливість створення національно-спрямованого освітнього середовища.

Ключові слова: музей, музей техніки, екскурсія, освіта, технічна спадщина, науково-технічна творчість, радіоелектроніка, дистанційна робота, патріотичне виховання.

Музей — це складний соціокультурний інститут, що виконує не лише функцію збереження історико-культурної спадщини, а й активно бере участь у її інтерпретації та трансформуванні відповідно до запитів суспільства. Сучасна музеологія розглядає музей як динамічний простір взаємодії, де артефакти минулого стають каталізаторами для осмислення сьогодення та формування майбутнього. В умовах глобальних криз, таких як повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року, роль музеїв набуває фундаментального значення. Вони перетворюються на центри національної ідентичності, місце взаємодії культур[2]. Ці трансформації вимагають від музейних інституцій гнучкості, інноваційних підходів та здатності до швидкої адаптації.

Діяльність позашкільного музею техніки, що функціонує на базі Центру науково-технічної творчості молоді Сумської міської ради, є прикладом успішної реалізації освітньо-виховного потенціалу музейної справи. Цей музей є важливим осередком для навчання та виховання підростаючого покоління, забезпечуючи доступ до унікальної колекції, що ілюструє розвиток світової та вітчизняної технічної спадщини. Унікальність музею підкреслюється його статусом — він єдиний технічний музей у Сумській області.

Концепція музею ґрунтується на ідеях відомого музеєзнавця Ф. Вайдахера, який вважав, що музеї мають допомагати людям «краще зрозуміти себе та своє місце у цьому світі» [1, с. 16]. В умовах війни, коли відбувається цілеспрямоване знищення культурної спадщини, ця місія стає особливо актуальною. Музей протистоїть спробам стерти історичну пам'ять, стверджуючи, що «з минулого народжується майбутнє».

Експозиція музею техніки, що спеціалізується на історії радіоелектроніки, є результатом багаторічної роботи. Вона еволюціонувала з невеликого куточка техніки, що існував у гуртку «Радіоелектроніки та приладобудування». Сьогодні музейний фонд систематизовано у дев'ять експозиційних розділів, які охоплюють ключові етапи розвитку:

- Радіоелектронні прилади: від перших радіостанцій до сучасних комунікаційних систем.
- Звукозаписуюча та звуковідтворююча апаратура: від фонографів та грамофонів до магнітофонів та сучасних цифрових пристроїв.
- Побутові телевізори: демонстрація еволюції від лампових моделей до сучасних дисплеїв.
- Обчислювальна техніка: відображення історії комп'ютерів, починаючи від арифмометрів і закінчуючи персональними ЕОМ.

Сучасні виклики вимагають від музею активного впровадження нових форм науково-освітньої роботи. У період пандемії та війни музей перейшов на гібридний формат роботи, поєднуючи традиційні екскурсії з дистанційними формами.

Дистанційні формати: створення відеоекскурсій та їх розміщення на офіційному сайті, у соціальних мережах та на YouTube, що забезпечує доступ до експозиції для широкої аудиторії, незалежно від її фізичного місцезнаходження.

Інтеграція в освітній процес: експонати музею є основою для практичних занять та дослідницької роботи в гуртках «Радіоелектроніка та приладобудування», «Фізика», «Математика», «Колективна радіостанція», «Спортивна радіопеленгація» та «Екскурсоводи музею». Це дозволяє учням не тільки вивчати теорію, а й знайомитися з «живою історією» техніки.

Військові дії стимулювали переосмислення існуючих експозицій та розробку нових, патріотично орієнтованих проєктів:

- «Наша перемога»: цей розділ, що презентує радіоелектронні прилади часів Другої світової війни, набув нового звучання. Він ілюструє, як старі технології (польовий телефон ТА, танкова радіостанція 10-РТ) заклали основи для сучасної військової техніки. Цей проєкт підкреслює важливість поєднання мужності воїнів із глибокими технічними знаннями.

- Проєкт «Шлях до мрії»: ініційований вихованцями, він має на меті показати еволюцію техніки від перших лампових телевізорів до сучасних інформаційних технологій. Це дослідження ролі медіа як інструменту в інформаційній війні.

- Проєкт «Крізь час» поєднує активну співпрацю гуртків «Юні екскурсоводи» та «Відеоаматорство», має на меті створення короткометражного відеофільму, що окреслює розвиток техніки від перших лампових телевізорів, електронно-обчислювальних машин до сучасних приладів, інтернету, як потужної зброї у інформаційній війні.

- Проєкт «Куточок науки» спрямований на формування інтересу в учнівської молоді до технічних наук, поєднання освітньої та дослідницької діяльності, популяризації досягнень радіоелектроніки і сучасних технологій.

- Спільний проєкт «Техніка в об'єктиві»: співпраця з фотостудією «Ми» спрямована на створення серії патріотичних світлин, що поєднують історичні експонати з сучасним художнім баченням.

Місія музею техніки полягає у створенні життєтворчого освітнього середовища, що забезпечує змістовне дозвілля та сприяє формуванню науково-технічної культури учнів. Діяльність музею не тільки знайомить з історією техніки, а й виховує повагу до минулого, дбайливе ставлення до наукової спадщини та формує прагнення до інноваційного розвитку своєї Батьківщини.

Список використаних джерел

1. Вайдакер Ф. Загальна музеологія: посіб. /Ф.Вайдакер/ Перекл. З нім.В. Лозинський, О. Ланг, Х. Назаркевич. Львів: Літопис, 2005. 546с.
2. Сурмач О.І. Музей як соціокультурне явище сучасного суспільства. URL:https://otherreferats.allbest.ru/culture/00795624_0.html (дата звернення: 11.05.2022).

Турченко Юлія Олександрівна,
Учитель історії, керівник гуртка
“Історичне краєзнавство”
Бездрицького ліцею
Бездрицької сільської ради
Сумського району Сумської області

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Процес формування національної свідомості українців ніколи не втрачав своєї актуальності досліджень у будь-які історичні періоди. Адже сформована національна свідомість народу безумовно і є його ядром, об'єднавчим центром, ключовою сутністю його ментальності. А у період воєнного стану, російської агресії, дослідження основних напрямів формування національної свідомості українців, безумовно, несе виняткове сенсове навантаження для українського народу. Воно набуває ключового історичного значення.

Аналіз актуальних досліджень. До дослідження поняття «національна свідомість» та спорідненого з ним - «національна самосвідомість» останнім часом у своїх публікаціях зверталися такі дослідники, як Б.Розумний, О.Лемак, М.Боришевський, І. Бех, М.Качур, І.Лиховид.

Метою статті є проведення аналізу впливу різних напрямів діяльності на формування національної свідомості молоді, з'ясування сильних та слабких сторін у процесах здійснення національно-патріотичного виховання із врахуванням сучасних історичних реалій, визначення ролі краєзнавчої роботи як одного із напрямів формування національної свідомості на прикладі діяльності роботи гуртка «Історичне краєзнавство» в Бездрицькому ліцеї.

Виклад основного матеріалу. Формування національної свідомості є надзвичайно важливим фактором консолідації суспільства та розвитку держави. Процес об'єднання українців в єдине ціле, мобілізація їхніх життєвих ресурсів, подолання певних розбіжностей у світосприйнятті жителів різних регіонів України - це ті завдання, які постали перед нашою державою у час російсько-української війни.

Що ж ми розуміємо під поняттям «національна свідомість»? Енциклопедія сучасної України тлумачить національну самосвідомість як цілісну систему духовних феноменів нації, які, сформувавшись у процесі її історичного розвитку, відображають основні засади її буття. [2]

Тобто, національна свідомість — це складне багатогранне явище, яке формується протягом століть і являє

і стає рушійною силою розвитку націй. Вона виражає спільність історичної долі, мови, культури, цінностей та прагнень людей, об'єднаних в одну спільноту.

В непростих історичних реаліях сьогодення ми повинні докласти якомога більше зусиль, щоб пришвидшити процеси формування національної ідентичності в усього українського народу. Адже зараз Україна переживає історичний злам, що може призвести як до максимального вираження патріотизму, національної свідомості, національної ідентичності, так і до певного розчарування в національній ідеї, флешбеків русифікованого минулого, прийняття нав'язаних ідей стороною ворога, під прикриттям прагнення вставлення миру в Україні.

Особливо вразливою категорією залишається молодь. Все частіше трапляються випадки вербування неповнолітніх російськими спецслужбами. Дуже важливо не втратити віру молодого покоління в національну ідею. Треба максимально зробити все, щоб національна свідомість української молоді невпинно формувалася та зростала у прогресі. Тому зараз перед нами постає проблема радикальної перебудови у сфері виховання, з метою формування нового типу українця та врахування допущених попередньо недоліків та прорахунків у сфері національно-патріотичного виховання.

У червні 2022 року Міністерством освіти і науки була затверджена Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України та заходи щодо її реалізації до 2025 року. Саме цим документом визначено стратегію цілеспрямованого процесу виховання дітей та молоді, яка має реалізуватися шляхом комплексної співпраці органів влади, закладів освіти, громадських об'єднань та інших інститутів. [6] Тобто формування національної свідомості молодого покоління - це складний, багатокomпонентний процес, що має базуватися на повній взаємодії батьків і дітей, учнів та вчителів, вихованців та керівників гуртків, а також до цієї взаємодії мають підключатися представники органів влади, громадські організації, засоби масової інформації.

Основні напрями формування національної самосвідомості охоплюють родинно-сімейне, мовне, патріотичне, історичне, краєзнавче, громадянське, культурно-мистецьке виховання. Але слід акцентувати на тому, що найважливіші компоненти національної свідомості закладаються саме в родині, а потім вже в закладах освіти та в закладах позашкілля.

У дитини з раннього віку мають формуватися уявлення про свою сім'ю та свій рід як про сакральне явище. Батьки повинні намагатися зберігати народні традиції, знайомити з ними дітей, долучати їх до вивчення свого родоводу, навчати любити свою Батьківщину та пишатися нею. Не менш важливим залишається мовне виховання, яке також закладається в родині: повага до української мови як мови державної, використання її у побуті, дотримання культури мовлення - все це є надзвичайно важливими аспектами у формуванні національної свідомості.

Культурно-мистецьке виховання також є важливим напрямом формування національної самосвідомості молодих українців. Тому зараз, як ніколи, важливо популяризувати споживання української музики, української нової літератури, українського сучасного кінематографа, заохочувати відвідини мистецьких виставок та галерей сучасних українських художників.

Патріотичне виховання має здійснюватися на усіх етапах розвитку особистості, його основи, як ми вже з'ясували, закладаються в родині, а далі до цього процесу долучаються освітні та позашкільні заклади. Надзвичайно велике значення для формування національної свідомості має вивчення у школі історії України. У рамках здійснення національно-патріотичного виховання для учнів молодшої школи відбувається якоюсь мірою хаотичне та епізодичне вивчення історії України на уроках дисципліни «Я досліджую світ». Але насправді треба усвідомлювати, що цього навряд чи достатньо для розбудови міцних підвалин національної свідомості у дитини молодшого шкільного віку. У основній та старшій школі, тоді коли учні вже дійсно готові до ґрунтовного усвідомлення та сприйняття державотворчих процесів України в контексті її історичного минулого, слід звернути увагу на те, що програми МОН передбачають недостатню кількість годин вивчення історії України, що варіюється у 1-1,5 години на тиждень.

Краєзнавство також є надзвичайно важливим компонентом національно-патріотичного виховання та суттєвим напрямом формування національної свідомості. Але для нього у навчальних програмах вивчення історії майже не виділяється програмового часу. Тому саме тут у пригоді можуть стати гуртки краєзнавчого спрямування, що діють у закладах освіти та позашкільних закладах. За умови вдалого функціонування таких гуртків краєзнавство стає засобом збереження пам'яті народу, спадкоємності національних традицій.

У Бездрицькому ліцеї особлива увага приділяється національно-патріотичному вихованню як одному із засобів формування національної свідомості. Ця спрямованість закладу прослідковується і в урочній системі ліцею і в позакласній його роботі. Належним чином, з необхідними акцентами, спрямованими на формування національної свідомості у молодого покоління, відбувається викладання програмового матеріалу на уроках історії України, громадянської освіти, основ правознавства. Також викладачі закладу регулярно проводять заходи, виховні години, бесіди патріотичного спрямування, залучають учнів до акцій, спрямованих на допомогу та моральну підтримку воїнів ЗСУ, знімається та поширюється соціальними мережами патріотичний контент.

Адміністрація, педагоги та усі працівники ліцею власним прикладом демонструють свою патріотичну позицію: залучаються до плетіння маскувальних сіток, зборів консервації та інших харчових продуктів, теплих речей, шарпеток та інших предметів одягу для захисників, регулярно підтримують грошові збори на потреби

армії. За можливості до цього усього залучається і батьківська громада закладу. У 2023-2024 навчальному році, поки це дозволяла безпекова ситуація, Бездрицький ліцей провів масовий благодійний ярмарок, до якого були залучені не тільки вчителі та учні навчального закладу, а й усі мешканці с.Бездрик, які виявили бажання долучитися до збору коштів, щоб закрити військовий збір.

Окремо проводиться робота, яка має сприяти формуванню патріотичної свідомості учнів ліцею, у рамках активної діяльності шкільного гуртка «Історичне краєзнавство». Вихованці гуртка під керівництвом свого наставника здійснюють пошукову роботу, яка стосується історії та видатних осіб рідного краю, що проводиться у рамках пошукових краєзнавчих експедицій місцевого значення, збирають та складають легенди про виникнення села Бездрик, пишуть науково-дослідні роботи про маєток та родину місцевих поміщиків - Алфьорових, готують матеріали до молодіжних конференцій про подвиги сучасних героїв війни, мешканців та уродженців с.Бездрик. Також вихованці гуртка залучаються до написання творчих робіт про події історії рідного краю, про видатних історичних постатей в історії України та рідного краю. Окремим напрямом діяльності є збирання спогадів, відео- та фотоматеріалів серед учнів ліцею про життя у селі Бездрик у перші дні російського широкомасштабного наступу та у час окупації частини Сумщини. Коли дозволяє безпекова ситуація, ми залучаємо гуртківців до екскурсійної діяльності. Наші вихованці мають змогу знайомитися з історичними сторінками рідного краю, культурними й матеріальними цінностями українського народу, відвідуючи Сумський краєзнавчий музей. Також керівниця шкільного гуртка влаштовує мініекскурсії у контексті знайомства з історичними забудовами по вулицях Соборній та Воскресенській у місті Суми. Учасники гуртка «Історичне краєзнавство» мали змогу відвідати приватний музей нового типу «Причал Одиссея», де учні у доступній формі змогли познайомитися з незвичайними артефактами Сумщини.

Усе це, безумовно, підвищує зацікавленість учнів історичним минулим рідного краю, формує усвідомлення того, що наш край має глибоку козацьку історію, і нам є ким і чим пишатися, враховуючи як героїв давнини, які заклали фундамент Сумської фортеці, так і героїв нашого сьогодення, які боронили й продовжують боронити Сумський форпост.

Висновки. Отже, процес формування національної самосвідомості є багатокомпонентним, та передбачає не тільки національно-патріотичне, а й родинно-сімейне, мовне, історичне, громадянське, культурно-мистецьке, краєзнавче виховання. І найважливіші його компоненти закладаються саме в родині, а далі до цього процесу долучаються освітні та позашкільні заклади, ЗМІ, громадськість. Тому дуже важливо саме зараз, у цей непростий для України історичний період, ще раз звернути увагу на усі слабкості у наявній системі патріотичного виховання, врахувати їх й надати цьому процесу посиленої потужності.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Проблема патріотизму в сучасному науковому осмисленні / Директор школи, ліцею, гімназії. – 2015. – № 4/5. – С. 6– 12.
2. Енциклопедія сучасної України: <https://esu.com.ua/article-71054>
3. Качур М. М. Поняття "патріотизм" в українській науковій педагогічній думці / М. М. Качур // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. - 2013. - № 6. - С. 54-61. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2013_6_9
4. Лемак О.В. Національна самосвідомість як найбільш пріоритетний суб'єкт забезпечення національної безпеки. Режим доступу: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/01/13.pdf>
5. Лиховид І. Як виховувати в учнів національну свідомість і яка в цьому роль шкільної освіти. Режим доступу: <https://nus.org.ua/2024/11/21/yak-vyhovuvaty-v-uchniv-natsionalnu-svidomist-i-yaka-v-tsomu-rol-shkilnoyi-osvity/>
6. Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 № 527 «Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України», «Заходи щодо реалізації Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року» <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>

Цінько Світлана Василівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
директор Комунальної установи
«Центр професійного розвитку
педагогічних працівників»
Глухівської міської ради
Сумської області

ЛІТЕРАТУРА ЯК ДЗЕРКАЛО ЕПОХИ: ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ УЧНІВСТВА ЧЕРЕЗ ХУДОЖНІЙ ТЕКСТ

Анотація. У статті розглядається роль художньої літератури в процесі формування патріотизму школярів. Проаналізовано теоретичні підходи до взаємозв'язку літератури, національної ідентичності та виховання. Наведено приклади щодо використання літератури як інструмента патріотичного, критичного та етичного виховання.

Ключові слова: література, художній текст, патріотизм, національна ідентичність, виховання, освітні практики, шкільна програма, педагогіка, виховання.

Література завжди була одним із найвагоміших джерел формування суспільної свідомості. Вона не лише відображає умови життя й цінності певної епохи, але й формує уявлення наступних поколінь про себе, свій народ і державу. У контексті школи художній твір виконує подвійну функцію: *інформаційно-історичну* (ознайомлення з минулим і культурою) та *виховну* (формування установок, емоцій, етичних норм). Для сучасної України питання ролі літератури у формуванні патріотизму учнів набуває особливого значення.

Мета цієї статті: проаналізувати механізми, через які література виступає «дзеркалом епохи» та визначити практичні підходи до її використання в освітньому процесі для розвитку патріотизму, що поєднує любов до батьківщини, критичне мислення та повагу до прав людини.

Основна частина. Питання національно-патріотичного виховання були предметом дослідження І. Беха, Л. Березівської, С. Гончаренка, С. Лопатюк, О. Савченко, Н. Скотної, Г. Корж, О. Сухомлинської та інших науковців.

Як зазначає Іванюк Г. І., «метою національного виховання слід вважати розвиток духовно багатой особистості на основі гармонійного пізнання та осмислення національної культурної спадщини й здобутків інших народів, залучення дітей і молоді до засвоєння загальнолюдських ідеалів, готовності захищати батьківщину, родину» [2, с. 10].

Література, на думку дослідників, може формувати патріотизм у двох основних напрямках:

- 1) як джерело емоційних і моральних орієнтирів (моделювання героїв, ідеалів, пам'яті),
- 2) як інструмент критичної інтерпретації історії та сучасності (аналітичне читання, дискусії, порівняння).

Літературні твори патріотичної тематики (героїчні епоси, повісті про оборону, описи історичних подій: «Слово про Ігорів похід», «Дума про козака Голоту», «Маруся Богуславка», «Самійло Кішка», Пантелеймон Куліш «Чорна рада», Іван Франко «Захар Беркут», Тарас Шевченко «Гайдамаки», Олександр Довженко «Україна в огні» та ін.) створюють уявлення про спільну історію і моральні орієнтири. У шкільному курсі такі тексти виконують функцію «нарративної пам'яті» – формують репертуар образів і подій, які передаються від покоління до покоління.

Образи літературних героїв виступають моделями поведінки: відстоювання честі, солідарність, жертвність, любов до рідної землі. Водночас сучасна педагогіка застерігає проти одномірного ідеалізування: герої мають викликати як ідентифікацію, так і рефлексію, що дозволяє уникнути нарративів сліпого патріотизму.

Мова твору, епічні символи, образи природи і батьківщини працюють на емоційне занурення. Літературні описи рідного краю, фольклорні мотиви, картини сімейного побуту – усе це формує емоційну прив'язаність до місця, культури, традицій.

Справжній патріотизм освітнього рівня включає усвідомлення недосконалостей історії й сучасності. Твори, що зображують амбівалентні ситуації (конфлікти, моральні дилеми), стимулюють розвиток критичного мислення та етичного судження, що захищає від маніпуляцій.

На підставі теоретичного аналізу питання пропонуємо кілька методичних стратегій.

Диалогічне читання і критичні дискусії. Використання методичних прийомів, коли учні не лише споживають текст, а й інтерпретують його в групі, формує навички аргументації й етичної рефлексії.

Інтертекстуальні й міждисциплінарні підходи. Зв'язок літератури з історією, мистецтвом, громадянською освітою дозволяє створити повнішу картину епохи й уникнути односторонніх інтерпретацій.

Проектні й практичні завдання. Письмові проекти, створення міні-драм, локальні дослідницькі проекти про пам'ять і місцеву культуру заохочують активну громадянську позицію.

Емоційна безпека. Важливо працювати з темами конфлікту й травми так, щоб не травмувати учнів, забезпечуючи опцію емоційної підтримки.

Отже, формування патріотизму на уроках української літератури – це не лише вивчення творів, а й робота над їхніми ідейними засадами та історичним контекстом. Вчитель може використовувати різноманітні методи та прийоми, щоб учні не просто запам'ятали матеріал, а й відчули емоційний зв'язок із національною історією та культурою.

Наведемо декілька прикладів методичних прийомів для формування патріотизму здобувачів освіти на уроках української літератури.

1. **Аналіз образів героїв.** Звертаємо увагу учнів на риси характеру та вчинки героїв, які демонструють патріотизм.

2. **Дослідження історичного контексту.** Літературні твори часто є відображенням історичних подій. Використання інтерактивних методів, таких як "жива стрічка часу" або створення інфографіки, дозволить учням пов'язати твір з конкретною епохою.

3. **Проектна діяльність.** Пропонуємо учням створити проекти, які відображатимуть патріотичні ідеї з прочитаних творів. Це може бути:

- Створення буктрейлера до твору на патріотичну тематику.
- Організація літературної вистави або інсценування уривків із творів.
- Написання власних віршів або есе, які є відгуком на прочитане.

4. **Використання міжпредметних зв'язків.** Інтеграція уроків літератури з історією, музикою та образотворчим мистецтвом посилює патріотичний ефект.

Наприклад, вивчаючи творчість Лесі Українки, можна прослухати музичні твори, присвячені її поезії, або розглянути картини, що відображають теми її творів.

У процесі аналізу повісті Івана Франка «Захар Беркут» можна використати методичний прийом – рольову гру «Рада тухольців» (учні відтворюють рішення громади під час оборони від монголів), або написання есе «Чого нас навчає тухольська громада?», що сприяє вихованню колективної відповідальності, усвідомлення цінності єдності та жертвності заради спільного блага.

Працюючи з твором Тараса Шевченка «І мертвим, і живим, і ненародженим...» застосовуємо методичний прийом аналізу заклику поета до єдності та любові до рідної землі (розвиток почуття відповідальності за долю країни, розуміння необхідності громадянської солідарності). Також ефективним прийомом буде дискусія на тему: «Що для мене означає "свою Україну любить" у сучасному контексті?».

Наприклад, вивчаючи "Чорну раду" Пантелеймона Куліша, можна провести паралелі між розбратом у козацькій старшині та сучасними політичними подіями, що підкреслить важливість єдності нації.

Висновки. Література справді може виступати «дзеркалом епохи», відображаючи суспільні цінності, конфлікти та наративи пам'яті. Водночас її роль у формуванні патріотизму є продуктивною лише тоді, коли поєднується з педагогікою, що розвиває критичне мислення, емпатію та громадянську відповідальність. Патріотизм у шкільному середовищі має бути не простим наслідуванням емоцій, а результатом усвідомленого засвоєння історії, культури та етичних принципів. Практики, що поєднують канонічні тексти та сучасні, локальні наративи, діалогічне читання та міждисциплінарні проекти, здатні виробити у молоді стійку, рефлексивну форму патріотизму, яка витримує виклики часу.

Список використаних джерел

1. Національно-патріотичне виховання учнів: Збірник методичних матеріалів / Укладачі: Л.І. Юрченко, Ю.І. Давидова. Суми: РВВ СОППО, 2015. 108 С.
2. Українські педагоги про національно-патріотичне виховання : зб. матеріалів Всеукр. наук. – практ. семінару /ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [та ін.] ; [редкол.: Березівська Л. Д. (голова редкол.), Зозуля С. М., Філімонова Т. В. ; літ. ред. Редько-Шпак Л. В. ; рецензенти Сухомлинська О. В., Коляда Н. М.]. Київ : [ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського], 2016. 60 с.

ОРГАНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ МОНІТОРИНГОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)

Національно-патріотичне виховання у закладах загальної середньої освіти є одним із ключових напрямків формування свідомого громадянина, що розуміє та підтримує національні цінності, поважає культурну спадщину і прагне до зміцнення державності. В умовах сучасних соціально-політичних викликів, особливо в умовах військового конфлікту, важливість національно-патріотичного виховання набуває особливого значення.

Організація такої роботи в освітніх закладах має забезпечувати розвиток національної ідентичності, розуміння значущості єдності народу, а також виховання готовності до самостійного прийняття рішень і активної громадської позиції.

Національно-патріотичне виховання учнів потребує системного підходу до його реалізації та розвитку, оптимального матеріально-технічного забезпечення, використання нових підходів і методів роботи з молоддю.

Саме тому, реалізація у закладах освіти Сумської області моніторингового дослідження щодо організації національно-патріотичного виховання учнів закладів загальної середньої освіти був доречним і актуальним.

Метою дослідження було отримати інформацію про стан організації, проведення та результативності виховної роботи з питань національно-патріотичного виховання в закладах освіти.

Дослідження проводилось методом анкетування заступників директорів, учителів, учнів закладів освіти, які навчаються в 5-6-х та 10-11-х класах, батьків.

Моніторинг був проведений навчально-методичним відділом моніторингу якості освіти та зовнішнього незалежного оцінювання Сумського ОІППО у 2023/2024 навчальному році, брали участь чотирнадцять закладів загальної середньої освіти Сумської області. У дослідженні узяли участь 2 660 респондентів, а це: 14 заступників директора, 342 учителів, 621 учнів 5-6-х класів, 367 учнів 10-11-х класів та 1 319 батьків.

У процесі реалізації Концепції національно-патріотичного виховання, учителі спрямовують зусилля на виховання свідомого громадянина, патріота України. Ці завдання реалізуються за декількома напрямами.

Перш за все, це – формування української громадянської ідентичності – здійснення заходів, спрямованих на впровадження та утвердження національних цінностей, формування громадянської свідомості та відповідальності молоді. Національна свідомість – це ідентифікація особистості зі своєю нацією; усвідомлення моральних та культурних цінностей; знання історії, традицій, звичаїв народу; усвідомлення відповідальності, спільної долі з долею Батьківщини. Результати анкетування вчителів засвідчили, що майже усі вони формують в учнів громадянську ідентичність, любов і гордість за власну державу (99 %); національну свідомість, активну громадянську позицію (98 %); повагу до української мови як національної цінності (99 %). Педагоги виховують повагу до Конституції, законів України, державної символіки (96 %). Переважна більшість учителів постійно залучають учнів до суспільно значущої діяльності, формують громадянську відповідальність (89 %).

Однак, як показало опитування учнів 10-11-х класів, така цінність, як національна ідентичність, гордість за свою національну приналежність є пріоритетом для 40 % старшокласників; національна солідарність, повага до співвітчизників, – для 39 % опитаних.

Для формування громадянської свідомості, національної ідентичності велике значення має збереження історичної пам'яті народу. Майже усі вчителі постійно формують в учнів повагу до культурного спадку свого народу (97 %); розповідають про видатні державні події, пов'язані зі становленням української державності (94 %); про історичне минуле Батьківщини, героїчні сторінки сучасності (91 %); про видатних осіб українського державотворення, борців за незалежність України (85 %).

Наступний напрям національно-патріотичного виховання – військово-патріотичне виховання – здійснення заходів, спрямованих на формування у громадян готовності до захисту України, громадського сприяння безпеці та обороні України, підвищення престижу військової й спеціальної державної служби. Учителі, під час освітнього процесу, висвітлюють хід російсько-української війни та героїзм захисників і захисниць України, виявлений під час захисту суверенітету держави (86 %); залучають учнів до вшанування захисників України, які полягли в боротьбі за захист незалежності та територіальної цілісності країни (93 %).

Важливим індикатором патріотизму є готовність захищати країну. Більше половини опитаних (87 %) формують в учнів готовність до захисту суверенітету України та 75 % респондентів залучають учнів до заходів, спрямованих на підвищення престижу військової служби, готовності до територіальної оборони.

Важливою складовою національно-патріотичного виховання є формування ціннісних орієнтирів молоді, духовно-моральне виховання. Майже усі педагоги формують в учнів загальнолюдські моральні (99 %) та соціально-політичні цінності (95 %), толерантне ставлення до інших народів, культур і традицій (97 %). Майже всі учителі (99 %) формують в учнів гордість за здобутки української держави, досягнення наших

співвітчизників.

У ході моніторингового дослідження респондентам було запропоновано визначитися з формами проведення заходів патріотичного спрямування, які вони вважають найбільш ефективними та цікавими (рис.1).

Рисунок 1. Найбільш ефективні форми роботи з формування національно-патріотичної свідомості (кількість відповідей, у %)

Результати анкетування засвідчили, що більшість учителів ефективними формами щодо формування національно-патріотичної свідомості вважають святкування державних та національних свят (78 % відповідей); лекції, бесіди, уроки мужності (74 %); акції вшанування пам'ятних дат української історії (72 %); участь у благодійних ярмарках, акціях, волонтерській діяльності (65 %); зустрічі з учасниками бойових дій, ушанування сучасних героїв-захисників (60 %); патріотичні флешмоби (32 %). Учителі менше уваги приділяють участі у діяльності громадських, національно-патріотичних організацій (20 %); участі учнів у дискусіях із аналізу історичних та соціально-політичних подій (16 %); роботі патріотичних гуртків, клубів (19 %). Однак, слід зазначити, що саме ці форми роботи стимулюють і підтримують громадянську активність молоді – необхідну умову формування стійких ціннісних орієнтацій, які набуваються та проявляються через власні дії, вчинки учнів.

Більшість респондентів старшокласників обрали святкування державних, національних свят та участь у благодійних ярмарках, акціях, волонтерській діяльності по 67 % опитаних, зустрічі з учасниками бойових дій, ушанування сучасних героїв-захисників (62 %), лекції, бесіди, уроки мужності (55 %), акції вшанування пам'ятних дат української історії (46 %). Лише 11 % опитаних цікавить робота в гуртках, клубах національно-патріотичного спрямування та 10 % – соціально-проектна діяльність, участь у добродійних проектах, тобто власна громадянська активність.

Ураховуючи результати дослідження, можна констатувати, що педагоги постійно опікуються національно-патріотичним вихованням учнівської молоді, мають досвід роботи щодо формування національної свідомості, поваги до держави, культурного спадку українського народу.

Список використаних джерел

1. Бех І., Чорна К. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Методист (Шкільний світ). 2014. № 11. С. 11-25.
2. Бондаренко Н., Косянчук С. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. 2022. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/732103/1/BNV%20KSV%202022rek.pdf>
3. Основи розвитку сфери національно-патріотичного виховання: Методичний посібник для фахівців у сфері НПВ / О.В. Сіра, В.О. Волков, О.В. Ярошенко. Житомир, Держ. ін-т сімейн. та молод. політики. 2021. 100 с.
4. Тімкін І. Ф., Новікова Н. Є. Сучасні підходи до розуміння національно-патріотичного виховання молоді. Вісн. Нац. авіац. ун-ту. Серія: Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр. Нац. авіац. ун-т. Київ. 2016. Вип. 9. С. 166–171.
5. Чорна К. Громадянське виховання – нагальна потреба України // Освіта України. – 2000. – 20 грудня. – С. 5.

МАТЕРІАЛИ
міжрегіонального круглого столу
з онлайн трансляцією

«НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В
ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ:
ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ КОНТЕКСТІВ»

1 жовтня 2025 року

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Статті друкуються в авторській редакції, зверстані з електронних носіїв та наданих авторами публікацій.
Відповідальність за зміст представлених матеріалів несуть автори публікацій.

Здано в набір 09.10.2025
Підписано до друку 30.10.2025 р.
Формат 60x84/16
Гарнітура Times New Roman

НВВ КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
м.Суми, вул. М.Сумцова,5.
Тел.: +38(0542)33-40-67